

Thraco-Geto-Dacii în Noul Testament și în Timpul Vieții Lui Isus

Publicat de septembrie 29, 2007 de octavianblaga

semnează: Cașin Popescu

Alexandru Pele, acest Principe Cercetător al tezaurului lingvistic strămoșesc, –**Pele**, nume străvechi, apare în **Iosua** 12, 7, astfel: “Muntele Pele ce se află dincolo de Iordan, de la Baal-Gad în Valea Libanului cum te urci spre Seir”- un adevărat Argus asupra acestui tezaur, aduce la zi un fapt uitat: „**Flavius Josephus** (37-100 d. Hr.). În Războiul iudaic și în Arheologia iudaică, găsim informații privitoare la regiunile noastre: astfel, aflăm că ordinul schimnicilor religioși ai dacilor, numiți de el «**întemeietori**» și pe care Strabon îi numea tot «**întemeietori**», era analog sectei egalitare a «*esenilor iudaici*» (op. cit., p. 54), de unde o înrădăcinare de credințe și de neam între Daci și Eseni. „Grupul monahal al Esenilor/ Eseninilor, cu centrul la Cumran, deși separat de restul vieții religioase oficiale, are o înrădăcinare de netăgăduit asupra celor ce sunt în căutarea unui ideal spiritual curat, pe linia tradițiilor din trecut” (Pr. Dr. Emil Pascal), care la ei, ca neam de Geți – „cei mai drekți dintre Thraci” (Strabon) – erau cele zalmoxiene.

Din Evangheliile sinoptice – nume dat celor prime trei Evanghelii: Evanghelia după Sfântul Matei, Evanghelia după Sfântul Marcu și Evanghelia după Sfântul Luca, întrucât prezintă mari asemănări între ele – rezultă că „Isus își începe propovăduirea în Galilea, pătrunde în treacă în ținutul Tirului și Sidonului și al confederației Decapoli, revine în Galilea, iar de aici, trecând prin Perea și Iericho, se duce la Ierusalim, unde avea să pătimească” (**Noul Testament** – Tradus și adnotat de Pr. Dr. Emil Pascal, Editions du Dialogue Société d'Éditions Internationales, Paris 1975, p. 39).

„În ținutul Tirului și Sidonului”: acest ținut, aflat la Nord de Carmel era al fenicienilor, despre care se știe că erau un neam de thraci balcanici din zona râului Arda (un afluent al râului Marița), învecinați cu Trausii, plecați de acolo și așezați pe coasta sud-răsăriteană a Asiei Mici în epoca bronzului mijlociu (unul dintre importanțele lor orașe se numea Arados). Regele Tirului, Hiram, a fost partenerul lui Solomon la construcția Templului din Ierusalim (**1 Regi**, 5, 6-12) deși „Solomon fusese uns împărat în locul tatălui său, și el iubise întotdeauna pe David (**1 Regi**, 5, 1). Hiram a poruncit să se taie pentru Solomon „cedrii din Liban” și chiparoși „cât a voit” Solomon. „Lucrătorii lui Solomon, ai lui Hiram și Ghibliții le-au cioplit și au pregătit lemnele și pietrele pentru zidirea casei” (**1 Regi**, 5, 18). Acei **Ghibliți** vor fi provenit din **Gibeon**, o așezare de munte aparținând de confederația orașelor canaaneice, identificată (nesigur) cu el-gib, o localitate la cca 9 km la Nord-Vest de Ierusalim. **Ghibliții** și **el-gib** ne sugerează asemănarea cu **Gebeleizis**, un zeu ceresc al luminii (Herodot vorbește despre obiceiul daco-geților de a trage cu săgețile în nori, în timp de furtună, ca să-i alunge, probabil pentru a putea fi mereu în lumina binefăcătoare și în ajutorul lui Gebeleizis), **Ghibliții** putând fi, deci, sub cer îndepărtat, oameni din neamul adoratorilor lui Gebeleizis – Ghib(e)leizis – Ghibliți (pentru **Gebeleizis**, v. Herodot, IV, 94, 1). Ce știm însă cu certitudine este că în **Decapoli**, confederația celor 10 orașe „unde a «pătruns Isus»”, singurul oraș care se găsea la Vest de Iordan – adică, în partea Galileei unde predica Isus – era Scythopolis, «orașul scythilor», celelalte aflându-se la răsărit de țara Iordanului. Iosephos, istoric iudeu din Ierusalim, provenit dintr-o familie nobilă de preoți – la început apropiat saducheilor, se alătură definitiv fariseilor -, în **Bellum Iudaicum**, III, 446 numește Scythopolis «cel mai mare oraș din Decapolia»; „**megŪsth t°w dekapōlevw**” (Iosephos se naște în anul 37 sau 38 d. Chr. și moare în anul 100, probabil la Roma). Acest fapt, întradevăr, nu a fost observat de istoricii români, punerea lui în legătură cu Scythia, unde a predicat Sfântul Apostol Andrei, este indubitabilă. Orașul a fost ocupat în timpul lui Ramses III de către Philistenii, din secolul X a. Chr., intră în stăpânire israelită, în 218 a. Chr., prin Antiochos III, sub seleucizi, din 107 a. Chr., prin Johannes Hyrcanos I, devenit independent față de Seleucizi, se consideră oraș iudeu (Hyrcanos pare a fi un nume adăugat, o poreclă, datorită faptului că în campania întreprinsă împotriva parților a cucerit pe Hyrcani; el a cucerit și Ierusalimul, pe care nu l-a putut păstra, a avut însă o alianță cu romanii; Hyrcania = Varcana – Țara Lupilor, era predominant locuită de „Dacii Lupi” așezați în Persia în unghiul de Sud-Est al Mării Caspice; Stephanos din Byzantion, gramatic creștin la Școala Academică din Constantinopol, cunoaște un oraș Hyrcania în Macedonia, în Palestina un sat, în Lidia, o câmpie. Un alt oraș din „Decapolia” se numește **Pella**, la răsărit de valea Iordanului, la cca 26 km de lacul Genezaret. Despre această **Pella**, Plinius ne spune că se întindea pe ambele maluri ale Iordanului, căci la locul unde îl menționează, precizează: „*aqis*

dividem” (Nat. hist., V, 18 și 74; Plinius s-a născut în timpul Lui Isus – 23/24 – la Novum Comum/Como/, informația lui trebuie luată drept bună). **Pella** se cere pus în legătură cu Pella, capitala Macedoniei, al cărei nume, azi, este **Agii Apostoli**. Eusebios spune că în Pella – fără a preciza în care Pella, cea din Decapolia (Iordania) sau cea din Macedonia -, au emigrat creștinii din Ierusalim în primul război iudaic – această imprecizie stăruie și astăzi (cf. Christoph Burchard în **Der Kleine Pauly**, Bd. 4, col. 601). În Pella Macedoniei – Macedonia s’a numit odinioară Emathria, țară a thracilor Paioni – au propovăduit Sfântul Apostol Paul și, se știe, că Sfântul Apostol Andrei, în drum spre Grecia, unde a fost arestat și martirizat (la Patras), a trecut prin Macedonia.

Este firesc să fi existat legături între locuitorii din Scythopolis și cei din Scythia – prin rude, prin prieteni ș.a. – și tot așa între locuitorii din Pella Iordaniei și cei din Pella Macedoniei. Aceste legături vor fi fost, desigur, continue, în mod obișnuit – dacă nu chiar de la lună la lună, cel mult de câteva ori pe an -, iar în cazuri deosebite, evenimente speciale cum au fost predicile Lui Isus, aceste legături se vor fi stabilit imediat și după cum era nevoie, ele vor fi fost făcute și cu deplasări de oameni importanți și iscusiți, dar mai ales cunoscători a multe. Sunt cunoscute, de exemplu, legăturile lui Decebal cu rudele lui din regatul lui Vologaeses din Parthia, din timpul războiului cu Traian. Prima dinastie parthiată a fost întemeiată de un thrac dinast din Armenia, Arsaces/Arsacas (pe vechiul sigiliu persan scria Arsaca), care trece a fi și fondatorul regatului Parthiei. Parthenii, neam de Illyri din Dalmația ale căror așezări se întindeau până la lacul Ochrida (Thracii unui trib din Macedonia s-au numit Parteni), sunt rude dintr-o vechime preistorică, atât cu Parthii, cât și cu Armenii (Och-rida, hidronim illyr, trebuie pus în legătură cu Och-os, Oxos, râu ce udă ținutul parthilor și se varsă în Marea Caspică). Dacă privim alăturat acestor realități istorice faptul că Isus a predicat în locuri populate cu Thraci – din Decapolia făcea parte și orașul Dion, toponim a cărui origine thracă nu este pusă la îndoială, dat fiind că în Macedonia, Dion era un vechi oraș, pentru Macedoneni, sfânt, situat „in einem ethnischen ursprünglichen Gebiet” (Hans von Geisau, în **Der Kleine Pauly**, Bd. 2, col. 61: „într-un ținut etnic originar thrac”) – ne putem îndrepta către ideea-posibilitate – ca să nu îndrăznim a o numi de pe acum realitate – că în Nordul Istrului pontic, Cuvântul Lui Isus a pătruns încă din Timpul Lui. „O legendă locală ucrainiană” ne îndreptățește să socotim această idee realitate. Redăm, în traducerea lui Val Cordon, această „legendă”.

„Când Isus Christos era în vârstă de 12 ani, s-a dus Isus Christos cu Fecioara Maria și Iosif la praznic la biserică din Ierusalim pe care însuși Domnul Dumnezeu o întocmise și o înălțase, o zidise. La praznicul acela au venit popoare din toate părțile, preoți și dregători lumești și fel de fel de boieri. Când praznicul s-a sfârșit, Fecioara Maria a pornit cu Iosif, au ieșit din biserică, iar Isus Christos a rămas să stea de vorbă cu fețele duhovnicești mai mari, și toți se minunau de mintea lui, căci la toate întrebările ce i se puneau el răspundea și răs-răspundea, iar întrebările pe care el le puneau lor, ei nu le puteau înțelege. Din țara grecească era tare multă lume acolo, căci Grecia e aproape și toți priveau la Isus Christos și luau aminte la convorbirea lui cu cei mari, căci țara grecească era luminată mai presus de toate celelalte țări, aceștia erau oameni învățați. Și așa grăiesc Grecii între ei că acesta nu este om, copilul acela, la fel ca ceilalți oameni, căci fiind nevârstnic nu avusese când să învețe la școli, dar știa mai multe decât toate căpeteniile: o! ziceau ei, acesta va fi Mântuitorul nostru, căci el este Dumnezeu, nu este om. Așa grăiau Grecii între ei și îndată crezură în el ca unul care este Mântuitorul și i se închinăra lui. Și oameni de alte credințe prinseră a se alipi de Greci întru credința lor pravoslavnică – și Turci se alipiră de Greci, la credința mântuitoare. Atunci, Turcul purcese a ucide tare mulți dintre ei, dintre Creștini, Greci, adică, ca să nu creadă în Isus Christos, și să se țină de credința cea veche. Dar niciunul din creștini nu se lepădă de Isus Christos, ci de o sută de ori mai vârtos evlavia își săvârșeau. Turcul trimitea oști asupra lor, asupra creștinilor adică, ca să-i prindă pe creștini și să-i ducă la grele chinuri turcești. Și atunci, Grecii așa se sfătuiră: – Este o țară de sine stătătoare, acolo între râurile Babilonului, să purcedem într-acolo, acolo vom avea pace, nu vom atârna de nici un monarh, acolo vom fi de sine stătători și acolo îl vom preamări pe Dumnezeu, îl vom cinsti și ne vom ruga de el să ne trimită harul său. – În ceas de noapte, Grecii purceseră din țara lor în țara Babilonului. Ajunseră acolo, între râurile Babilonului și își aninară organele lor de crengile unei sălcii – căci se aflau acolo trei sălcii împreunate, ca trei degete de la o mână. Și purceseră să înalțe o biserică, Turcul, când cunoscuse unde se află Grecii cei fugari, își trimise oastea asupra lor. Oastea turcească ajunsese la râurile Babilonului pe vreme de noapte și pe acei creștini pe care îi putură prinde îi mânăra în țara turcească, spre a fi dați chinurilor. Iar Grecii care au putut scăpa s-au împrăștiat în două părți: o parte a pornit în țara Canaania, în țara Canaanească adică, iar cealaltă a ajuns în Galiția. În Galiția au venit doi episcopi, în pădurea aceea de deasupra stâncii, în locul ce se numește acum satul Skainik (de la Poleanî la Mîsiv, iar de la Mîsiv la Kutî sau la Skainîk cam o milă de loc ar fi până la Skainik). Unul din episcopi zice: «Eu rămân aci» -, iar celălalt episcop zice: «Eu merg mai departe». Și așa unul a rămas în pădurea de deasupra stâncii, adică la Shainîk, iar celălalt a pornit spre

Moldova. Acolo, episcopul cel Moldovean s-a ținut de ortodoxie mai cu strășnicie decât cel Galițian, căci episcopul moldovean a statornicit așa credința, ca toți creștinii să-i țină pe Jidovi de spurcați, așa fel ca un Jidov să nu se așeze la un creștin pe lavița goală, ca să-i spurce creștinului lavița; creștinii din Moldova să aibă niște scândurele pe care să le pună pe laviță atunci când un Jidov voia să se așeze pe laviță; iar în Galiția a rămas un episcop blajin și milos și nu-i supăra pe boieri întru nimica”.

„În pădurea de deasupra stâncii episcopul puse să se taie un stejar, iar din crengile lui să împletească un sălaș vremelnic. Episcopul porunci creștinilor să se suie pe un brad de pe culme ca să afle dacă nu se vede vreun oraș. Unul din creștini se sui pe brad și zări târgușorul care se numește Bereziv, dar nici un alt oraș nu se mai afla acolo în anul al optsprezecelea de la nașterea Lui Isus Christos. Și așa se duseră cu toții în acel târgușor ca să cumpere toate cele ce aveau de trebuință, și se întorseseră înapoi în pădurea de deasupra stâncii. Trecând lângă stejarul cela tăiat, văzură, stând pe buturuga stejarului acela, o cucoană cu un prunc în brațe, și era lumină mare în pădurea din jur. Episcopul se opri cu oamenii lui, iar cucoana grăiește către oamenii aceia, către acei creștini: «Nu vă temeți, creștini; veniți mai aproape, eu sunt Maica Domnului care am venit aici, după voi». – Atunci, episcopul se apropie cu norodul său și se închină Maicii Domnului la Buturuga aceea. Și îndată înălțară Grecii o biserică – și așa fel o înălțară ca altarul să fie pe acea buturugă; iar Maica Domnului a stat tot timpul pe buturugă până ce au gătat altarul. Și episcopul cu creștinii lui au așezat-o pe altar, adică de pe buturugă pe altar, și icoana este chiar aceeași Maica Domnului, care, în anul al optsprezecelea după Naștere venise la episcopul cel ortodox” (Val Codrun, **O legendă locală ucrainiană privind creștinarea Moldovei în sec. I**), în **Buletinul Bibliotecii Române** din Freiburg i. Br. Vol. X (XIV) Serie nouă, 1983, pp. 267-270; Textul comunicării prezentate la Sesiunea Institutului Român de Cercetări, Freiburg i. Br., Octombrie 1982).

„După cum arată titlul acestei scurte *legende*, este vorba de un text folcloric ucrainian reflectând evenimente din trecutul îndepărtat al poporului român vecin. Textul a apărut în vol. 12 pe 1902 al cunoscutei colecții „Etnografionj Zbirnyk” de sub redacția etnografului ucrainian de renume internațională Volodymyr Hnatjuk; recenzia la acest volum, semnată de Alexander Brückner, sub titlul „Neuere Arbeiten zur slavischen Volkskunde”, a apărut în „Zeitschrift des Vereins für Volkskunde”, Bd. 13 (1903), p. 237. Textul care ne interesează aici, nr. 178, a fost cules de O. Rozdolskyj în anul 1900 de la bătrânul Ilia Fedak, în vârstă de 74 de ani, în satul Poleany, situat nu departe de Kutî. Fiind vorba de o zonă de contacte directe, vii și permanente, între Ucrainieni și Români, acest text prezintă pentru noi un interes deosebit” (*ibid.*, p. 267).

Val Cordun, traducătorul și comentatorul acestei legende, aduce în sprijinul veridicității conținutului ei câteva amănunte de toată însemnătatea: „în primul rând, icoana actuală din biserică, dar și întregul peisaj înconjurător – pădurea de deasupra stâncii și satul Skalinîk, numit după această stâncă, târgușorul Bereziv care ar fi existat încă de pe atunci”, după care, cu mult adevăr, notează: „Am putea spune că, în felul acesta, sunt citați tot atâția martori oculari.” Precizarea care îi urmează: „Un alt act favorizat care trebuie, firește, luat în considerație, este situația periferică a zonei și caracterul ei izolat, fapt care contribuie în mare măsură la o bună conservare a tradiției orale” este și ea – împreună cu „Textul «Despre sfinții Cazaci», spune Val Cordun, „o excelentă ilustrație în acest sens” (*ibid.*, p. 272; textul citat de Val Cordun, ca argument pentru justificarea îndelungatei păstrări a legendei, nu îl reproducem, acesta situându-se în afara tezei noastre).

În al doilea rând, spunem noi, este onestitatea și competența „informativului, care poate fi examinată sub două aspecte, de altfel strâns legate între ele: cel al repertoriului și cel psihologic, al personalității sale. După cum putem constata din materialele publicate în aceeași colecție, repertoriul bătrânului Ilia Fedak este specializat în domeniul religios: astfel, o versiune despre cei trei crai de la Răsărit și o versiune a fugii Maicii Domnului în Egipt, asemănătoare legendelor culese în Bucovina și prezentate de părintele S. Fl. Marian (**Legendele Maicii Domnului**, București 1904 – lucrare de care, din păcate, Dänhardt nu avea cunoștință la redactarea celui de-al doilea volum al monumentalei sale lucrări „*Natursagen*” II, volum apărut în 1909), Această specializare a repertoriului se explică prin profunda religiozitate a naratorului, manifestă în înflăcărea cu care apără ortodoxia, așa cum se poate vedea din întregul text. Acesta, prezentând în continuare o viziune panoramică a istoriei creștinismului, o viziune care ar putea fi numită enciclopedică, căci se referă nu numai la creștinarea Kievului, a Lituaniei și a Poloniei, ci și la conflictul dintre Roma și Răsărit, se încheie cu o pasionată pledoarie în favoarea adevărului credinței ortodoxe. Avem de-a face aici, în persoana lui Ilia Fedak, cu un informator personal angajat și competent” (*ibid.*, p. 272).

Încă o afirmație prețioasă adusă de Val Cordun este și „afirmația lui Ilia Fedak, după care credința ortodoxă provine direct de la sursă și a rămas nealterată”. Un adevăr – precizăm noi – trecut cu vederea de Biserica din Roma.

Derutat de „anacronisme” prezente în legendă: „cetatea Ierusalimului unde locuia împăratul turcesc”, și „Turcii”, Val Cordun ajunge la o concluzie fatal greșită: „Ca un anacronism deosebit de

aberant ne apare datarea venirii episcopilor cu anul al 18-lea de la nașterea Lui Isus Christos. Nu este vorba de vreo inadvertență – afirmația se repetă într-unul din pasajele următoare”. Este păcat că Val Cordon a trecut peste această informație pe cât de exactă, pe atât de importantă pentru istoria creștinismului în general, pentru istoria creștinismului răsăritean, în particular. Este păcat, pentru că Val Cordon a știut să desprindă din legendă fapte istoric reale: „Felul în care acest text folcloric descrie episodul din templu ni-l prezintă ca un moment hotărâtor și dramatic în istoria spirituală a omenirii, o revoluție spirituală de dimensiuni planetare. Și aceasta, cu o uimitoare economie de mijloace artistice: Isus nu numai că răspundea la toate întrebările ce i se puneau, ci și «răs-răspundea». Isus nu era doar un copil-minune, trezind admirația prin performanțele sale. El «răs-răspundea» – era deci o dispută în care Vechiul Testament, reprezentat aici prin somitățile sale, a ieșit înfrânt, a fost anulat. De aici certitudinea învățătorilor Greci: acesta este Mântuitorul. La Luca, acest ascuțit nu apare: episodul e rotunjit, redus la o performanță, neobișnuită, dar fără altă semnificație: «46. Și după trei zile l-au găsit în biserică, șezând în mijlocul învățătorilor, ascultându-i și întrebându-i. 47. Și toți cei ce-l auzeau se mirau de înțelepciunea și răspunsurile lui» (Luca 2, 46-47). În textul nostru folcloric nu apare nici o aluzie la răspunsul dat de Isus părinților săi în Luca 2, 48: «La ce era să mă căutați? Nu știți oare că Eu trebuie să fiu în cele ale Tatălui meu?». În schimb, nu găsim la Luca nici cea mai vagă aluzie la faptul că somitățile Vechiului Testament nu puteau înțelege întrebările puse de copilul-Isus” (Ibid., p. 76). Aceste fapte din legendă Val Cordon și le însușește, adăugându-le părerea sa personală: „Convertirea subită a învățătorilor Greci este pe deplin justificată”. Dacă acesta este un adevăr incontestabil – cum a și fost – putea el rămâne numai în spiritul „învățătorilor Greci”, fără ecou în lumea imediat înconjurătoare lor și de acolo mai departe? Mai mult decât firește că nu. De altfel, nici Domnul nu a voit aceasta. Mergând pe urmele Domnului, noi arătăm că „datarea venirii episcopilor cu anul al 18-lea de la nașterea” Lui Isus – o datare precisă – are fața adevărului adevărat, fața adevărului creștin. Că în Ierusalim se vor fi aflat, în acea zi, în Templu, oameni din multe neamuri, printre care și „învățați Greci”, acesta este un fapt istoric, real, menționat, ca realitate demografică în Ierusalim, și în **Faptele Apostolilor**: „La Ierusalim locuiau Iudei evlavioși de pe la toate națiunile de sub cer. La ridicarea acestui vuiet, mulțimea se adună și rămase uluită, căci fiecare îi auzea vorbind în limba lui. Erau uimiți și se mirau zicând: Iată, toți acești oameni ce vorbesc, nu sunt oare Galileeni? Cum dar de-i auzim fiecare în limba noastră, în care ne-am născut? Parți, Mezi, Elamiți și locuitori din Mesopotamia, din Iudea și Capadocia, din Pont și Asia, din Frigia și Pamfilia, din Egipt și ținuturile Libiei, din apropierea Cirenei, precum și Romani în treacăt, Iudei și prozeliți, Cretani și Arabi, îi auzim vorbind în limbile noastre despre înfăptuirile mari ale lui Dumnezeu. Toți erau uimiți, iar în nedumerirea lor ziceau unul către altul: ce să însemne, oare, acestea? Alții însă ziceau în bătaie de joc: Sunt plini de turburel.” (**Faptele Apostolilor** 2, 5-13). Stă scris deci că la Ierusalim erau și oameni din Pont, adică de prin părțile noastre, dacice. Acestea sunt adevăruri ce nu se vor putea nega niciodată.

Înainte de toate, referitor la „anacronismele” care l-au îndepărtat pe Val Cordon de adevărul istoric cuprins în legendă, trebuie să observăm că dacă înlocuim „Turcii” din textul legendei, cu Iudeii, „Turcul” cu Irod Antipa, „împăratul turcesc” cu regele Iudeei, Irod (mort în anul 37), „turcești” cu romane (sau cu iudaice), „turcească” cu romană (sau cu iudaică), atunci textul legendei devine un text istoric biblic autentic; și dacă adăugăm faptul că prezența „Maicii Domnului cu pruncul în brațe”, în această legendă, ne apare ca o minune dumnezeiască, cum atâtea s-au făcut în timpurile acelea, după cum și în decursul veacurilor – exemplu arătarea Maicii Domnului, de patru ori, în zilele de 9 și 10 octombrie și 12 decembrie 1531, acelu indian pe nume Juan căruia i-a vorbit și i-a lăsat, după cea de-a patra arătare și vorbire cu el, Imaginea/Icoana Ei pe mantaua în care, în drum spre casă, el culese flori de pe plaiurile de sus ale văii unde Maica Domnului i se arătase pentru ultima oară („Die Muttergottes erschien am 9., 10 und 12. Dezember 1541 insgesamt vier Mal einem Indio namens Juan Diego im Hochtal von Mexico und ließ auf seinem Mantel zurük”/ după **Die Welt**, Donnerstag, 1. August 2002; azi – miercuri, 31 iulie 2002 -, acest **Indio** a fost făcut sfânt de către Papa) sau cum atâtea minuni s-au făcut în chiar timpurile noastre, atunci argumentul lui Val Cordon cade. Prezența Maicii Domnului în această legendă este socotită de traducătorul ei „un anacronism care constituie în același timp și o contradicție logică flagrantă”. Eroare. Val Cordon se situează prin aceasta în afara minunilor dumnezeiești. El încearcă, totuși, să dea episodului o explicație, nefericită, pentru el plauzibilă: „ar fi însă un exces de pedanterie să ne formalizăm de această incongruență. Este evident că această figură este percepută aici ca un simbol pe planul realității spirituale – în același fel ca și în biserică, unde icoana Maicii Domnului se învecinează cu patimile lui Isus Christos”. Nelipsite de miez sunt însă comentariile sale în legătură cu această prezență, le cităm – deși cam lungi – întrucât ele se pot însuși, bineînțeles cu încadrarea lor în realitățile istorice și cu precizările de rigoare: „În cadrul textului nostru, imaginea Născătoarei de Dumnezeu stând pe buturuga stejarului tăiat este purtătoarea unei semnificații istorice mai ample: ea se confundă cu imaginea Marii Zeițe, Magna Mater, al cărei cult s-a contopit, după cum se știe, cu cel creștin. Imaginea pe care ne-o prezintă textul nostru este deosebit

de sugestivă: Născătoarea de Dumnezeu, cea creștină, grefată, aproape în sensul literal al cuvântului, pe stejarul ale cărui rădăcini, înfipite imuabil în solul strămoșesc, continuă să se hrănească cu aceeași sevă. Contopirea organică a două culte într-un singur altar. Contextul nu conține nici o aluzie la vreun conflict, înfățișându-ne, în schimb, în câteva trăsături succinte, dar elocvente, tabloul introducerii pașnice a creștinismului pe aceste meleaguri. După cum arată textul în continuare, nu tot astfel s-au petrecut lucrurile în ceea ce privește propagarea creștinismului mai la nord: în Polonia și în Lituania el a întâmpinat o rezistență dâră, care nu a putut fi frântă decât sub amenințarea unei epidemii mortale – o molimă necunoscută până atunci: strănutul. Iar în Kievul lui Vladimir, textul face mențiune la presiunea forței armate într-o parafrază a cronicii lui Nestor. Putem socoti, deci, că această tradiție locală – redactorul nu menționează paralele – ne oferă o informație cu caracter istoric privind introducerea pașnică a creștinismului pe aceste meleaguri. În ceea ce privește teritoriul României de astăzi, se știe că, aici, creștinismul a pătruns într-un mod organic, fără zguduirii dramatice” (*Ibid.*, p. 274).

Prezența Maicii Domnului în legendă trebuie socotită un fapt real, așa cum am spus, o minune, nicidecum „o contradicție logică flagrantă” (Val Cordon). Iată, să amintim o minune făcută la „Nașterea Lui Isus Christos”: „Prin acel ținut se aflau niște păstori, care petreceau noaptea pe câmp și străjuiau turma lor în timpul nopții. Un înger al Domnului le apără și măreția Domnului străluci în jurul lor, și fură cuprinși de o mare teamă. Îngerul le zise: Nu vă fie teamă, căci, iată, vă aduc o veste bună, de mare bucurie pentru întregul popor: În orașul lui David vi s-a născut astăzi un Mântuitor; el este Hristos Domnul. Acesta să vă fie semnul: veți afla un copilăș înfășat și culcat într-o iesle. Și, deodată, i se alătură îngerului o mulțime de oaste cerească, ce-l lăuda pe Dumnezeu și zicea: Mărire să-i fie lui Dumnezeu în înaltul cerului, iar pe pământ pace oamenilor de bunăvoință! Cum plecară îngerii de la ei spre cer, păstorii își ziseră între ei: Hai să mergem până la Betleem și să vedem faptul întâmplat, pe care ni l-a adus la cunoștință Domnul. Și se duseră în grabă și găsiră pe Maria, Iosif și copilășul culcat în iesle. După ce-l văzură, aduseră la cunoștință cuvântul ce le-a fost spus despre acest copil. Și toți cei ce ascultau se mirau de ceea ce le spuneau păstorii. Maria însă păstra toate aceste lucruri, cumpănindu-le în inima ei. Apoi, păstorii se întoarseră, preamărind și laudându-L pe Dumnezeu pentru toate câte le-au auzit și văzut, după cum le-a fost spus” (Luca 2, 8-20). Păstorii nu sunt niciodată ai locului. Ei vin și pleacă, se întâlnesc cu alți păstori, vorbesc de cele văzute și știute, cutreierând astfel lumea. Din acele timpuri se păstrează în folclorul nostru o colindă ce nu se va uita niciodată câte vor fi să fie veacurile: **Trei păstori se întâlniră**, care exprimă întocmai cele de mai sus, ca și cuvântul în sine: **colindă**, a **colinda** sunt cuvinte autohtone românești, **colindare** înseamnă **cutreierare**, a **duce**, a **purta de colo până colo** ca „vântul care-și duce colinda... în toate părțile” (Delavrancea, **Trubadurul**, București 1887). Pentru frumusețea și simplitatea ei, pentru atmosfera pe care reușește să o creeze, asemănătoare acelor timpuri dintâi, redăm colinda care prinde răspunsul și fapta păstorilor după primirea acelei „veste bună” adusă lor de îngeri: „Trei păstori se întâlniră/ Trei păstori se întâlniră/ Raza soarelui, floarea soarelui/ Și așa se sfătuiră:// Haideți fraților să mergem/ Haideți fraților să mergem/ Raza soarelui, floarea soarelui/ Floricele să culegem.// Și să facem o cunună/ Și să facem o cunună/ Raza soarelui, floarea soarelui/ S-o-mpletim cu voie bună.// Și s-o ducem lui CHRISTOS/ Și s-o ducem lui CHRISTOS/ Raza soarelui, floarea soarelui/ Să ne fie de folos”. După cum se vede, colinda marchează exact vremea aceea a Nașterii Lui Isus. Îți vine să crezi – atât de proaspete, de dulci și de convingătoare sunt cuvintele colindei – că tocmai ce i-a scăpat Sfântului Apostol Luca descoperim în precizarea ce aduc într-o rostire cu blând fir evanghelic și pios gând de închinare: acei „niște păstori” erau la număr trei, și după ce, aflând acea „veste bună” pe care le-a adus-o „la cunoștință Domnul”, se sfătuiră și se hotărâră: „hai să mergem până la Betleem”, s-au dus mai întâi să culeagă floricele ca să-l facă o cunună să l-o ducă lui Christos Domnul și să l-o dea, ca slavă și închinăciune, atunci când îl vor „afla” pe „Mântuitor”. Nici un **Dar** nu era mai potrivit din partea unor păstori decât o cunună de floricele, gingășie apropiată de Dumnezeu! Rămâi uimit de atâta asemănare cu faptele descrise de Sfântul Evanghelist Luca, încât te întrebi: scrie Evanghelistul sau vorbesc întocmai acei trei „păstori” ce „se aflau” în acea noapte „Prin acel ținut”. Scrie Sfântul Luca sau sunt chiar acei Trei păstori care au venit în Dacia – Țara Sfântă – și au dat alor mărturie vie asupra celor ce au făcut înainte de a merge să vadă „faptul întâmplat pe care” li „l-a adus la cunoștință Domnul” în acel loc îndepărtat de Dacia din Galileea din orașul Nazaret. Vechimea colindei în țara strămoșilor noștri, a românilor, are, cu voia Domnului, vârsta primului an din viața pe pământ a lui Hristos. Și tot cu voia Domnului zicem că acesta este, a fost și va fi un fapt real, chiar dacă nu înșiși acei „păstori” au fost venit, în peregrinările lor, în Dacia, ci alții de sub același cer.

Întru dovedirea răspândirii în lume prin păstori a acestei vești, amintim „o incantație” notată în Franța de un Gal, Marcellus, zis Empiricus, autor al unui Codex farmaceutic intitulat **De medicamentis**; această activitate farmaceutică îl face pe profesorul doctor din Kiel, Fridholf Kudlien, să se alăture celor care nu pot afirma dacă acest Marcellus a fost, într-adevăr, medic sau numai un

funcționar care a deținut un post înalt într-o organizație medicală din Bordeaux (v. **Der Kleine Pauly**, Bd. 3, col. 993/994), o incantație pe care fostul profesor de dialectologie și folclor de la Universitatea din București, I.-A. Candrea (1872-1950), a apropiat-o de un cântec cules de el (împreună cu Ovid Densusianu și Theodor Speranția), care sună astfel: „Ciobănașii te aflară/ Fără mâini te prinseră/ Fără foc te fripseră/ Fără gură te mâncară”; reproducem, în alăturare, după Petre Ș. Năsturel, cântecul notat de Empiricus, care, trebuie să recunoaștem, are toată asemănarea cu cel românesc: „Pastores te invenerunt/ Sine manibus colligerunt/ Sine foco coxerunt/ Sine dentibus comederunt”, unul părând traducerea reușită, aproape fidelă, a celuilalt (Petre Ș. Năsturel, **op. cit.**, **loc. cit.**, p. 237). Observăm, pentru a putea localiza originea și întâietatea acestei incantații, în sine o formulă magică în versuri sigilate, pentru a se obține un efect magic supranatural cât mai mare (ea se va fi incantat la masa „ciobănașilor” în timpul ce frigeau iepurașul „aflat” și „prins” de ei, pentru ca astfel – prin acest magism – să li se înmulțească prilejurile „aflării” și „prinderii” de iepuri, spre a li se asigura masa în timpul de ducere și stare cu oile la păscut / pentru că despre iepure pare a fi vorba în incantație/, fapt care vorbește și despre marea ei vechime, aproape primitivă) că magia a fost, inițial, o particularitate a strămoșilor noștri Thraci-Geto-Dacii, introducerea ei în lumea veche datorându-se lor (asupra acestei chestiuni vom reveni, ea avându-și în contextul temei o importanță aparte), prin aceasta, incantația notată în Franța se arată, ca vechime, a fi ulterioară celei aflate în România.

Comentând această „incantație”, în ideea probării originii latine a creștinismului în Dacia, d-l Petre Ș. Năsturel pretinde că „termenii textului român sunt toți de origine latină (afară de vocabularul peceneg sau cuman, ciobănași⁴⁸) «pastoreaux»; cf. pastores în textul conservat de medicul din Bordeaux)...” (**ibid.**, p. 238). P. Ș. Năsturel se înșală, ca și C.C. Giurescu (în **Împrumuturi cumane în limba română: «odaie» și «cioban»**, Studii și cercetări de lingvistică, XII, 1961, p. 205-214) la care face trimitere prin nota 48). **Cioban** este cuvânt autohton, daco-românesc, ca și **păstor**; noi am arătat, în altă parte, că **păstor**, **pastor**, **pasteur**, **pastare**, **pasto**, **pasturare**, **pastura** și derivatele lor, deci și „pastoreaux” considerat de noi a fi un galicism, dar nu derivat de la „pastores”, ci avut din limba lor, la origine o limbă thraco-dacă (v. **Semnificația primordială a cuvântului „dava”**, studiu publicat în *al cincilea anotimp*, anul III, numerele 7 (30) și 8 (31) 1999, p. 13 din 8 (31); pentru originea Galilor, Cașin Popescu, **Cine sunt Etruscii**, cap. **De la cărare mai departe în căutarea originii galilor**; pentru **cioban** cuvânt autohton, v. Nicolae Densusianu, **op. cit.**, n. 1, p. 571, și Mioara Călușită-Alecu, **LIMBA ROMÂNILOR**, București, 1994, p. 60, unde **cioban** este înregistrat cuvânt autohton, sau Cașin Popescu, **Codex Thracius**; nu e cazul a ne ocupa aici și de originea celorlalte cuvinte din incantație, important fiind pentru noi termenul **ciobănași**, sinonimul lui **pastores**; pentru afirmația „medic din Bodeaux”, v. **supra** nota noastră în legătură cu Marcellus Empiricus).

Nașterea Lui Isus, ca și Învățătura Lui Isus, au fost cunoscute în Dacia, ca și în Palestina și în Iudeea, ca și la Babilon și în Chaldeea, ca și în Siria și în Asia Mică, în Egipt și în Grecia toată și insulară egeeană încă din vremea în care S-a născut și a trăit Isus.

Știm, de exemplu, că legăturile parților cu Ierusalimul erau frecvente și curente, destul să cităm cazul regelui parților Pacorus/Pacoros, fiul regelui Orodus – el primește ca soție o soră a regelui Armeniei, Artavasdes, e prieten cu regele Mesopotamiei Orondopates, trimite lui Antigonos, fiul regelui Makkabeilor, Aristobul II, dușmanul pe față al fariseilor, care de luptă și călăreți la Ierusalim, ca să-și recapete tronul tatălui său (fapt ce s-a îndeplinit, Antigonos deținând coroana regală între anii 40 și 37 a. Chr., când s-a sfârșit domnia makkabeilor) -, iată deci câte legături și cât de imediate între Parthia, Armenia, Mesopotamia și Ierusalim: drumurile erau știute, distanțele nu constituiau o piedică, ele se parcurgeau în goana cailor, la nevoie alergând câte 10-12 ore zilnic. Un exemplu găsim chiar la această familie a lui Pacorus. După cum reflectă documentele istorice, familia lui Pacoros era de origine thraco-dacă de la Istru și, pare-se, înrudită cu Decebal. Când Traian a pornit război împotriva dacilor, Decebal cere ajutor lui Pacoros (cca. 77-115 p. Chr.), fiul și urmașul lui Vologases I (51-80 p. Chr.) cu care împarte domnia spre sfârșitul vieții tatălui său (între cca 77 și 80); amintind acest episod, Alexandru Pele notează: „...în condițiile în care neamul Dacilor era răspândit până în Persia, nu trebuie să mai mire faptul că regele erou al Daciei carpatice, Decebal, a cerut prin Callidromus, regelui Pacorus al Parthiei, un ajutor militar împotriva imperiului roman. Fiind vorba de același popor, distanța de peste 3000 km care îi separa pe cei doi regi nu trăgea prea greu în cumpăna dreptății” (**op.cit.**, **loc. cit.**, p. 11; un Vologaeses sau Vologaises/ la Manfred Oppermann, în **op. cit.**, p. 172, **passim**, Volaigeses/ preot al lui Dionysos, conduce o răscoală a bessilor împotriva romanilor/ în anul 15 a. Chr./ atât de puternică încât trupele romane au trebuit să evacueze în grabă Chersonesul Thracic pe care tocmai îl ocupaseră; în acel timp, rege al bessilor era Rhoimetalces I, un nepot al lui Rascuporos/ compară cu Pacoros/). Mai spunem că un alt Pacoros, fiul regelui Parthiei, Vanones II, frate cu Turidates și Vologases I, a fost făcut de acesta rege al Mezilor din provincia de Nord-Vest a Meziei numită Atropetene (azi Azerbaidjan) de la Atropates, care, după bătălia de la Gaugamela, s-a

alăturat lui Alexandru cel Mare, primind de la acesta (în anul 328 a. Chr.) conducerea acestei provincii, ca satrap, această provincie devenind astfel o satrapie a fostului imperiu pers; Vanones II era unchiul lui Pacoros II, căruia Decebal i-a cerut ajutor; predecesorul său, Vanones I, a fost „Marele Rege al Parților” între anii 7/8 și 12 d. Chr. și a trăit în Roma de prin anii 11/10 a. Chr. (Tacitus, *Annales*, II, 1, 2), a fost îndepărtat de la domnie de Artabanus III, regele Parthiei, și ținut prizonier întâi în Antiochia, din anul 18, transferat de Germanicus în Pompeiopolis în Cilicia, de unde, încercând să fugă, a fost prins și omorât (Tacitus, II, 68, 1 și urm.). Vanones II, fratele regelui Artabanus III, a stăpânit în Media Atropatene din anul 19 p. Chr. până în anul 51 când a fost făcut rege și când, după câteva luni, a murit. În timpul lui Caesar – care plănuia un război împotriva Dacilor – și al lui Augustus, relațiile de comerț și de călătorie (pe care le-am putea numi familiare) dintre Dobrogea, Scythia Minor sau simplu Scythia cu Parthia, cu Cappadocia, cu Pergamul, cu Siria și cu Egiptul căpătaseră o formă frecventă – cităm, confirmator în această privință, studiul istoricului și arheologului român I. Barnea, **Relațiile provinciei Scythia Minor cu Asia Mică, Siria și Egiptul**, publicat în *Pontica*, 5, Constanța, pp. 251-265. Am mai putea cita în acest sens și textul epigrafic găsit la Tomis, în care se atestă prezența aici a unor sacerdoți egipteni (*Inscr. graec. ad res Roman. pertin.*, I, 604, citat după Jacques Zeiller, *op. cit.*, p. 20), prezență care nu se explică „prin instalarea pe acest teritoriu a unui grup de armatori alexandrieni”, cum cred Mommsen și Jacques Zeiller care îl acreditează, ci apropiierilor dintre sacerdoții geto-daci și cei egipteni (notăm, în treacăt, că această inscripție nu s-a bucurat la istoricii și arheologii români de nici o atenție specială în sensul indicat de noi; în Noricum, ținut la Sud de Dunăre între Raetia și Pannonia (Tacitus, *An.* II, 63) aparținând thracilor-illyri, printre alți zei locali erau adorați Apollon Grannus – Granicos, fluviu în Phrygia Mică, izvorăște din ținutul muntos al Troas-ului și se varsă în Marea Neagră (Plinius, *op. cit.*, V, 124) și Granis, fluviu în Susiana (Plinius, *op. cit.*, VI, 99) -, Noreia, zeita orașului cu același nume, capitală a Noricum-ului, asimilată cu zeita Isis, egipteană (M. Toutain, **Cultes paiens dans l'empire romain**, Ier Partie: **Les provinces latines**, Tome II), Zalmoxis invictus, pe care Jacques Zeiller îl apropie de Mithra, care avea și el epitetul *invictus* și Hercules, eroul de origine thracă, adorat ca o divinitate a soarelui (Cf. L. Poinssot, *Inscriptions de Bulgarie Mémoires de la Société des Antiquaires de France*, sixième série, t. X, 1899, p. 339 seq., citat de noi după Jacques Zeiller, *op. cit.*, n. 3, p. 22). Toate aceste nume și evenimente au fost amintite pentru a se vedea că și în anii „coborârii din cer a lui Isus pe pământ” au existat, ca și în vremea de dinainte, între Iudeea și țara Dacilor, continue și frecvente legături istorice, fie politice, fie comerciale, fie pur și simplu de rudenie, altfel zis, de spiritualitate. Nicolae Densușianu face apropierea între „faimosul miel al religiunii creștine” și “mielul Pascilor în religiunea Jidovilor” (*op. cit.*, n. 2, p. 550) și amintește de o așezare străveche din Țara Românească, numită „Jidovi”. Și iarăși, toate acestea, pentru a se înțelege mai bine teza noastră asupra originii Creștinismului la Români.

Dar nu numai prin păstori a putut veni în Dacia vestea Nașterii Lui Isus, ci și prin Regii Magi, cei „Trei Crai de la Răsărit”: Gaspar, Melchior și Baltazar „cari veniră din Orient să se închine Mântuitorului după Nașterea Lui”; la Români, aceștia „figurează printre personagiile vicieimului”, „dramă religioasă ce se joacă de flăcăi, de la Crăciun până în ajunul Sfântului Vasile și reprezentând nașterea Mântuitorului; datina e pe cale să dispară; actorii (înfățișând pe Irod, cei trei Magi, unul sau doi îngeri, un cioban, ostași etc.) îmbrăcați în costume caracteristice, colindau satul purtând adesea cu ei și o ladă cu diferite păpuși” (I.-Aurel Candrea, *Dicționarul...*, s.v.).

Aceste personaje – „cei trei Crai de la Răsărit” (Les Rois Meges, Die Drei Könige/ Heilige Drei Könige etc.) venite ghidate de o stea să se închine Lui Isus din Bethleem, cărora „o tradiție posterioară”, consemnată în secolul IX „le-a dat numele de Gaspar, Melchior și Balthazar” – după unii acestea ar fi fost chiar numele lor reale – au fost caracterizați până în Evul Mediu că au fost Magi persani, apoi s'a zis, dată fiind asemănarea numelui unuia dintre „cei trei Magi” cu numele babilonian al Profetului Daniel, Baltassar, că ar fi venit din Babilon, orașul capitală a Chaldeei, ținut aflat în partea de sud a Mesopotamiei.

Sfântul Apostol Evanghelist Matei spune: „După ce s-a născut Isus în Bethleemul din Iudea, în zilele împăratului Irod, iată că au venit niște Magi din Răsărit la Ierusalim, și au întrebat: «Unde este împăratul de curând născut al Iudeilor? Fiindcă l-am văzut steaua în Răsărit și am venit să ne închinăm Lui»” (Matei 2, 1-2).

Încercând a vedea de unde, din Răsărit, au venit acei Magi, am cercetat diferite căi.

Primii magicieni cunoscuți ca atare au fost preoții Thraci, Abaris (preot al lui Apollon) – „un hyperboreu scyth” (deci Thraco-Dac) – și Aristeeas, Thrac din insula Proconessos, aflată în partea de Vest a Mării Propontis (Marea de Marmara), între Thracia și Asia Mică thracică. În Grecia antică, **magia** a fost introdusă de o castă de preoți medici, thraci asclepiazi – Asclepios, zeul Mediciniei era fiul lui Apolon Hyperboreanul, acesta, adorat și ca zeu al Manticei -, iar în Vestul Iranului, la Babilon, în Chaldea (Chaldeenii sunt la origine Thraci) și în Egipt de grupurile de Thraci stabilite încă

din neolitic în Asia Mică – Milesienii au avut chiar o zeiță a magiei: *dænamiw*, considerată o ipostază a Hecatei.

Că Dacii și respectiv Thracii s-au aflat lângă Perși, se știe (Vasile Pârvan, Alexandru Pele).

Că Babilonul era, în mare parte, un oraș clerical unde locuiau o seamă de preoți cu cunoștințe deosebite în magie, în astrologie și astronomie, și că aceștia proveneau din țara de la Carpați și de la Istru, se știe (Alexandru Pele, Cașin Popescu). Nimic nu ne împiedică, deci, să-l socotim și noi pe Magul Baltazar, plecat din Babilon/ Chaldea, după „stea” la Bethleem.

Că Phonix, eponimul Fenicienilor și Cartaginezilor, *Poeni*, Hyginus, *Fabulae*, 178, era de neam Thrac, se știe (Cașin Popescu): el era fiul lui Agenor cu Telephassa, o Thracă, ea moare în Thracia (Apollodoros, *Fabulae*, III, 2 și urm. și III, 21), unde își căuta fiica răpită de Zeus, Europa (v. Homer, *Iliada*, XIV, 321). Pe acest drum zăbovim puțin.

Pe zeul orașului fenician Tyros îl chema Melquart: **mlk-qrt* = „regele orașului”. Cultul lui era răspândit în Arados și Kition (în insula Cypru), în Thasos (insulă a thracilor Thasieni; după Herodot, II, 44 și VI, 47 și Pausanias V, 25, 12, Fenicienii ar fi exploatat, împreună cu Thasienii, aurul și argintul aflat în insulă etc. – unii istorici moderni au considerat aceste știri nesigure, însă fără motiv), în Sicilia, în Heracleia Minoa (cf. Will Richter, în *Der Kleine Pauly*, Bd. 3, col. 1184), în Sardinia la Calaris (Cagliari), în Hispania (numele vechi al Peninsulei Iberice) la San Sebastián și la Gades/ Gadeira (în feniciană Gâdêr, azi Cadix sau Cadiz; la Gades se crede că s-ar fi aflat mormântul lui Melkart) și în Etruria (fapt atestat de o inscripție descoperită în Cartagina, unde figurează numele lui Melkart) și, de asemenea, în Africa de Nord, la Cartagina, unde Melkart era o zeităte principală asimilată cu Hercules (în tratatul încheiat între Hanibal și Philipp al Macedoniei, în anul 216 a. Chr., Melqart este numit Hercules, o divinitate a cărei origine thracă este azi majoritarrecunoscută, de pildă, Jacques Zeiller care observă: „...en Dacie et en Mésie on voit un Héraclès thrace se muer en divinité solaire”, adică: „...în Dacia și în Moesia se vede un Hercules thrac transformându-se în divinitate solară”, *op. cit.*, p. 22). Alex. Severus a dus cultul lui Melquart de la Leptis Magna la Roma. Pe altarele lui ardea flacăra veșnică (flacăra thracă, întreținută de Vestale). El era și zeul călătoriilor pe mare, cu altare pe promontorii, pe care ardea flacăra veșnică – adevărate faruri.

Inscripții cu acest nume s-au găsit în scrierea cuneiformă din Syria, unde Melkart/Melquart (*Milkatrow*) era adorat ca zeu al vegetației și mai târziu – puțin probabil sub influența Fenicienilor, cum se crede – ca zeu local (asociat cu *Baal*). Herodot, care a călătorit la Tyros, ne asigură că a văzut acolo templul lui Melquart și că existau acolo preoți care slujeau cultului lui Heracles (se deține de la Herodot și o descriere a templului în starea în care l-a văzut el). Melkart/Hercules fiind zeul orașului Tyros, pune problema vechimii acestui oraș. După noi, Hercules fiind menționat în Legenda Argonauților, înseamnă că orașul are cel puțin vechimea cunoașterii, pe locurile feniciene, a acestei legende. F.C. Movers așază fundarea orașului Tyros în anul 1209 a. Chr., iar ridicarea templului, în anul 990 a. Chr. (FC Movers, *Die Phönizier*, Emil Vollmer Verlag – anul tipăririi nu este indicat – p. 110), an ce corespunde întrutotul presupunerii noastre. Arrianos crede că „templul lui Hercules din Tyros” este cel mai vechi atest al adorării acestui zeu (*Anabasis*, II, 16).

Melkart ar veni din Syria, unde există dovezi despre existența unui altar dedicat acestei divinități, care era adorată și în Egipt, însă nu din timpuri mai vechi (Richard Pietschmann, *op. cit.*, p. 108). În imediata vecinătate a templului din Hierapolis, în Syria, era un lac sfânt, din al cărui mijloc ieșea un altar de piatră ce se vedea ca și plutind pe apă. La Palmyra, celebra oază populată din deșertul Syriei, era un altar dedicat zeiței Melkart/ Mel(o)kbel (cf. J.-G. Février, *La Religion des Palmyréniennes*, 1931). Palmyra se afla la 165 km spre Răsărit de Emesa (azi Homs), oraș în Syria la malul râului Orontes, în care trăiesc 20.000 de creștini și 80.000 de musulmani (prof. dr. Carsten Colpe, în *Der Kleine Pauly*, Bd. 2, col. 258). Melk, Milk, Mlk înseamnă în feniciană „regi”, care au dat Michalton; alte nume de personalități derivate din Melkart: Melkaton, Milchathon/ Melchaton = „Malk a dat”.

Cercetătorul român George-Liviu Teleoacă apropie „Melk de rădăcina Herc” din Hercules și consideră că „rădăcina teonimică *Melk* este foarte veche, provenind cel puțin din neolitic” după cum „o dovedește un megalit piramidal din Nordul Peloponezului, care a fost adorat cu numele de *Zeus Melichios* (George-Liviu Teleoacă, *Lupul Dacic sau Heraldica Strămoșului Vârcolac-Întemeitorul*, publicat în *Lumină Lină*, an VII/nr. 1 Ianuarie – Martie 2002, New York, pp. 99-107). Dar în Peloponnes, încă din neolitic, pătrunseseră Thracii din marea arie carpato-istro-pontică (Nicolae Densușianu, Cașin Popescu). Observăm că pe una din iubitele lui Heracles a chemat-o Melite (adj. meliteios: a se observa rădăcina *mel), o naiadă, fiica fluviului Aigaios și mama lui Hyllos; promontoriul cel mai din Nord, al Peloponnesului, era socotit muntele ei, aceasta ar fi explicația supranumelui lui Zeus dat lui în acele locuri. Iar pe o altă iubită a lui Heracles, din Attica, a chemat-o tot Melite: aceste preferințe mitologice amintesc acolo, și altunde, străvechi prezențe ale thracilor: Melas sinus, golf în Thracia (Plinius, *Nat. hist.*, IV, 43), Melas sau Meles, fluviu în Ionia, pe malul căruia se spune că s-ar fi născut Homer, și tot Melas, un râu în Sicilia, în Thessalia, în Beoția, în Thracia

(Ovidius, *Metamorphoses*, II, 274), Melos – lat. Melius (Cicero, *De natura deorum*, I, 2) – insulă în Marea Egee, Melicus, un om din Media, cunoscut de Plinius (*op. cit.*, X, 48), Melinophagoi (= mâncătorii de mei) un trib de Thraci de pe coasta vestică a Pontului Euxin, la Salmydessus, aparținător marelui grup de Thraci Thini/**Yunoi** (Xenophon, *Anabasis*, VII, 2, 12) de unde au emigrat pe coasta vestică a Asisiei Mici, numind țara în care s-au așezat – a doua lor țară – Bithynia, Melisseus rege în Creta etc., etc.

Cele de până aici ne îndreaptă către posibilitatea ca Magul Melchior să fi plecat, după stea, la Bethleem, din Syria.

Pentru Magul cu numele Kaspar/Gaspar dispunem de trei orientări:

1: Orașul Kaspapyros din Gaudhāra (India);

2: Orașul Kaspatyros (azi, Cabul), în India, menționat de Herodot (III, 102 și IV, 44)

și

3: Kaspeiria, ținut ce se întinde pe văile cursului superior ale râurilor: Bidaspes (azi, Jhelam), Sandabal (azi, Chenab) și Adris (azi, Ravi), adică actualul Kaschmir (în India).

Ca antroponim, ne este cunoscut un anume Gaspar – pe numele lui întreg, Gaspar Grațiani -, de origine croată, guvernator al turcilor în insulele Naxos și Paros, propus de Turci pentru a ocupa scaunul domnesc în Moldova, unde aveau nevoie de un om de încredere, pentru certurile lor cu Polonia; bine primit de boierii moldoveni, Gaspar trădează pe Turci în favoarea creștinilor, însă, fără noroc (Gaspar moare ucis de cei doi boieri moldoveni care îl însoțeau – Șeptilici și Goia – în anul 1629; aceste evenimente au inspirat lui Ion Slavici tragedia **Gaspar Grațiani**, publicată în 1888).

Cele trei orientări venind, toate, din India, am putea reține, ca simplă probabilitate, ca Magul Kaspar să fi urmărit neobișnuita stea care avea să-l ducă la Bethleem, din India.

Așadar, cei Trei Magi de la Răsărit au venit la Bethleem, unul din Babilon, altul din Syria, al treilea din India. O simplă posibilitate, nu însă fără miezuri istorice care o impun.

Dar de oriunde vor fi fost acei Trei Magi și oricare vor fi fost locurile Răsăritului din care ei au plecat călăuziți de Steaua Nașterii Lui Isus, și chiar dacă printre ei nu se va fi aflat și unul de origine din țara inițiatoră a Magiei, Thraco-Dacia – într-o asemenea posibilitate formațiunea lor spirituală ar fi cheazășie -, puțin probabil ca aceia să nu fi ținut legături spirituale cu cei din țara de inițiere a artei lor.

Și oricare ar fi fost drumul lor de ocol, de la Ierusalim la Bethleem, spre Răsăritul locurilor unde își vor fi avut înstărirea, ei se vor fi oprit, pentru popasuri și înnoptări, la locuri știute, deci tot între ai lor, și nu se poate ca, fie în acele locuri de poposire, fie ajunși în țara lor, ei să nu fi vestit Nașterea Mântuitorului, Cel din veac anunțat de profeți.

Și iarăși zicem, nu se poate, nu este logic și nici în spiritul acelei vremi, ca această Vestea care a ridicat Duhul Lumii și pe Magi din chibzuirile lor, să nu fi fost împărtășită de ei mulțimilor acelor locuri, și **Vestea Nașterii Lui Isus** să nu fi fost aflată și în Țara Dacilor, această "parte septentrională a diocezei Thraciei care nu a fost niciodată separată de Orient", cum, cu toată dreptatea, spune Jacques Zeiller, vorbele lui fiind: „portion septentrionale du diocèse de Thrace, qui ne fut jamais séparé de l'Orient" (*op. cit.*, p. 7). Este vorba de „provinciile danubiene” – precizarea este a aceluiași Jacques Zeiller – „care, în acea epocă, țineau un loc atât de glorios în istoria lumii romane, pentru că ele îi furnizau împărații care o consolidau momentan, participând tot atât de puternic la mișcarea religioasă concomitentă: domeniu de elecțiune a prozelitismului asiatic, principii care proveneau de acolo părănd a instala, o dată cu suirea lor pe tron, o religie reînnoită” (*op. cit.*, p. 23-24: „Les provinces danubiennes, qui à cette époque tiennent une place si glorieuse dans l'histoire du monde romain, puisqu'elles lui fournissent les empereurs que le raffermissent momentanément, participent aussi puissamment au mouvement religieux concomitant: domain d'élection du prosélytisme asiatique, les princes qui en proviennent semblent installer avec eux sur le trône une religion renouvelée”).

Am ales acest text căruia îi putem subscrie – întrucât „lumea romană” nu cuprindea întreaga lume și nici întregul timp de până atunci – cu următoarele precizări: Provinciile danubiene, ca aparținând marii lumi a thraco-dacilor, au ținut dintotdeauna un loc glorios în istoria lumii, pentru că ele i-au furnizat, dintru începuturi, o civilizație și o spiritualitate de înalte valori materiale și morale, nu numai în epoca și lumea avută în vedere de Jacques Zeiller. Reținem, totuși, ca un merit al acestuia, respectiva remarcă.

Vestea provenită în Dacia, prin Daci, de la Magi și prin păstori, avea să fie păstrată, acolo, în taină, prin sacerdoți, în așteptare și în veghere. Venise pentru ei, în așteptare, timpul instalării unei lumi mai bune, mai întregitoare într-o credință și fel de viață, primentă/renăscută prin Zalmoxis Mântuitorul!

Dacia nu era o piață pentru te-miri-ce vântură lume printre care și nescare creștini, cum crede și vrea să ne convingă d-l Petre Ș. Năsturel și toți cei de o seamă în gândire cu d-sa. Dacii, din țara lor de la Carpați și de la Dunăre, L-au așteptat pe Mântuitor de cum au aflat **Vestea** primită de ei, prin ai lor și de la ai lor, și au îmbrățișat Învățătura Lui Isus, prin ei, de la ei, după Cuvântul adus în fața lor de Sfântul Apostol Andrei. Există și azi, în comuna Ioan Corvin din județul Constanța, din Dobrogea, o

peșteră care, după cum spun tradițiile, a fost folosită de adăpost de Sfântul Apostol Andrei după propovăduirea Cuvântului Domnului localnicilor, și unde aduna discipolii noi formați „să răspândească Vestea cea nouă”. Această peșteră este „situată la aproximativ 30 km de Dervent”, pe atunci o „mare cetate de la Dunăre”, azi dispărută (Dumitru Manolache, **DERVENT – O poartă a creștinismului românesc**, Editura Macarie, Târgoviște, 1995, p. 8; cu numele Dervent este și un lac, zis și Enichioi, în județul Ismail, ce comunică cu Dunărea printr-o gârlă).

Dacii care au cunoscut Vestea Nașterii Lui Isus și au crezut în ea cu tăria încredințării Mașilor, așteptau pe Mântuitor și Cuvântul Lui din chiar acel moment al vestirii.

Așa se înfățișa deschiderea spirituală printre sacerdoții și unii dintre locuitorii autohtoni din Dacia în momentul acelor „trei zile” petrecute de Isus în Templul din Ierusalim. Am putea afirma chiar, fără teama de a greși, că unele suflete s-au preautoconvertit, din necesități spirituale și constrângeri de viață, la noua credință ce avea să vină de la Mântuitorul lumii: căci venise „Împlinirea vremurilor” (**Efesenii 1, 10; Galatenii 4, 4**).

Și dacă în acel moment, unii dintre cei prezenți în templu, „oameni de alte credințe, prinseseră a se alipi de Greci întru credința lor pravoslavnică – și Romani se alipiră de Greci, la credința cea mântuitoare”, cum stă scris în legendă (*supra*), aceasta înseamnă că nu greșim cu nimic în privința preautoconvertirii unor suflete păgâne la credința întru Mântuitorul, a cărui Naștere fusese anunțată în chip miraculos.

O explicație: cuvântul **Romani**, care înlocuiește cuvântul „Turci” din legendă, a fost pus de noi nu numai pentru că întreg textul legendei o cere, ci pentru a indica – justificativ – o sursă probabilă a acestei confuzii, urmele ei se citesc din textul următor, pe care, deși cam lung, am considerat oportun a-l reda în totalitatea lui, această confuzie repetându-se în cuprinsul legendei, unde, în loc de „Turci”, trebuie înțeleși Romani și în loc de împăratul „Turc”, trebuie înțeles împăratul roman, adică Irod:

„Über eine merkwürdige Spur, welche Trajan und sein Feldzug in Babylonien hinterlassen hatte, berichtet Johannes von Ephesus (deutsch von Schönfelder, München 1862, S. 251-252) unter den Ereignissen des Jahres 572. Kaiser Justin II. schickte in diesem Jahr den Zemarchos als Gesandten an einen Türkenkönig. Zemarchos fand dort persische Gesandte vor, die dem Türkenkönig gesagt hatten: Der römische Kaiser ist unser Knecht und zahlt uns tribut wie ein Knecht. Zemarchos erklärt das für eine Lüge und berichtet dem Türken, daß die römische Kaiser oft die Perser besiegt hätten, so daß Trajan, vor dem sie sich bis auf den heutigen Tag dermaßen fürchteten, daß keiner vor der in ihrem Lande (in Seleucia-Ktesiphon?) errichteten Statue vorbeizureiten wagte. Vom Türkenkönig zur Rede gestellt, müssen die persischen Gesandten dies zugeben. Der König wird zornig und entläßt sie in Ungnade. Nachdem die persischen Gesandten dann zu ihrem Herrn Chusran Anôsarwân zurückgekehrt und ihm Bericht erstattet hatten, ließ dieser in seinem Zorn die Statue Trajans niederreißen.

In den Fragmenten von Menanders de Legationibus ist zwar von einer erregten Auseinandersetzung zwischen dem Türkenkönig Dizabulus, Zemarchos und dem persischen Gesandten die Rede, nicht aber von dem Inhalt derselben. Letzteren mag Johannes von Ephesus in Konstantinopel durch mündliche Information erfahren haben” (E. Sachau, *op. cit.*, n. 1, pp. 13-14: „Asupra unei remarcabile urme pe care Traian și campania sa în Babylonia au lăsat-o în urma lor, referă Johannes din Ephesus/ în nemțește de Schönfelder, München 1862, S. 251-254/ sub evenimentele anului 572. Împăratul Justin al II-lea a trimis în acest an, ca ambasador, pe Zemarchos la un rege Turc. Zemarchos găsi acolo ambasadori perși care, înaintea lui, spusese Regelui Turc: Împăratul roman este supusul nostru și ne plătește tribut ca un supus. Zemarchos declară că aceasta e o minciună și raportează turcului că împărații romani au biruit adesea pe Perși, așa Traian, față de care, până în zilele noastre, atât se tem, încât nici unul dintre ei, în țara lor /în Seleucia-Ktesiphon?/ nu îndrăznește să meargă călare prin fața statuii lui. Obligați de Regele Turc să dea un răspuns, ambasadorii perși au trebuit să recunoască. Regele a devenit mânios și i-a concediat în dizgrație. După ce ambasadorii Perși s-au întors la Regele lor Chusran Anôsarwân și i-au prezentat darea de seamă, acesta, în mânia lui, a poruncit să se dărâme statuia lui Traian. În fragmentele lui Menandru despre ambasade este, întradevăr, vorba despre o discuție aprinsă între Regele Turc Dizabulus, Zemarchos și ambasadorul perșilor, însă nu cu același conținut. Se prea poate ca Johannes să fi aflat această informație, în Constantinopol, prin viu grai”).

Deși anacronice, astfel de istorioare se vor fi putut strecura și sub pana conservatorului legendei, mai ales dacă ținem seama că venirea celor doi episcopi, unul „Moldovean”, celălalt „Galițian”, s-a putut face – sau chiar s-a făcut – prin locurile ce țineau de Adiabene, din Parthia, unde se știe că Traian a purtat grele războaie, și că despre o prezență agresivă a turcilor în acele părți răsăritene, asiatice, nu numai în timpul lui Traian, ci și pe la sfârșitul secolului I a. Chr. începutul secolului I p. Chr., ar fi putut fi vorba, căci, după cum ne informează istoria, legăturile turcilor cu Perșii datează din momentul în care Turcii își fac apariția în istorie, adică din secolul VI a. Chr. Iar despre faptul că în

Parthia existau legiuni de Romani în acele vremi, ne informează tot istoria; se știe că Roma, ajungând până în acele părți (în anul 1 a. Chr., C. Caesar, urmașul prezumtiv al lui Augustus, a fost trimis împotriva parților și în anul 1 p. Chr. a obținut un succes trecător în Armenia), Nero, după ce ajunsese la o înțelegere cu Parții, plănuia cucerirea Caucazului; pe de altă parte, este cunoscut că demnitarii „Sublimei Porți” se „proclamau prieteni fideli ai împăraților romani și erau înfățișați pe monedele lor cu însemnele militare conferite de Imperiu” (Gheorghe I. Brătianu, **Marea Neagră**, I, p. 191). Iată, deci, justificate – într-un fel – confuziile la care ne-am referit, strecurate naiv în legenda ucrainiană. Cât despre Romani, că urmăreau și acolo pe creștini, acesta este un adevăr istoric indubitabil: Irod, zis „cel Mare”, era roman, și urmărea în tot imperiul roman – a cărui întindere în Asia se cunoaște -, nu numai pe acei Magi ce i-au tulburat liniștea și siguranța domniei, ci și pe cei bănuți a crede în „Noul Împărat”. Este fără îndoială că Irod fusese informat că în Parția, potrivit unui obicei mai vechi, avea loc o anume sărbătoare a Magilor, unde, probabil, în speranța de a-i găsi și pe cei trei fugari neascultători vorbea lui, nu se va fi abținut să trimită în urmărire a lor ostași romani; urmărire ce se va fi continuat și după moartea lui „Irod cel Mare, regele Judeilor” – cel „care a ordonat tăierea celor 40.000 de prunci cu prilejul nașterii lui Christos” – de către fiul său, Irod Antipa (mort în anul 37) și el rege al Iudeii și înverșunat potrivnic al creștinilor: el a pus să se taie capul lui Ioan Botezătorul, el a ordonat procesul și răstignirea Lui Isus. Despre o urmărire și prigonire a creștinilor, în Parția, ce a avut loc în sec. I, ne informează **Cronica din Arbela**. Ni se vorbește chiar de un jurământ al demnitarilor parți care voiau să suprimă un foarte bine intenționat creștin” ajuns Vicar în Adiabene și Guvernator, care a căzut într-o bătălie a parților contra unui „popor din Nord”, puțin după anii 100 p. Chr. (**op. cit.**, p. 9). Plecarea celor doi episcopi din acele părți ale Răsăritului, în care peste tot erau prizoniți creștinii, își are, deci, justificare prin circumstanțele istorice. Faptul că nu dispunem de nici o însemnare istorică din acele vremi nu este un indiciu de neexistență. Iată: „...Nisibis însă și orașele (de ex. Ktesiphon-Seleucia) nu au avut odinioară, de frica păgânilor, încă nici un episcop. Însă, după încetarea domniei parților Arsacizi, creștinii de acolo au voit să aibă și episcopi, după cum noi, cu ajutorul lui Dumnezeu, la locul potrivit, vom da seama” (**op. cit.**, p. 62: „...Nisibis aber und die Städte (d.i. Ktesiphon-Seleucia) hatten damals aus Furcht vor den Heiden noch keine Bischöfe. Nachdem aber die Herrschaft der parthischen Arsaciden aufgehört hatte, wollten die dortigen Christen auch Bischöfe haben, wie wir mit Gottes Hilfe am rechten Ort berichten werden”). În asemenea cazuri, a nu fi nu înseamnă a nu exista. Și în acele vremi, în Dacia de după Burebista, situația era similară Parției de sub domnia Arsacizilor. Din acele vremi către care trebuie să privim acum, datează o dare de seamă făcută de Strabon: „Geții și Dacii, care ajunseseră în cea mai mare putere, astfel încât puteau pune pe picior război o armată de 200.000 de oameni (sub Burebista), au scăzut acum la 40.000 de oameni, și din cauza aceasta, foarte aproape de a asculta de Romani” (Strabon, VII, 3, 13). Era firesc ca Regii de după Burebista, pentru a se putea opune romanilor, să introducă o disciplină riguroasă și constrângătoare, care ducea la supravegherea oamenilor între ei, deci la frică față de orice conducător local, oricât de mic. Am amintit acest pasaj și ca justificare a pierderii independenței Dobrogei (**supra**) și a unor opinii ce urmează.

După episcopul Abel din Adiabene, singurul scriitor și istoric Syrian care are o cunoștință exactă despre Parția de până la el și din timpul lui – deseori numit în **Cronica din Arbela**, „învățătorul” (a fost contemporan cu Vologaeses IV, 191 – 207/208) – și este demn de toată încrederea (de la el se deține singura știre despre existența unui război purtat de Parți contra Alanilor în anul 135 p. Chr., descris de el, fapt ce-l aflăm de la A. von Gutschmid, **Geschichte Irans**, p. 146), Creștinismul în Parția, la Adiabene, are vechimea apostolică din secolul I p. Chr. (**Cronica din Arbela**, p. 16).

Și tot din **Cronica din Arbela** aflăm că circulația între Parția și Ierusalim era, în veacurile I/II p. Chr. ceva obișnuit, după cum se deduce din descrierea făcută despre episcopul Nôh (Noah) din Adiabene: „Părinții acestui evlavios om proveneau de-acum din stepa de la Anbâr și pleacă la Ierusalim. Ca mic copil, el a avut acolo relații sociale cu creștinii și a fost botezat prin Voința Binelui Dumnezeuiesc. După ce părinții săi s-au întors către Răsărit, au mers la Adiabene, pentru că acolo erau mulți Iudei, și se temeau să se înapoieze în patria lor de origine din cauza neîntreruptelor neliniști. Când copilul auzi de-acum că și aici erau creștini a mers la Abraham și trăi în relații cu el” (p. 50: „Die Eltern dieses frommen Mannes nun stammten aus der Steppe von Anbâr und zogen nach Jerusalem. Als kleiner Knabe hatte er dort Umgang mit Christen und wurde getauft durch die Kraft der göttlichen Güte. Nachdem seine Eltern sich ostwärts zurückgewendet hatten, zogen sie nach Adiabene, weil es dort viele Juden gab und sie sich fürchteten, in ihre ursprüngliche Heimat wegen der dort Vorhandenen endlosen Unruhen zurückzukehren. Als der Knabe nun hörte, daß es auch hier Christen gäbe, ging er zu Abraham und lebte im Verkehr mit ihm”; Anbâr se găsește la Nord-Vestul Babylonului, la Răsărit de Eufrat, aproximativ pe latitudinea Bgdadului de azi – cf. Jâkût al-Hamawi ar-Rumi, I, p. 367 – și a fost multă vreme reședință a primilor Califi abbasizi din Bagdad).

Tot din **Cronica din Arbela** aflăm că „dincolo de Tigris” Creștinismul „este mult mai vechi decât se putea ști sau bănuși până acum, și că primele sale începuturi se situează aproximativ înainte de anul

100 p. Chr. (p. 16: „...das Christentum jenseits des Tigris viel älter ist, als man bisher wissen konnte und vermutete, und daß seine ersten Anfänge ungefähr bis zu dem Jahre 100 n. Chr. hinaufreichen”). Este vorba însă de Creștinismul în formă organizată, cu eparhii și episcopi, nu de existența unor comunități creștine autoorânduite. Cazul, în Dacia, dat fiind și strânsele ei legături cu Răsăritul, nu putea fi altfel.

În această bătaie de clare lumini aduse de istorie nu avem nici un motiv să îndepărtăm tradiția după care „episcopul Moldovean”, purtând în suflet dumnezeieștile cuvinte rostite de Copilul Isus, încredințat că Acel Copil „va fi Mântuitorul nostru, căci El este Dumnezeu, nu este om” – cum grăiau învățații Greci care l-au auzit vorbind – a plecat din Ierusalim, unde el se va fi aflat în acel timp, spre patria sa, fericit să ducă acolo Cuvintele Copilului Isus, rostite în Templu – căci iată ce zice Ieremia: „În vremea aceea, Ierusalimul se va numi scaunul de domnie al Domnului; toate neamurile se vor strânge la Ierusalim, în numele Domnului, și nu vor mai urma pornirile inimii lor rele” (Ieremia, 3, 17).

Creștinismul la Români s'a urzit în taină, cum în taină s'au întors în țara lor, la sălașele lor, cei trei Magi. Și cum în taină au venit „în anul al 18-lea de la Nașterea Lui Christos” episcopul „Moldovean” în țara lui, și episcopul Galițian în Galiția lui. Tot așa, în taină, vor fi venit să treacă, și unii apostoli ai Învățăturii Lui Christos, ca misionari sau altcum, dar tot într-o propovăduire a Cuvântului Domnului, în Nordul Pontului, dincolo de Gurile Dunării și de Nistru, la frații lor din Scythia herodotiană, adică acolo unde părintele istoriei ne spune că în vremea lui locuiau „Scythii plugari” (Herodot, IV, 17 și IV, 51) și la Geții de pe Tyras, numiți de el Tyrageți (Herodot, IV, 51); și acolo unde, mai apoi, s-au fost ales să locuiască Ucrainenii, a căror limbă a început a se forma prin secolele XIII-XIV, pe când țara lor, principatul Galițio-Volhinic, intrase sub jug străin. După Alexandru Boldur, în Galiția și Volhinia, cum și în Ucraina de azi, locuiau Thracii Vlahi (în **La grande Thrace**, Madrid, 1980; Strabon, XI, 6, 2, ne previne, în această privință, că „scriitorii din vechime numeau toate neamurile de la miazănoapte cu un singur nume: Scythi”). Am ținut să facem această mențiune pentru a se înțelege de ce multe din cuvintele ucrainenilor sunt apropiate de cele ale românilor, ele având aceeași origine.

Vorbele acelor doi episcopi aducători ai acelei extraordinare Vești, se vor fi înregistrat întocmai, după spusele vestitorilor, și transmise, imediat, prin viu grai, îndeosebi de către admiratorii și credincioșii ei: devenită tradiție de neuitat – importanța și neașteptatul ei ne asigură întru aceasta – trecută de la om la om, de la creștin fidel la creștin fidel, până când, cu trecerea timpului, a devenit legendă fidelă a unui fapt extraordinar din trecut: aceasta explică puterea cu care această legendă locală a învins veacurile, ajungând până la noi, nealterată, ca multe alte fapte extraordinare, păstrate de tradiții venite din timpuri și mai vechi. Din istoria Ucrainei știm că Principatul Galițio-Volhinian a adunat/ cules în secolele XII și XIII tradițiile știute/ existente la Kiev – în acel Kiev al cărui „mare Prinț” (980-1015) primind botezul creștin în 988, impune poporului său, cu forța, creștinismul de rit bizantin. Și este aproape uimitor faptul, care nu poate fi decât exact, că în legendă se spune: „...Iar Grecii care au putut scăpa s-au împrăștiat în două părți: o parte a pornit în țara Cannania, adică în țara Canaanească, iar cealaltă a ajuns în Galiția”, adică în locul de unde, în istoria Ucrainei, stă scris că „în secolele XII și XIII, în principatul Galițio-Volhinian au fost culese tradițiile și legendele Kievului”.

Întrebarea ce trebuie să ne-o punem este: din ce parte a țării sale va fi fost acel „episcop Moldovean”?

După cele ce ne sunt cunoscute, primele confirmări istorice ale existenței Creștinismului în Dacia provin din Dobrogea, anume din jumătatea de Nord a ei. Să fi fost „episcopul Moldovean” din acea parte? Am avea vreo îndreptățire pentru o astfel de presupunere? Una da – și poate că este destul.

Este fapt istoric cunoscut că până în epoca medievală și încă două veacuri mai târziu, țara Moldova se întindea spre Sud, peste Dunărea Pontică, dincolo de Tomis (unii istorici străini așează vechiul Tomis la Anadol-chioi, sat în județul Constanța, la 2 km spre Nord-Vest de orașul Constanța – v. Jacques Zeiller, **op.cit.**, p. 16) până la Varna și mai departe. Tomisul era numit „Tomiswara Moldavis”, cum se arată pe harta lui I.M. Hassius, profesor de matematică, alcătuită în 1744 (vezi reproducerea acestei hărți și comentariul care-o însoțește, la Cașin Popescu, **Podurile peste Istrul din primul mileniu înainte de Christos**, Freiburg 1984, pp. 403-407 și **Harta II**, inclusiv **Harta II. Detaliu**). După cum a arătat Alexandru Pele, Moldova, în vremea când a fost culeasă legenda, cuprindea și întreaga Ucraină (**op. cit. supra**). Moldava/Moldova este un cuvânt vechi thraco-dacic, „patria sacră” – „dava” – a zeului „Mol”, „Mol” fiind o prescurtare a lui Zalmoxis, care cunoaște în limba greacă, pe lângă forma Salmoxis, și forma Zamolxis (Herodot, IV, 94 și V, 97; Platon, **Charmides**, 156 d și 158 b; Cașin Popescu, **Semnificația primordială a cuvântului „dava”**, în „al cincilea anotimp”, vara 1999, p. 21). Avem, deci, o îndreptățire să presupunem că acel „episcop Moldovean”, cum se spune în legendă, să fi fost Moldovean din partea Tomisului. Că înainte vreme Moldova se întindea și la Sud de Dunăre, și că ea era una cu această parte din Sud, găsim mărturie în credințele și superstițiile poporului român din acest ținut, după cum se poate constata din volumul editat de Artur Gorovei, **Credinți și superstiții ale poporului român**, București, 1915. Cităm una din ele care se așează

și ca dovadă că Sfântul Apostol Andrei a propovăduit în Scythia/Dobrogea, din formularea ei pare să rezulte că Învățătura Lui Isus era cunoscută unor locuri de la Nord de Istru, înainte de venirea Sfântului Apostol: „Spre Sfântul Andrei se fac cruci, pe la ferești, cu usturoiu; se ung coarnele vitelor și mănâncă cu toții usturoiu, de care miros fug strigoii” – „Jud. Suceava” (op. cit., pp. 5-6); acest **spre**, cum și întreg conținutul acestei credințe, arată însă și mai mult, anume că venirea Sfântului Apostol Andrei a fost cunoscută de neamurile care au păstrat această credință, dinainte și așteptată. Sunt și alte credințe în legătură cu ziua în care creștinii, la noi, prăznuiesc pe Sfântul Apostol Andrei – cităm una cu rezonanțe biblice: „La Sfântul Andrei, oamenii din popor nu se împrumută cu nimic, unii pe alții” – „Corod, Tecuci” (ibid.) – care adevăresc despre prezența Sfântului Apostol Andrei în Scythia, comentariile ar fi de prisos.

Am putea da de urma celui alt „episcop Galițian”, poate aceeași cu a episcopului „Moldovean”, dacă ne gândim că acel Scythopolis, unde a predicat Isus (**supra**), să fi fost – așa cum s-a spus – un oraș al thracilor de la miazănoapte de Istru. Oricum, așa sau nu, am arătat mai sus legăturile – istorice – de rudenie și prietenie ale Dacilor cu neamurile – oricare dintre ele – de pe coasta Asiei Mici și mai din răsăritul ei, până dincolo de Babylon, cum și mai spre Sud, prin Tyr și prin Sidon până la Ierusalim. Și s-a mai arătat că Esenii, care au cunoscut direct Învățătura Lui Isus, făceau parte dintr-un neam înrudit cu Geții, dacă nu vor fi descins chiar din Geți (Alexandru Pele). Unii dintre aceștia vor fi plecat spre patria fraților lor de la miazănoapte, și spre a se pune la adăpost de prigoniri, cum spune legenda, dar și spre a duce acolo dumnezeiasca Vestă; unii dintre acei unii vor fi ajuns în Galiția, alții în „țara Canaanească”; faptul că doi dintre acei creștini ajunși în Galiția erau episcopi, înseamnă că grupul lor de fugari va fi fost destul de numeros; iar că unul din episcopi a rămas în Galiția și celălalt, ce se va fi numit el însuși „Moldovean”, a plecat mai departe, înseamnă că primul va fi fost de prin acele părți ale Galiției sau nu prea îndepărtate de locul lui de obârșie, celălalt fiind din Moldova, așa cum se zice în legendă. Toate acestea vorbesc despre autenticitatea întregului cuprins al legendei ce ne preocupă.

Înaintăm pe același drum citind în Evanghelia (Numele de Evanghelie a fost folosit pentru prima oară de Sfântul Iustinus – filosof și martir din Flavia Neapolis în Palestina, executat la Roma în anul 165, unul din cei mai importanți apologeți ai creștinismului primitiv – pe la anul 150).

Citim în Evanghelia după Sfântul Luca: „În fiecare an, de sărbătoarea Paștilor, părinții lui se duceau la Ierusalim. Când împlini doisprezece ani, urcară la Ierusalim, potrivit cu datina sărbătorii. După terminarea acelor zile, pe când se înapoiau, copilul Isus rămase la Ierusalim, fără știrea părinților săi. Crezând că se afla în convoi, merseră cale de o zi, apoi îl căutară printre rude și cunoscuți. Neaflându-l, se întoarseră în Ierusalim, în căutarea lui. După trei zile îl găsiră în Templu; ședea printre învățători, ascultându-i și punându-le întrebări. Toți cei ce-l ascultau erau uimiți de înțelepciunea și de răspunsurile lui. Când îl văzură, rămaseră mirați, iar mama lui îi zise: Copilul meu, pentru ce ne-ai făcut aceasta? Iată, tatăl tău și cu mine te-am căutat cu îngrijorare. Atunci, el le zise: De ce m-ați căutat? Nu știați că trebuie să mă aflu la Tatăl meu? Ei însă nu înțeleseră cuvântul ce li-l spusese” (Luca 2, 41-50).

Printre „Toți cei ce-L ascultau” și „erau uimiți de înțelepciunea și răspunsurile Lui”, vor fi fost, desigur, și alți oameni decât Iudei, mai ales în ziua a doua și a treia, pentru a asculta spusesele Copilului ce minunase în ziua întâi pe învățații aflați în Templu. În legenda reprodușă mai sus se spune: „Din țara grecească era tare multă lume acolo, căci Grecia e aproape și toți priveau la Isus Christos și luau aminte la convorbirea lui cu cei mari, căci țara grecească era luminată mai presus de toate celelalte țări, aceștia erau oameni învățați. Și așa grăiesc Grecii între ei că acesta nu este om, copilul acela, la fel ca ceilalți oameni, căci fiind nevârstnic nu avusese când să învețe de la școli, dar știa mai multe decât toate căpeteniile: o! ziceau ei, acesta va fi Mântuitorul nostru, căci el este Dumnezeu, nu este om. Așa grăiau Grecii între ei și îndată crezură în el ca unul care este Mântuitorul și se închinăra lui. Și oameni de alte credințe prinseră a se alipi de Greci întru credința lor pravoslavnică” (op. cit., p. 268).

Ce se spune în legendă este logic și îmbracă realitatea. Ierusalimul și Templul erau locuri de vizitare și de întâlnire, chiar și de ședere a multor diferite familii străine care nu erau din Iudea, printre ele, firește, și de Greci. Și tot logic, prin Voia Domnului, este că „și alți oameni de alte credințe prinseră a se alipi de Greci întru credința pravoslavnică”. Nimic nu se împotrivesc acestui adevăr întregitor. Logic este evenimentul, ce constituie o minune a minunilor, ca acei oameni „de alte credințe” să ducă Vestea mai departe că „acesta va fi Mântuitorul nostru”, așa cum s-a spus prin prooroci: „vă voi da păstori după inima Mea și vă vor paște cu pricepere și cu înțelepciune” (Ieremia 3, 15; vezi și Ieremia 3, 17 **supra**). Timp de pregătire și de așteptare pentru cei ce-L vor fi auzit sau cei ce vor fi crezut în El fără să-L vadă.

Dar cine să fi fost printre aceștia, chiar dacă nu s-au aflat în acele trei zile în Templu?

Îi putem numi citind din Evanghelia după Sfântul Matei: „Isus cutreiera întreaga Galilee, învățând în sinagogile lor, ducând Vestea cea Bună a Împărăției și vindecând orice boală și neputință în popor. Și

se duse faima lui în întreaga Syrie, iar lumea aducea la el toți suferinzii de fel de fel de boli și pe cei chinuți de dureri, îndrăciții, lunaticii și paraliticii, iar el îi vindeca. Mulțimi numeroase s-au luat atunci pe urma lui din Galileea, Decapoli, Ierusalim, Iudea și de dincolo de Iordan” (Matei 4, 23-25). Și citind în Evanghelia după Sfântul Marcu: „Împreună cu discipolii săi, Isus se retrase la malul mării, iar multă lume din Galileea îl urmă. De asemenea, din Iudea, din Ierusalim, din Idumea și de dincolo de Iordan și din împrejurimile Tirului și Sidonului veni gloată mare la el, la azul ce le făcea. Și le zise discipolilor să-i țină la îndemână o barcă, din cauza mulțimii, ca să nu-l strivească” (Marcu 3, 7-9). Aceștia sunt, așadar, ca numiți, cei „din Galileea, Decapoli, Ierusalim, Iudea și de dincolo de Iordan, din Idumea, din împrejurimile Tirului și Sidonului”.

Am arătat deja că în Decapoli – la Scythopolis, la Pela, la Dion -, în ținutul Tyrului și al Sidonului se găseau neamuri de thraco-geto-daci stabiliți dintr-o mare vechime, rămase însă în cvasipermanentă legătură. În privința Tyrros-ului, arătăm un fapt mai puțin cunoscut de istorici, anume că al doilea nume al (pen)insulei și orașului Arados din Nordul Pheniciei – Locuitorii Ar(v)adului și Sidonului sunt deja menționați în Vechiul Testament (Ezechiel 27, 81: „Locuitorii Sidonului și Arvadului îți erau vâslași, și cei mai înțelepți din mijlocul tău, Tirule, îți erau cârmaci”) – era Tūdūrū sau Tedūrū (**Cronica din Arbela**, p. 26). Acest nume este de veche origine thraco-geto-dacă, pe care l-au moștenit Românii ca antroponim și toponim: Tuduri și Tudoriu nume de familie, Todireni stație de cale ferată în județul Botoșani pe linia Iași-Dorohoi și Tudora comună rurală în județul Botoșani; în doriană Teodoros, doron = Teodoros, Teodor, nu are corespondent toponimic, de asemenea și toate cuvintele grecești derivate de la el. Tot Arados, azi Arad, este numele unei mici insule de pe coasta de Est a Arabiei (Strabon, XVI, 3, 4), el completează denumirile „toponimice aflate pe harta ridicată de Romani, a țării Getulilor din Africa: Aripa, Baba, Badea, Banasa, Capsa, Cerbica, Floria, Magura, Colonia Oaia, Vaca, Timisa, Ruscucuru, Turza, Valea Zarata, Albus, Cirna, Mandrus, Ardaliu, Alba Locos, Cercina, Gaia etc. etc.” (citatul după un articol al lui Virgil Alexandru DRAGALINA, intitulat **Comentarii la articolul INSULA LUI ACHILE**, apărut în **Noi, Tracii** Anul II, nr. 1 – septembrie 1975; autorul consideră aceste toponime ca fiind de veche origine getică, așa cum, de altfel, și sunt).

Dintr-o astfel de lume și într-o astfel de lume nu se putea ca în Dacia, Creștinismul să ajungă abia după părăsirea ei de către Romani, prezența romanilor în Dacia fiind un “incident” care nu a întrerupt și nu a schimbat cu nimic firul vieții Dacilor. Vrem să amintim aici afirmația clară făcută, după documentele istorice ale vremii, de istoricul englez E.C. Daviest: “Cu mult înainte ca vulturii romani să intre pe teritoriul Carpato-Dunărean, cunoscut azi ca România, exista o civilizație ce își avea rădăcinile departe în trecut, din epoca neolitică. Unitatea perfectă a acestei civilizații primitive reiese din exacta asemănare a armelor de luptă și uneltelor de muncă, a tumulilor și resturilor de vechi locuințe, din Transilvania până la Marea Neagră. Și astfel victoria lui Traian asupra ultimului rege al Dacilor – descendenți în linie dreaptă din străvechiul popor thrac – nu a fost decât un incident în viața acestei națiuni și NU crearea unei noi rase, așa cum mulți ar dori să ne facă să credem” (E.C. Daviest, în **Enciclopedia “Peoples of all nations”** – J.A. Hammerton, 1922-1923, p. 4265: “Long before the Roman eagles marched into the Carphato-Danubian territory known to-day as Rumania, a civilization having its roots as far back as the neolithic period was already in existence. The essential unity of that primitive civilization is shown by the similarity of weapons and tools, tumuli and remains of early dwellings from Transylvania to the Black Sea; and thus the conquest by Trajan of the last king of the Dacians – lineal descendants of the primitive Thracian people – was an incident in the life of a nation, rather than a creation of a new race, as many would have us believe”). Din păcate, sunt și istorici sau arheologi și lingviști români, care, cu neputința minții sau ascuțișul interesului, vor să ne convingă de acest lucru – e. g. Mircea Babeș, **Points de vue sur une histoire de la Dacie préromaine**, în **Études et recherches d’histoire ancienne et d’archéologie**, Tome 25, N°2, pp. 217-244, articol cu interpretări subiective, de colecționar infatuat, în care, începând cu titlul, se împarte istoria Daciei în două: una care a fost, alta care începe să fie, adică să nu fie. O inadmisibilă gândire la unii istorici sau arheologi, români sau străini, care, în această privință, nu se arată decât nevăzători, ca să nu zicem orbi sau interesați. Alăturăm textului istoricului englez E.C. Daviest, un altul care face și el cinste acestor istorici englezi din primele decenii ale secolului trecut, cum și editurii care i-au publicat: “În timp ce strămoșii noștri Britoni alergau sălbatici prin păduri și pe jumătate goi, cu corpurile pătate de vânătași, cu mintea pradă celor mai degradatoare superstiții, țara României era civilizată, avea instituții, confort și chiar luxul unei comunități culte și bine organizate” (Florence Farborough F.R.G.S., în aceeași **Enciclopedia “Peoples of all Nations”**, p. 4225: “At a time when the ancient Britons were running wild and halfnaked in the forests, their bodies stained with woad, their minds a prey to most degrading superstitions, the country of Romania was civilized, possessing institutions, conveniences and even the luxuries of a cultivated and well-ordered community”; textele și traducerile după Virgil Alexandru DRAGALINA, **Comentarii la articolul INSULA LUI ACHILE**, publicat în **Noi, Tracii**, Anul II, nr. 1 – septembrie 1975, pp. 19-20).

Toate câte mai sus au fost arătate conduc la Ideea-Adevăr-Istoric că Vestea despre nașterea Lui Isus și Învățătura Lui Isus au ajuns pe pământul Dacilor în chiar timpul în care Isus s-a fost aflat pe pământ. La această Idee-Adevăr-Istoric am fi putut ajunge logic, pe căile Istoriei și Fapticei, fără să fi fost îndrumați de legenda locală ucrainiană, și nu ne socotim deloc astuțioși sau alături cu drumul făcând această afirmație. Dar avem, prin Voia Domnului, legenda care ne-a luminat calea către Adevărul Istoric.

În acel al „18-lea an de la nașterea lui Isus”, când au venit în Galiția cei doi episcopi, cel Moldovean plecând mai departe spre Moldova, în Thracia rege era Caius Iulius Rhoimetalces (18-37/38), iar Dacia Pontică, Dobrogea, pe atunci provincie independentă, era condusă de Cotys, Marele Preot, Rhoimetalces asigurându-i protecția militară și îndrumarea administrativă. Deși independentă, Dacia Pontică, Dobrogea, făcea parte din „Koinonul thracic”, așa cum s'a spus la începutul acestui articol.

Putem spune, deci, încă o dată, după Sfântul Apostol Paul în Scrisoarea către Galateni: „Când a venit însă împlinirea timpului, Dumnezeu L-a trimis pe Fiul Său, născut din femeie, născut sub lege, ca să-i răscumpere pe cel de sub lege, ca să primim înfierea” (Scrisoarea către Galateni 4, 4-6). Și putem spune, încă o dată, că în ținutul dintre Dunăre și Mare, unde Geto-Dacii așteptau o reînviere a împărăției lor, Isus a venit „când timpul a fost împlinit”. Puteau cei din Pela Decapoliei să tacă și să nu ducă Învățătura Lui Isus, cei care au crezut în ea și cu Voia Domnului au crezut în Ea mulți, departe, peste mare, în Pela Macedoniei și în toată a lor țară? Puteau cei din Scythopolis, cei care au crezut în Învățătura Lui Isus, și cu Voia Domnului vor fi fost mulți, să nu ducă Vestea cea Bună și peste Istru, în Scythia, patria lor originară? Puteau cei din Tir și Sidon, cei ce au crezut în Isus, și cu Voia Domnului vor fi fost mulți, să nu ducă Vestea cea Bună mai departe, peste tot unde se vor fi aflat neamuri ori prieteni de-ai lor? Răspundem, cu Voia Domnului, NU! De trei ori NU! „Și se duse faima Lui în întreaga Syrie,...”. Și se duse faima Lui în întreaga Macedonie și Grecie! Și se duse faima Lui în întreaga Scythie/ Dobrogea/ și Dacie. Și se duse faima Lui pe toată coasta Asiei Mici și mai departe, spre Răsărit, dincolo de malurile Tigrului și Eufratului... unde se vor fi aflat și neamuri de Geți și de Daci (v. Alexandru Pele) sau simplu, familii de Geți și de Daci, locuind acolo din veac din veac. (Din **Cronica din Arbela** – pp. 69, 71, 75, 87 – cunoaștem un episcop, Papa, al eparhiei din Adiabene și un patriarh, în Parthia, Acacius, ale căror nume arată că provin din familii de Geto-Daci). „De cineva are urechi de auzit să audă” (Marcu 4, 23). Geții și Dacii, îndeosebi, aveau urechi de auzit pentru că ei credeau într-un singur zeu pe care nu voiau să-l piardă: și când vor fi auzit că undeva, în altă parte decât pe pământul lor, s-a născut (renăscut?) un Mântuitor, urechile lor se vor fi ascuțit și mai mult, acesta fiind un motiv ca ei să se fi numărat printre cele dintâi neamuri care auzind vestea „Nașterii lui Isus Christos” (Luca 2, 1-20) au crezut în ea și L-au așteptat pe Mântuitor, „regele nou-născut al Iudeilor” (Matei 2, 2).

Când Sfântul Apostol Andrei a venit în Scythia sau când Sfântul Apostol Paul s-a dus în Macedonia, au găsit acolo, deja, printre barbari, și fideli ai Învățăturii Lui Isus, adusă fie direct prin cei veniți din Ierusalim, Galilea, Decapolia, fie de la fidel la fidel, aparținând neamurilor respective. Ei, Sfinții Apostoli, au confirmat prin ființa lor chemată de Isus lângă Ei, și au întărit dumnezeiesc convingător ceea ce acolo se auzise și se crezuse fără „să vadă”. Să nu uităm: aceștia vor fi fost mulți, căci „Isus cutreiera toate cetățile și satele, învățând în sinagogile lor, ducând Vestea cea Bună a Împărăției lui Dumnezeu și vindecând orice boală și orice neputință” (Matei 9, 35-36), și, de asemenea, să nu uităm că, după ce alege pe „cei doisprezece discipoli ai săi, le dădu putere să scoată spiritele necurate și să vindece orice boală și orice neputință” (Matei 10, 1) „îi trimese” (Matei 10, 5) să ducă vestea „că Împărăția Cerurilor s-a apropiat” (Matei 10, 7-8) spunându-le: „În orice cetate sau sat intrați, întrebați de se află acolo un om vrednic și rămâneți acolo până ce plecați” (Matei 10, 11-12), Dar nu numai Isus și cei „doisprezece apostoli” au răspândit, în acele zile „Vestea cea Bună” la „mulțumile” din împrejurimile Galileii și dincolo de Iudea. În Evanghelia după Sfântul Luca citim: „După acestea, Domnul desemnă alți șaptezeci și doi și-i trimise doi câte doi înaintea sa în fiecare oraș sau loc pe unde avea să meargă” (Luca 10, 1-2). „Cei șaptezeci și doi se întoarseră plini de bucurie zicând: Doamne, până și demonii ni se supun în Numele Tău” (Luca 10, 17). Aceasta încă din vremea Lui Isus. După Învierea Lui Isus: „Cei unsprezece Apostoli se duseră în Galilea la Muntele hotărît lor de Isus”, după cuvântul Mariei Magdalena și a celeilalte Marii, mama lui Iacob și a lui Iosef. „Când îl văzură, se aruncară la pământ. Unii însă se îndoiau. Venind spre ei, Isus le zise aceste cuvinte: Mi s-a dat toată puterea, în cer și pe pământ. Mergeți, așadar, faceți discipoli din toate națiunile, botezându-i în numele Tatălui și al Spiritului Sfânt. Învățați-i să păzescă toate cele ce v-am poruncit eu. Iată, eu sunt cu voi în toate zilele, până la sfârșitul lumii” (Matei 28, 16-20). Puteau lipsi „din toate națiunile”, Dacii? Într-o vreme când numele lor era cunoscut în toată acea lume veche, iar la Roma, numele lor era rostit cu cea mai mare îngrijorare și teamă de puterea lor? Ei – acei discipoli – au mers deci și la Pela, și în Scythopolis, și la Tir, și la Sidon, și în așezările Eseenilor, și cele mai de

departe – se pare că unul din cei șaptezeci și doi de discipoli s-a numit Addai, și a predicat în Adiabene, în Mesopotamia, numele lui ne este cunoscut din **Cronica din Arbela**, p. 13 – din Pont și din Nordul Pontului etc. Dacă Isus predică întâi Israeliiților, este pentru că El S-a născut printre Israeliiți. El predică însă tuturor, după cum se citește din Evangheliile. Însă, totodată, predică și respingerea Iudaismului.

Amintim că unul din cei șapte diaconi era grec, Stephanos, doi erau macedoneni, Philippos și Parmenos, altul era „un prozelit din Antiocheia”, Nicolae etc. Philippos este cel care a primit pe primul păgân în Biserică, pe eunucul etiopian al reginei Etiopiei (**Faptele Apostolilor** 8, 37-38/39). Stephanos îndură moarte de martir, fiind lapidat. Iată împrejurarea, ea are asemănare, prin urmările ei, cu o alta mai veche, din timpul Copilului Isus, arătată în legenda ce o avem sub ochi.

Stephanos, predicând mulțimii din Ierusalim Cuvântul Domnului, Fariseii l-au dus cu sila dinaintea Sinedriului, la Marele Preot, în Templu, acuzat că rostește „cuvinte blestemătoare” împotriva lui Moise și a lui Dumnezeu (**Faptele Apostolilor** 6, 11-12). La întrebarea marelui Preot: „Sunt acestea astfel?”, el răspunse printr-o cuvântare prin care le-a spus iudeilor cum a plecat din țara Chaldeenilor, Mesopotamia, unde trăia Avraam, părintele lor, sub porunca „Dumnezeului Măririi” care i s-a arătat „și i-a zis: Părăsește țara și rudenii ta și vino în țara ce-ți voi arăta-o” (**ibid.**, 7, 1-4), adică țara în care locuiau ei acum, și le-a amintit cum s-a format poporul iudeu, fapte ce nu au fost pe placul fariseilor și al iudeilor; iar când Stephanos, „cu ochii îndreptați la cer”, văzând „măreția lui Dumnezeu și pe Isus Hristos stând la dreapta lui Dumnezeu”, le zise: „Iată, văd cerurile deschise și pe Fiul Omului stând la dreapta lui Dumnezeu”; „Atunci strigară în gura mare, își astupară urechile, se repeziră cu toții asupra lui și, scoțându-l afară din oraș, îl bătură cu pietre” până ce l-au ucis (**ibid.** 7, 55-58). „În ziua aceea, se dezlănțu o prigoană mare împotriva Bisericii din Ierusalim. Toți, în afară de apostoli, se împrăștiară prin ținuturile Iudeii și Samariei” (**ibid.**, 8, 1-2): „Cei împrăștiați de prigoana dezlănțuită din cauza lui Ștefan, au trecut până în Fenicia, Cipru și Antiochia fără să predice Cuvântul nimănui altuia decât Iudeilor. Dar cei de printre ei care erau Ciprioți și Cireneni, când au ajuns la Antiochia le-au vorbit și Grecilor, dându-le vestea cea bună a Domnului Isus” (**ibid.**, 11, 19-21). Așa se va fi dezlănțuit o prigoană împotriva celor care – Greci și străini din alte neamuri – aflați în templu în acele trei zile când copilul Isus a vorbit de învățătura lui Dumnezeu, au crezut în El și l-au privit ca pe un Mântuitor, manifestându-se astfel între ei. Așa se va fi făcut ca „episcopul Moldovean” să fi ajuns să predice în țara lui dumnezeiască învățatură. Nimic neverosimil în această deslușire a legendei. Mai vrem să observăm că din această veste, din acel timp, s-a format și datează la Românii din Moldova, credințele: „Cine va vedea cerurile deschise în noaptea de Bobotează va fi drept înaintea lui Dumnezeu” și „Când se deschide cerul, oamenii fac cruce și cer să li se dea binele de pe cealaltă lume” (credințe din Moldova, cf. Artur Gorovei, **op. cit.**, s.v. **cer**; se știe că Boboteaza se prăznuiește la 6 ianuarie, la 10 zile după sărbătorirea Sfântului Ștefan, ce se face la 27 decembrie, și sintagma „cerurile deschise” apare în cuvântarea Sfântului Ștefan). Aici, facem o paranteză.

Sfântul Ștefan își începe cuvântarea amintind că Avraam „se afla în Mesopotamia înainte de a fi locuit în Haran” (**Faptele Apostolilor**, 7, 2). Patria lui Avraam/ Abraham se găsea pe cursul superior al Eufratului, la Ur, în Vechiul Testament «*ur kasadim*» (**Geneza**, 11, 28: „Și Haran a murit în fața tatălui său, Terah, în țara în care se născuse, în Ur în Haldea”; Avraam era fiul lui Terah), un vechi oraș sumerian/chaldean datând de prin mileniul III a. Chr., el sfârșește în ruină, începând de prin mijlocul secolului IV a. Chr., datorită și Eufratului, care, schimbându-și cursul, îl taie pe din două. În această zonă, la vărsarea râului Araxos (azi Aras) în Eufrat se găsea orașul Balicha (azi, Belich) al cărui nume nu putem să nu-l punem în legătură – ca origine denominativă, thracă – cu numele de familie, la Români, Balica. Nu departe de orașul Balicha, la vest de micul afluent al Eufratului, Chalos, se găsea orașul Daradax, menționat de Xenophos în **Anabasis**, I, 4, 10, oraș pe care Hans Treidler îl identifică cu Dardes (în **Der Kleine Pauly**, Bd. 2, col. 435): Daradax/Dardax pare să fie o fundație a dardanilor (un Dares a fost Preotul Troian al lui Hephaistos și presupusul sfătuitor al lui Hector, de la el pare să provină acea **Iliadă frigiană** care, în Evul Mediu, a furnizat „istoriile cavaleresti” ale unor Benoît de Sainte-Maure, Konrad von Würzburg, Herbort von Fritzlar), un altul, tot Dares, a fost companionul lui Aeneias în jocurile de înmormântare ale lui Anchises. Dardes, oraș în Siria, se găsea la Sud de Thapsacos, de pe malul vestic al Eufratului, aici s-a refugiat Darius III, „Codomanul”, fiul lui Arsames, după înfrângerea lui, de către Alexandru cel Mare, în bătălia de la Gaugamela (Octombrie 331 a. Chr.), și tot aici se pare că ar fi fost omorât de către oamenii lui, în chiar anul înfrângerii sale de către Marele Macedonean. Thapsacos amintește de Saci/Sacci/Sacai, popor nomad, considerat de origine iraniană, Grecii însă îi socoteau Scythii, pe când Perșii numeau pe toți Scythii, Saci (pentru Sacci în Dacia și originea lor, v. Vasile Pârvan, **Getica**).

A doua patrie, de scurtă durată a lui Avraam/ Abraham a fost orașul Haran; tot Haran l-a chemat și pe fratele lui Avraam. În limba română, în unele sate din Transilvania și

Banat, **haran**, **harană**, **hărană** este un regionalism al cuvântului **hrană**; Românii au și substantivul **haram** = blestemat, afurisit (să fie oare vreo legătură între sensul acestui cuvânt și orașul – blestemat? – părăsit de Avraam?), cuvânt pe care îl au și Turcii, dar se știe că Turcii s-au așezat în ținuturi care au fost ale thracilor, și se mai știe că în Mesopotamia/Sumer au locuit Hititiții un neam de Thraci originar din Transilvania (Jean Amsler); există la Români și numele de familie Haram.

Mai observăm că acele două izvoare ale Eufratului, unul numit Eufratul de Nord, celălalt Eufratul de Vest, se întâlnesc într-un singur curs, care formează Eufratul, mai sus de orașul **Melitene** (azi Malatya), toponim asemenea cu numele iubitei lui Heracles, **Melite** (*supra*). Eufratul izvorăște de pe platoul înalt al țării numită Armenia, și udă o bună parte a acestei țări. Herodot spune că Armenii erau înrudiți cu Phrygienii (VII, 73), ei se numeau Haikh, Herodot le spune Armenioi (III, 93) numele mai vechi fiind Alarodioi, adică locuitori ai vechiului Urartu, ținut în jurul lacului Vansee/ Wansee de pe înălțimile Araratului (Herodot, III, 94; **Urarteii** –locuitorii ținutului Urartu, se crede că ar fi o denumire falsă – sau o altă, zicem noi – a Chaldeenilor), dar tot**Alarodioi**, **Alarozii/Alarodii** se numea și un popor ce locuia pe țărmul sudic al pontului Euxin (Herodot, VII, 79), deci un popor thrac.

În armata lui Alexandru cel Mare au luptat alături de el, împotriva lui Darius “Codomanul”, și soldați proveniți din poporul denumit **Tralleis**, după Hesyhios, un popor de origine thracă (Diodoros, XVII, 65, 1), acest popor locuia la granița dintre Carieni și Lydieni, unde exista și un oraș Tralleis (Strabon, XIV, 648).

Această paranteză s-a făcut pentru a se arăta și alte eventuale/posibile legături străvechi ale Geto-Dacilor cu locurile de obârșie și de strămutare a lui Avraam.

Nu greșim când afirmăm că în acea lume a Lui Isus, din timpul Lui Isus, cele păstrate în legenda locală ucrainiană înfățișează purul adevăr: Vestea cea Bună, Învățătura Lui Isus în Dacia au venit nealterate în anul al **optsprezecelea de la Nașterea Lui Isus**. Colindele noastre în legătură cu cei trei Magi și Irod-împărat și cu Nașterea Lui Isus, își au rădăcinile în tradițiile formate în acea vreme. Ne referim la textul colindelor: “Trei Crai de la Răsărit”, “Irod-împărat” sau “Vicleim”/ “Viclei”/ “Viflaim”, “Steaua sus răsare”, “Trei păstori se întâlniră”, nu și la melodiile lor, acestea apărând mult mai târziu, ele constituie o temă muzicală ce nu are nici o legătură cu originea textului respectivelor tradiții, denumite colinde. Faptul că textul fiecăreia din aceste colinde redă cu exactitate textul evanghelic spuiitor al acestor evenimente dumnezeiești, a făcut pe unul din comentatorii acestor colinde să vadă în aceste texte laice o “dovadă că autorii erau familiarizați cu textele biblice” și să afirme că ele au fost “plăsmuite” (!?) “de preoți și călugări rămași necunoscuți” (Ov. Bârlea, **Folclorul românesc**, București 1981, vol. I, p. 390; inutil să observăm că o astfel de afirmație s-a făcut în timpul regimului comunist, desigur de un adept orb spiritual al ateismului). Textele laice care înfățișează evenimentele pe care le descriu colindele s-au format în chiar acele timpuri, ele au fost rostite poate chiar de “episcopul Moldovean” – ca să ne încredem legendei – cert însă de toți cei ce au venit pe meleagurile Daciei în timpul și din locurile evenimentelor, ei nu le-ar fi putut descrie altfel, înregistrarea lor neputându-se face decât cu cea mai mare fidelitate, dat fiind extraordinarul acelor evenimente. Și tot acest extraordinar le-a făcut să dăinuiească nealterate, după cum nealterate vor dăinui în veșnicie. Căci Învățătura Lui Isus este veșnică, ea a pătruns în Dacia Pontică în timpul Lui Isus prin discipolii Thraco-Geto-Daci din Confederația Decapoli și cei din Galilea și mai apoi prin Sfântul Apostol Andrei.

Revenind la cele spuse la începutul acestei lucrări, vrem să precizăm că, deși enumerarea, în timp, a “Teatrului activității misionare”, făcută de Joseph Lortz, respectă, în mare, informațiile din Evangheliile și din Scrisoarea către Romani a Sfântului Apostol Paul, el lasă de o parte – voit sau nevoit – Scythia – adică ținutul dintre Dunăre și Pont – cum și altele, lăsate de-o parte, ce și-ar găsi, întrucâtva, justificarea în acel “mai ales” pus preventiv, de Joseph Lortz în fața enumerării desfășurării în timp a activității misionare. Am ținut să facem încă o dată această precizare, pe care o aflăm din Evangheliile, întrucât ea dă putere de Adevăr și autenticitate legendei ucrainiene în totalitatea cuprinsului ei, după cum se va vedea și mai departe.

Un alt loc însă unde, într-adevăr, Joseph Lortz greșește, este acolo unde afirmă că în perioada anilor 30-70 “viața creștină nu depinde deloc decât de propria sa Revelație, fără relație sensibilă cu cultura” (*supra*).

Creștinismul, ca “doctrină moștenită de la Dumnezeu” este, prin fondatorul ei, în esența ei, absolută și nelimitată atât în sens cultural-spiritual, cât și științific-material: la doisprezece ani, copilul Isus era deasupra tuturor învățăților adunați în Templul din Ierusalim. Sfântul Luca a fost medic. Medicina a fost prima știință-artă de a vindeca pe om de bolile și de suferințele lui. Sfântul Paul, un evreu roman, era un învățat din secta fariseilor, cunoscător al limbii grecești – scrisorile lui către Romani sunt redactate în limba greacă -, cu întinse cunoștințe în filosofia greacă. În Grecia, Creștinismul a pătruns concomitent în lumea culturală elină și în clasele de mijloc și cele de jos, lumea cultă luptând activ și eficient împotriva idolatriei și a politeismului, o parte din lumea cultă greacă fiind

de mult antrenată în lupta contra politeismului și a idolatriei, în această privință cazul lui Alcibiades este atotgrăitor. Un scurt istoric pentru aceasta nu poate fi decât binevenit.

După J. P. Mallory, ceea ce el numește proto-indo-european “nu este decât o secțiune particulară în interiorul unui continuum lingvistic temporal, secțiune care corespunde aproximativ perioadei 4500-2500 înainte de Isus Christos” (J.P. Mallory, **A la recherche des Indo-Européens**, traducere din limba engleză, Editions du SEUIL, Ianuarie 1997, p. 184). Această noțiune ne permite să asimilăm Proto-Indo-Europenii, între anumite granițe precise ale lumii vechi, din punct de vedere lingvistic, cu Proto-Thracii, singura limbă încheată în orizontul anilor 4500 a. Chr. fiind limba proto-thracilor, din care, în perioada 4500-2500 a. Chr. s’au desprins și individualizat majoritatea limbilor numite proto-indo-europene. Corolarul unic din punct de vedere geografic și demografic al acestei definiții faptice este că vatra Proto-Indo-Europeană se situează în vasta arie carpato-ponto-danubiano-balcanică, al cărui centru s’a aflat pe teritoriul carpato-istro-pontic, atât din punct de vedere lingvistic, cât și material, cultural și spiritual (pentru documentare, v. M. Gimbutas și Cașin Popescu). Aici, în acest spațiu carpato-istro-pontic a apărut întâi și întâi credința că întreaga lume văzută și nevăzută este creată și împărțită de un singur zeu; și tot aici se găsește, ca întâietate, și dovada materială cerută de specialiști (v. J.P. Mallory) pentru identificarea “leagănelui proto-indo-europenilor”, argintul: aici, a fost scos pentru întâia oară, la zi, metalul alb bun de lucrat podoabe, dintre rocile de gneis și de porfir ale munților stăpâniți, locuiți și îndrăgiți de oamenii locurilor, Proto-Thracii din care s-au fost ales Dacii și Geții. Și dacă adăugăm, ca rezultat al minuțioaselor cercetări arheologice și lingvistice etc., ale aceluiași J.P. Mallory, îndreptățita sa afirmație: “Nous avons donc examiné la majorité des thèses qui donnent un rôle aux civilisations de la steppe dans les transformations culturelles qui se sont produites au centre et au nord de l’Europe, et nous avons constaté qu’aucune ne parvient, faute de preuves archéologiques, à rendre compte de migrations avec le degré de certitude que nous pouvons avoir pour les Balkans” (op. cit., p. 285), adică: “...Noi am examinat majoritatea tezelor care dau un rol civilizațiilor stepei în transformările culturale care s-au produs în centrul și în Nordul Europei, și am constatat că nici una nu parvine, în lipsă de probe arheologice, să dea seamă de migrații cu gradul de certitudine pe care noi îl putem avea pentru Balcani”, arie unde se știe că populațiile thrace autohtone se găseau în exces (Herodot); putem afirma și noi, încă o dată, că marele “leagăn protoindoeuropean” s-a mișcat încoace și încolo pe pământul carpato-istro-pontic. Tot ceea ce s-a dedus din datele istorico-lingvistice discutate de noi în privința esențialului și originii unor cuvinte și tot ceea ce am pus în legătură cu originea și răspândirea unor credințe începător thracice – pentru fiecare în parte și în mod general – își au ca reazem însăși “vatra proto-indo-europeană”.

Neamurile cele mai apropiate de credința creștină, în ultima lor stare de păgânătate, au fost Dacii și Geții, crezători într-un singur zeu făcător a toate. O grație divină acordată acestor neamuri din care devenim noi, Românii: *gratia supponit naturam*, grația nu acționează în mod magic, ci după ordinea evenimentelor naturale. O favoare divină dată strămoșilor noștri, de ale cărei obligații ce ne revin ca moștenitori ai acestei grații încă nu ne-am dat bine seama.

Din spiritul acestei credințe a Geților și Dacilor s-au adăpat, într-un târziu – tot cu voia Domnului – și Grecii, și Romanii. Adevăritorii ei în Grecia, pe linie filosofică, se numesc: Pythagoras, thrac din Samos (trăiește către sfârșitul secolului VI a. Chr., moare pe la 497/496), Socrates din Athena (născut la 470 a. Chr.; pentru credința lui într-un singur zeu a fost condamnat la moarte pe care o primește senin, încrezător în nemurirea sufletului – întocmai ca Geții -, în Martie 394 a. Chr., bând cucută, în locuința sa, de față cu cel mai vechi și mai bun prieten al său, Critias, lângă ei, prieten și discipol credincios stând Platon și unii dintre discipolii săi aflați în Athena), Platon din Athena (428/427 – 349/348 a. Chr.), Xenocrates, thrac din Calcedon, elevul lui Platon, Aristoteles, Panaitios, thrac din Rhodos (cca. 185 – 109 a. Chr.), sacerdot la Lindos, între 170 și 150, în templul dedicat lui Poseidon Hippios și Poseidonios, alt thrac din Apameia în Bithynia (135 – 51/50 a. Chr.), un celebru filosof, geograf și istoric stabilit în Rhodos, unde, pentru faima lui, este vizitat de Cicero, timp de când marele Român a întreținut legături neîntrerupte cu filosoful rodian. Pe linie politică, în Grecia, monoteiști au fost athenianul de origine thracă, Alcibiades (cca. 450-404 a. Chr.), fiu al thracului Cleinias și al unei nobile din neamul Alcmaionizilor (Alkmaionidai, thracic-attic Alkmeonidai), toți prietenii lui politici și toate rudele sale aflate în Athena. Alcmaionizii erau înrudiți cu familia regală din Lydia – ultimul ei rege a fost Croisos, om bogat, întreprinzător de cuceriri și interesat de oracolele de la Delfi (Delphoi) și Didyma, cărora le-a făcut bogate daruri -, de unde au plecat, prin secolul VIII a. Chr., pentru a se stabili definitiv în Attica, la Athena; aici vor fi semnalăți de Herodot ca un neam attic de veche rasă nobilă (Herodot, V, 62). Alcibiades era discipolul lui Socrates. Este știut disprețul acestui “prinț” pentru zeii pe care îi considera neputincioși, fapt pe care a voit să-l demonstreze prin profanarea acelor pietre de cult (borne, stâlpi) denumite Herme – ele erau dedicate zeului Hermes – și marcau marginile drumurilor importante; Hermele aveau în partea lor terminală (superioară) capul cu barbă ce închipuia pe zeul Hermes, iar când și când purtau câte un Phallos sau câte o inscripție epigramatică. În seara

ajunului expediției în Sicilia, condusă de el (415 a. Chr.), împreună cu un alt Alcibiades, thrac din Phegus, cu prietenul său, oratorul Andocides – acesta era fiul lui Leogoras din Cydathenaion, coborât din neam nobil de Dorienei – și cu consengenii lui (printre care și tatăl său, Cleinias) au mutilat toate Hermele de pe calea sacră ce lega Athena de Eleusis, cum și Hermele ce străjuiau piețele și edificiile sau locuințele mai importante de pe această cale (resturi din acele Herme se găsesc încă, la Athena, pe Acropole, unde au fost așezate într-o hală denumită “a Hermelor” (oi ’ErmaÝ). Mărturie materială pentru thracitatea lui Alcibiades stă și moșia sa din Thracia, unde s-a retras atunci când, din motive politice, a trebuit să părăsească Athena; după capitularea Athenei – în Aprilie 404 a. Chr., în fața spartanului Lysandru, distrugătorul flotei atheniene – Alcibiades fugă la curtea satrapului Pharnabazos din Daskyleion, prietenul său, care, în urma unei conspirații urzite de Lysandru cu cei “Treizeci” judecători din Athena, Pharnabazos consimte să fie omorât, fapt întâmplat la Melissa, în Phrygia, în chiar anul 404: el se născuse în anul 450 a. Chr.

Cele de mai sus arată că în Grecia, Creștinismul primelor timpuri a fost – cum am spus – de factură mai mult culturală, filosofică (contrar opiniei lui Joseph Lortz, *supra*), spre deosebire de Thracia, unde Creștinismul primitiv a avut o adopțiune exclusiv spirituală, dar nu intelectuală, aceasta nu vrea să zică însă că Thracii nu ar fi fost intelectuali, dimpotrivă, exemplul cel mai strălucit fiind “scythul Anacharsis” – de fapt un prinț thrac, dinast, din Chilia, unde își avea domeniul și castelul/reședința (Cașin Popescu) – trecut printre cei șapte înțelepți ai lumii vechi, prieten cu Solon, căruia i-a transmis gândirea ce avea să fie transpusă de poetul athenian ce era, în “Legile” ce aveau să-l facă celebru printre Athenienii timpului și peste veacuri. {Solon, n. 640 m. 560 a. Chr., și el unul din cei “șapte înțelepți” menționați de Platon (**Protagoras**, 343 a), avea, prin mama sa înrudită cu Peisistratos, fiul lui Hypocrate, o ascendență thracă.}

În Italia, pătrunși de spiritul credinței într-un singur mare zeu au fost Cicero, Seneca, Lucanus, Titus Lucretius Carus, poetul, Epictetus și chiar Marcus Aurelius, împăratul filosof – acesta din urmă, pe când se afla în Panonia (174 p. Chr.), la Cotinum (ținut în Țara Dacilor Cotini), unde avea să lupte împotriva Quazilor, în urma unei minuni care i-a salvat de la pieire legiunile, poate și viața lui, minune la care a asistat – o vom descrie mai departe – se pare că, în adâncul sufletului său, ar fi devenit creștin, după cum pare să vorbească scrisoarea adresată de el Senatului, cu acest prilej, prin care cerea încetarea prigonirii creștinilor (Jacques Zeiller, *op. cit.*, pp. 42-45).

În Dacia, credința într-un singur mare zeu – Pârvan numește această credință “henoteism”, o formă expresă a așa-zisului “monoteism al geților” – era religie de Stat și de neam ce avea în urma ei tradiții de cel puțin 15 secole înainte de Christos (Vasile Pârvan, **Getica**). Despre credința Geților s-a rostit Herodot, într-o formulare ce nu admite contradicții (v. *infra*). Totuși, C. Daicoviciu, reluând formularea lui Herodot, pe care o consideră confuză, ajunge, printr-o nouă interpretare, la concluzia generală că Geto-Dacii erau politeiști. Această concluzie a fost înșușită la modul absolut de către colegii săi, după cum se citește din textul următor: C. Daicoviciu a “stabilit caracterul *politeist* al religiei daco-getice” (**Ist. Rom. Compendiu**, p. 43); – această concluzie ar fi confirmată – spun adepții lui C. Daicoviciu – de descoperirile arheologice, “sanctuare, imagini ale zeităților” (*ibid.*): este ca și cum s-ar spune că religia creștină este politeistă, pentru că ea înfățișează imagini diferite pentru Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Dar, în această privință, am putea cita pe Joseph Lortz, care luminează destul de limpede “sanctuarele” și acele “imagini ale zeităților” invocate de susținătorii politeismului credinței geto-dacilor: “monoteismul păgân lipsește de claritate, el nu era exclusiv. Ideea de Dumnezeu avea multiple interpretări... Gândirea păgână nu izbutise să facă o uniune completă între viață și doctrină/credință (J. Lortz, *op. cit.*, p. 19-20). Se știe că denumirea de “henoteism” dată credinței geților aparține lui Vasile Pârvan; în limba greacă **ἡνωσις** = “acțiunea de a reduce la unul/uniune” (cf. Archytas din Tarente, filosof și matematician thrac, către 400-365 a. Chr.) și **ἡνωσις**, lat. **henōtēs, tētos** = “unitate” (Tertulianus, **Adversus Valentinianos**, 37); așadar, “henoteism”, termenul folosit de Vasile Pârvan pentru a deosebi credința geților de aceea a celorlalte neamuri de Thraci care erau politeiști, este un termen care prinde/sintetizează cum nu se poate mai bine sensul asupra gândirii universului total și a naturii înconjurătoare, vizibile, și al operațiunii cumulative, mistice săvârșite în spiritul geților. Cu religia geto-dacilor, printre alții, s-au mai ocupat: 1. I.I. Russu – acesta consideră că Geții aveau același sistem “(în linia mari) politeist și antropomorfic” ca la “traci și indo-europeni” – adăugând, mai mult pentru sine, “acesta este rezultatul dobândit prin criterii comparative și general istorice, pe care nu-l infirmă, ci îl întărește materialul documentar”; 2. Lucian Blaga (**Zamolxe, mister păgân**, Ed. Ardealul, Cluj, 1921) și 3. Mircea Eliade. Istoricul religiilor, dacă aduce unele puncte de vedere adiacente, legate mai mult de înțelegerea cultului lui Zalmoxis decât de credința în sine a geților, el nu face lumină în această direcție, pentru care nu a arătat nicio înclinație și nicio competență. O dovedesc -printre multe altele (scrieri și manifestări publice târzii)- cu prisosință scrierile sale **Zalmoxis** (la care a lucrat între anii 1949 și 1969!) și **Satana și bunul Dumnezeu** (la acesta numai 10 ani: “1951-1961”) – scrieri cari îl arată a fi rămas, într-un fel, toată viața, același “băiețuș, cu falsul misticism care înlocuiește religiile definite

și idealurile umane folositoare”, cum bine l-a caracterizat Nicolae Iorga (în N. Iorga, **Orizonturile mele O VIAȚĂ DE OM AȘA CUM A FOST**, București 1972, p. 660).

În privința religiei geților, Herodot și Pârvan au spus cuvinte definitive. Primul, observând sursa: “Geții... credeau că nu există alt zeu decât al lor”, al doilea, cercetând documentele istorice și arheologice: “...Nu cunoaștem la Geți nici zei locali și nici zeițe ca la Thraci. Nu există decât un singur zeu”.

Geții, și cu ei Dacii, credeau în nemurire, indiferent de forma în care și-o imaginau. Ea este bine prinsă în răspunsul lui Socrates, dat lui Criton. La întrebarea acestuia: “Socrates, cum să te înmormântăm?”, încrezătorul în nemurire, răspunde: “Cum vă va plăcea dacă, totuși, veți putea să mă prindeți”. Este vorba deci de nemurirea duhului ce animă corpul, nu de cadavrul pe care îl lasă pământului. Este vorba de o mergere către altă lume, nevăzută, lumea “zeului”, nu de o rămânere în lumea văzutei. Herodot definește această credință în nemurire prin termenul **athanatos**. În limba greacă, **athanasia** înseamnă “imortalitate” (Platon, **Phaidros**, 246 a) și **athatizo** = “a face nemuritor”, “a deveni sau a fi nemuritor”, iar pentru Herodot are semnificația de “a crede în (propria sa) imortalitate” (Herodot, IV, 94: “**athanatos**”). De aici, atributul conferit geților de **athanatizanti**, adică de a deveni/ a se face/ a se crede nemuritori. Noi vedem aici – și nu suntem singurii – o credință spiritualistă, adâncă, deosebitoare a corpului de suflet, nu departe de religia/ credința creștină. În privința religiei geților și respectiv a dacilor, noi rămânem la afirmația lui Herodot și la definiția lui Pârvan și îi denumim pe Geto-Daci, atunci când vorbim despre religia lor, “henoteiști”. A considera deci pe Geți și pe Daci, în exprimare mai simplă, directă, “monoteiști”, nu este nici o greșală și nici un “diletantism” cum prea infatuat se pronunță Petre Alexandrescu în articolul său **Zalmoxis și cercetările lui Mircea Eliade** (v. supra).

Înainte de a trece mai departe, cităm o părere a lui Lucian Blaga, care ni se pare a veni în sub-subconștientul său din henoteismul geto-dacilor, din acea străbună spiritualitate: “Istoricii afirmă că poporul românesc ar fi, printre toate popoarele din preajmă, cel dintâi care a trecut la creștinism. Creștinismul era, însă, așa cum el s-a organizat ca biserică, un fenomen de istorie, de cultură majoră. Satul pre- și stră-românesc, adoptând creștinismul, nu și-a însușit oare cu aceasta o structură care-l scoate din preistorie? Păreră noastră este că acest lucru nu s-a întâmplat. Dimpotrivă, «creștinismul» a fost adaptat la stilul vieții «preistorice». Săteanul nu-l va gândi pe Dumnezeu abstract, dogmatic, filosofic, așa cum îl definește gândirea bizantină, ci într-un fel mitologic, adică preistoric” (Lucian Blaga, **Ființa istorică**, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p. 61). Val Cordun, primul interpret al “legendei ucrainiene locale” apreciază că “ea” – legenda – “ne oferă o informație cu caracter istoric privind introducerea pașnică a creștinismului pe aceste meleaguri. În ceea ce privește teritoriul României de astăzi, se știe că aici, creștinismul a pătruns într-un mod organic, fără zguduirii” (Val Cordun, **op. cit.**, p. 74). Acest fapt este o urmare firească ușor de înțeles, Creștinismul fiind continuarea, pe plan spiritual evoluat, a henoteismului geto-dacic. Un fenomen ce dă dreptate viziunii avute despre Creștinism de Lucian Blaga, Creștinismul fiind o contopire firească, prin suprapunere istorică, cu duhul local geto-dacic: o integrare în ființa istorică geto-dacă în tocmai vremea de evoluare a ei către realități mai precise, realități care să marcheze/ să pună viața cotidianului în legătură cu celestul și cu universalul.

După Ion Pachia Tatomirescu, “Creștinismul Pelasgo-Daco-Thracic/ Valahic, sau Dacoromânesc, Biserica ortodoxismului în Pelasgo-Daco-Thracia/ Dacoromânia au obârșii apostolice, fundamentându-se prin Sfântul Apostol Andrei între anii 34-47 d. H. (aprox.) și prin Sfântul Apostol Pavel între anii 53-54 d.H. și 57-58 d.H.” (**op. cit.**, p. 69).

Întrădeavăr, Apostolii au devenit Confesori și Martiri. Predica lor începe în a cincizecea zi după Pasiune (Rusaliile) prin cuvântul Sfântului Petru, când s-au creștinat 3000 de Evrei (**Faptele Apostolilor** 2, 41) și la puțin timp după, încă alți 2000, așa că “numărul bărbaților ajunsese cam la cinci mii” (**ibid.**, 4, 4), ceea ce pentru Ierusalim era consacrarea unei victorii spirituale. Întrebarea care, după Joseph Lortz, ar fi “dominat existența primelor generații creștine: Creștinismul este iudaic sau păgân?”, își găsește răspunsul imediat în **Faptele Apostolilor**, unde se arată că Sfântul Petru, în a cincizecea zi, a predicat, la Ierusalim, în fața unei mulțimi în care erau “Parți, Mezi, Elamiți și locuitori din Mesopotamia, din Iudea și Capadocia, din Pont și Asia, din Frigia și Pamfilia, din Egipt și ținuturile Libiei, din apropierea Cirenei, precum și Romani în treacăt, Iudei și prozeliți, Cretani și Arabi” (**ibid.**, 2, 9-11), Creștinismul nu este deci nici Iudeu, nici păgân, el este, din capul locului, universal, pentru toate neamurile, cum, de altfel, același răspuns îl găsim în numele Orașului Sfânt, Ierusalim, nume profetizat, ales din veac: Ierusalem, în l. gr. **Ιερουσαλημ** înseamnă **Agitație sacră, religioasă, Atitudine hotărâtă sacră**, într-un asemenea oraș nu putea fi vorba decât de o credință (**hotărâtă**) a **întregii lumi: Iepou= sacru și σάλευμα = “agitație”** (Artemidoros din Ephesos, thrac lydian din Daldis, cel mai celebru scriitor, din a doua jumătate a secolului II p. Chr. asupra interpretării visurilor și spuielor al adevărului, autor a cinci volume “despre visuri” – cf. **Onirocriticon libri V**, editate de R. Hercher, 1864, I, 79) și “atitudine hotărâtă” (Dion Chrysostomos, II, 326), adică **Hierosolyma**, începând din secolul al doilea a.

Chr. **Ierosólyma** – și ne miră că până acum nu i s-a dat explicația profeției inclusă în numele “Orașului Sfânt”. Primul semn este convertirea celor trei mii de suflete, din toate neamurile menționate aflate la Ierusalim, al doilea – al următoarelor două mii, al treilea – convertirea Samaritenilor (orașul Samaria a fost colonizat, către sfârșitul secolului IV a. Chr., cu Macedonenii – fapt important a fi știut și reținut pentru teza noastră – cf. Euseb. Chron., în **Die grichische christliche Schriftsteller der ersten Jahrhunderte**, 20, 197, 199) – semne date prin Sfinții Apostoli – apoi convertirea eunucului etiopian, convertire făcută de unul din cei șapte diaconi care au primit Spiritul Sfânt de la Apostoli – stă scris: după alegerea celor șapte diaconi de către adunarea unor creștini noi botezați, ei au fost duși la Apostoli, care, “după o rugăciune, și-au pus mâinile asupra lor” (**ibid.**, 6, 6; este de reținut că în acel moment a apărut prima formă importantă în organizarea Bisericii) – și apoi creștinarea unui iudeu din tagma fariseilor, Saul, persecutorul aprig al creștinilor, ce va deveni Sfântul Paul: “C’était un Juif authentique, et pourtant ce fut lui qui fit sortir le Christianisme de son pays natal, du sol juif, dont l’étroitesse risquait de l’étouffer, pour le camper sur la scène de l’histoire du monde, en pleine culture gréco-romaine, en plein Empire romain et pour le semer dans tout cet univers” (Joseph Lortz, **op. cit.**, p. 28: “Era un evreu autentic, și totuși el a fost acela care a scos Creștinismul din țara lui natală, de pe pământul evreu, a cărui îngustime risca să-l sufocă, pentru a-l instala pe scena istoriei lumii, în plină cultură greco-romană, în plin Imperiu roman și pentru a-l însămânța în tot acest univers”).

Vorbind de organizarea Bisericii, precizăm că titlul de episcop, din legenda ucrainiană, dat celor doi creștini, Galițian și Moldovean, în acel an al “optsprezecelea de la Nașterea lui Isus”, nu trebuie să mire; știm deja din scrisoarea către Filipeni 1, 1: “Paul și Timotei, servitori ai Lui Isus, către toți sfinții în Isus Hristos de la Filipi, cu episcopii și diaconii lor”, că în comunitățile creștine primitive exista un minister local reprezentat de către un **supraveghetor**, adică de către un **episcop** (**episcopos**, în grecește înseamnă “care observă, care supraveghează asupra”; cu același sens de supraveghetor și în **Faptele Apostolilor** 20, 28); la început episcop era similar cu **presbiter**, adică cu **cel vechi**. Funcțiunea de dirigitor al unei comunități creștine apare mai târziu, pe la sfârșitul secolului I început II, când episcopul rămâne șeful comunității, iar presbiterii – preoții – îi sunt ajutoarele: acest fapt îl aflăm din scrisorile Sfântului Ignățiu și Sfântului Polycarpus – acesta din urmă un martir din neamul Geților-Carpi al Dacilor-Carpi, fost episcop de Abrittos/Sexanta-Prista, transferat apoi la Nicopolis (sfârșitul secolului IV sau începutul secolului V). Spunând aceasta, ne vin în minte cuvintele de mare ironie istorică scrise de Nicolae Iorga în **Transilvania, pământ românesc**, articol în limba franceză – **La Transylvanie, terre roumaine** – publicat în **La Grande Roumaine**, Album édité par **L’Illustration**, Septembre 1929: “Carpii Thraci strămoșii barbari ai rasei române” (acest Album nu este paginat; de o rară frumusețe editorială, cu impresionante fotografii din **România Mare**, acest Album ar trebui reeditat pentru cultura tineretului nostru de azi și mâine). De la Titus Flavius Clemens din Alexandria (născut, pare-se, la Athena în 150, mort înainte de 215 p. Chr. în Cappadocia), scriitor eclesiastic, aflăm că funcțiunea de episcop – prelat însărcinat cu administrarea spirituală a unei eparhii – apare mai bine conturată, ca atare, după începutul secolului II p. Chr. (2, 328, 648, **passim**, Ed. Migne). Cu spusele acestea încheiem precizările noastre întru dovedirea întregului adevăr pe care îl conține “legenda ucrainiană locală” în esența ei grăitoare despre timpul dintâi când Geto-Dacii au cunoscut Învățătura Lui Isus. Legenda, când ea există sub forma dovedit veridică, împlinește un gol din preistorie sau din istorie. Ca și colinda, ea “are un ce ritual – e, prin urmare, lege. Poporul nu îndrăznește să schimbe nimic din ce se ține de ritual – fie acest moment ritual chiar de natură mai profană, nu se atinge”. Legenda, ca și colinda, din momentul constituirii lor, rămân în tradiție și se moștenesc invariabile din generație în generație: Așa legenda ucrainiană locală, Așa colindele Trei Crai de la Răsărit, Trei păstori, O ce Veste Minunată” etc. (citatele lui Lucian Blaga, **Încercări filosofice**, Ed. Flacăra, Timișoara, 1977, p. 238).

Jacques Zeiller, cercetând unele documente în care se face mențiune despre moartea Sfântului Polycarpus și despre relicvele Sfântului Sava – condamnat la moarte de Athanaric, regele goților, prin înnecare, fapt executat în râul Musaeos (Buzău) – pomenește de un episcop de Tomis, Bretanio – care nu poate fi decât un român Brătianu -, și de doi creștini, Bathusios și Verca, martirizați la 26 martie 370, prin ardere într-un cort care servea de biserică – iată aici o explicație de ce nu au rămas urme de biserici din primii ani ai Creștinismului în Dacia/Dobrogea/Scythia, ele fiind construcții modeste din materiale supuse fie arderii, fie repede pieirii, ele erau construite în grabă și deloc impozante, de către oameni modești -, numele acestor doi martiri arată că ei sunt Români: unul din familia Botezatu, altul din familia Verca, nume de familie ce există și azi. Jacques Zeiller îi consideră Goți, ei figurând în Calendarul gotic, unde sunt comemorați la 29 octombrie, dată – după Zeiller (dar Orosius, pe la începutul secolului V, scria: **modo autem Getae illi qui et nunc Gothi**, adică: “însă geților de odinioară li se spune acum Goți”) – mai probabilă a martiriului lor. Ei au fost supuși suplicului de un șef got local, Wingurich – desigur, vasalul lui Athanaric – împreună cu alții, în total “douăzeci și șase” (Jacques Zeiller, **op. cit.**, p. 427), numărul lor va fi fost însă mult mai mare (**ibid.**).

Predecesorul primului episcop din Odysos/Odessus/ azi Varna, Amplias (-as sufix thracic) a fost consacrat, după o legendă (pe care noi o considerăm că înfățișează un adevăr istoric) de către Sfântul Apostol Andrei (Jacques Zeiller, *op. cit.*, pp. 165-166). Acest Amplias este acela pe care Sfântul Paul îl salută în Scrisoarea către Romani, XVI, 8. "Mais Amplias s'encadre en outre, dans le texte du Synaxaire qui nous a transmis son nom, entre Stachys, évêque de Byzance, et Urbanus, de Macédonie, l'un et l'autre, également investis de leur autorité par André, et tous trois font partie de la fameuse liste des soixante-douze disciples du Pseudo-Dorothee de Tyr", spune același Jacques Zeiller, care pune însă acest text sub "cauțiune", lista celor 72 de discipoli fiind fals atribuită lui Dorotheus, așa-zis episcop de Tyr, care, după Mgr. L. Duchense nici nu ar fi existat (Jacques Zeiller, *op. cit.*, p. 31, n. 10, și pp. 165-166; această listă este dată în vol. II al ediției **Chronicum paschale** din Dindorf, p. 125; cf. Mgr. L. Duchesne, *Les anciens recueils de légendes apostoliques*, Extrait du compte-rendu du troisième congrès scientifique international des catholiques, Bruxelles, 1895). Dar a existat un Dorotheus, menționat ca martir, în 431, la Marcianopolis în Moesia Inferior.

Cei mai mulți martiri s-au semnalat la Tomis: Evangelicus (către 295), Ephrem/Efrim/Ephraem (la 7 martie 300), Lucian/Lucianus, Seli și Zotic/Zoticus (la 15 septembrie 320), Marcelin/Marcelinus (la 2 ianuarie 321), Argeu/Argeus, Narcis/Narcisus, frații lui Marcelin (la 3 ianuarie 321), episcopul de Tomis, Tit/Titus (la 3 ianuarie 321), pentru că a luat apărarea fraților lui Marcelin, Sfântul Bretanio sau Vetranio (către 369; Ion Pachia Tatomirescu îl transcrie Betranion și dă ca dată a martiriului anul 381), Helia, Marcialis, Victurus, Murina, Stratonis, Valerius, Macrobius, Gordianus, ultimii patru fiind episcopi (numele martirilor și datele martiriului lor au fost extrase după Ion Pachia Tatomirescu – primele 6 – și Jacques Zeiller, celelalte). Notăm că în Synaxarele grecești se spune că Ephraem a fost trimis episcop la Tomis la 7 martie de către „Hermin din Jerusalem”, unde a fost martirizat (Jacques Zeiller, *op. cit.*, p. 171; în limba greacă, Synaxis – lat. Synaxis – înseamnă „reuniune pentru oficiu religios”, Synaxariile sunt culegeri de consemnări religioase privind epoca apostolică și martirologică, ele sunt de către cei mai mulți cercetători moderni suspectate de inexactitudini, majoritatea acestor consemnări având la bază legende sau tradiții; Jacques Zeiller, *op. cit.*, p. 31, vorbind despre Synaxarii, spune că ele sunt „sujette à caution”). Am făcut această mențiune nu pentru a discuta asupra datei din Synaxar, dacă aceasta este și data suplicului, așa cum a înțeles Ion Pachia Tatomirescu sau data la care acel „Herman din Jerusalem” l-a trimis pe Ephrem episcop la Tomis (sau, și una, și alta, fapt imposibil, dată fiind depărtarea dintre Ierusalim și Tomis), ci pentru ca, alăturând această știre – adevărul ei interesează mai puțin – de o alta în care se zice că Audini(us) și Uranius, doi episcopi din timpul lui Ulfila, erau Mesopotamieni, adică din Mesopotamia (ceea ce nu vrea să spună și că erau de origine asianică, locală) să putem sublinia, încă o dată, continuitatea/permanența străvechilor legături dintre Dacia și întreaga, imensa arie, Mesopotamia-Ierusalim, unde existau populații din neamul Dacilor, în timpurile creștine acele legături căpătând aspecte particulare de interes reciproc.

Observăm că, pe lângă „Pseudo-Dorotheus din Tyr”, a existat un Dorotheus martirizat la Marcianopolis (azi, Reka Dévnya în Nord-Estul Bulgariei), capitala provinciei Moesia Inferior/Dobrogea. Am lăsat să spunem aici, în această ambianță, ceea ce s-ar fi convenit – poate – să scriem/ adăugăm acolo unde am pomenit de **Dares**, preotul troian al lui Hephaistos și sfătuitorul lui Hector, ai cărui fii, Phegeus și Idoi, au deschis lupta împotriva lui Diomedes (Homer, **Iliada**, V, 9 și urm.), autorul **Iliadei frigiene**.

Această **Iliadă**, adevărată sau nu în cuprinsul ei, este prima lucrare literară cu conținut istoric pe care o cunoaște istoria literaturii din lumea străveche europeană și cea asianică apropiată ei: în această străveche lume, literatura a luat ființă din gândirea și de sub pana unui thrac de la Istru, plecat la curtea lui Priam – poate un Dac Carpatic (v. Vasile Pârvan, **Dacii la Troia**) – după căderea Troiei ducându-se în Phrygia, unde scrie cu toată tristețea pierzania celei mai mândre cetăți din lume – ieșind pentru această tristețe din tăcerea pe care neamul thracilor, descoperitor al semnelor scrierii, o pune asupra scrisului și asupra istoriei lor: căci scrierea la Thraci era considerată sacră, ea nu era întrebuințată decât pentru comunicarea cu zeii, deloc pentru tot ceea ce ținea de profan. După această **Iliadă**, atribuită lui Dares, Patroclos a căzut mult înainte de „mânia lui Achile” – răscumpărarea lui urmând a fi făcută prin cererea/luarea în căsătorie a Polyxenei, una din fiicele lui Priam, cea mai frumoasă -, Troia cade prin trădarea lui Aeneas – fapt ce n-ar fi de prea mare mirare, trădarea și omorul, la neamurile thrace, părând să fie străvechi formule de ieșire din impas pentru interese personale, altfel greu sau mult prea greu de realizat [ne este de mult în gând să scriem, cu aceste subiecte, cartea **Blestemul lui Anacharsis**, ucis de fratele său, Saulias – a se observa thracitatea numelui prin sufixul -as, specific thracic, lucru dovedit de Vladimir Georgiev – în templul Cybele, pe când o celebra după ritualul grecesc mai fastuos decât cel thrac, și originile omorului] -, iar pierderile de partea acheilor/grecilor sunt estimate la 886000, ale troienilor la 676.000! (Hans von Geisau, în **Der Kleine Pauly**, Bd. 1, col. 1392-1393); tradusă, în parte, de Cornelius Nepos, sub

titlul **Historia de excidio Troiae**, dedicată lui Sallustius Crispus Passienus, terminată, ca transpunere în limba latină în secolul V p. Chr. și scrisă în mai multe exemplare, ea a furnizat în Evul Mediu, lui Benoît de Sainte-Maure, autorul prototipului romanului „courtois”/”rafinat”, materialul pentru al său „Roman de Troye”, lui Herbort von Fritzlar materialul unui „Roman al Troiei”, scris la cererea Landgrafului Hermann von Thüringen (1190 sau 1210-17; modelul pentru acest roman a fost acel „Roman de Troye” al lui Benoît de Sainte-Maure) și lui Konrad von Würzburg documentul pentru un roman, rămas neterminat, **Trojanerkrieg**. Această **Iliadă frigiană** a fost considerată dușmănoasă grecilor, ea va fi îndreptată de **Iliada** lui Homer, scrisă două-trei secole mai târziu, când totul se putea prezenta într-o altă lumină, această nouă **Iliadă** având să șteargă faptele neplăcute și să le recontureze, „Marele Orb” câștigând pentru această mare faptă laurii recompensei hellenilor: de atunci – spunem noi – „uriașul lor amor propriu” – aceasta o spune Lucian Blaga – „nu le îngăduia să se prostearnă în fața zeiței umiltoare *aletheia*... Fapt e că istoriografii greci, chiar cei mai iubitori de adevăr, ca Herodot, Thucydide, Polybios, nu respectă faptele ca atare, ci le retușează, cu voie sau fără voie; iar alți istoriografi propun istoriografiei de-a dreptul invenția, anecdota, ca și cum n-ar fi vorba de redarea unor fapte petrecute, ci de o istorie romântată” (Lucian Blaga, **Ființa istorică**, 1977, pp. 16-17). Această observație justă a lui Lucian Blaga îndeamnă la cercetarea atentă și interpretarea critică, în lumina adevărului, a izvoarelor grecești, cum și a celor influențate de ele.

În susținerea afirmației noastre că **Dares** este nume de origine thracă, aducem, în afara celor deja spuse (**supra**) următoarele întăriri.

Dara, comună în județul Buzău; **Dara**, lat. **Dareion**, oraș în Parthia in monte *Apaortenon* fundat de regele Parților, Arsaces I: *Dareium partilitates inclutae locus in regione Apavortene*, notează Plinius, în **Nat. hist.**, VI, 46; **Dara/Darai** oraș străvechi în Mesopotamia (Steph. Byz., p. 219); **Darae**, așezare în Lybia (Plinius, **ibid.**, VI, 150) înființat de Getuli (se știe că în Lybia s-au găsit urmele unei limbi rustice „care însă nu avea caracter italic”. Astfel: Berbex și berbec, Camara, Case, Cerbus, Santus, Serbus, Socra, Mama, Tata, Iedu, Tauro etc. – cf. Virgil Dragalina, **op. cit.**, **loc. cit.**, p. 19; v. și N. Densușianu, **op. cit.**, **supra**); **Dor/Dora**, oraș menționat de Scylax, în Periplusul lui, ca ținând, în afară de Arados, de domeniul Sidonului (originea carpato-ponto-balcanică, thraco-dacă, a toponimelor Arados și **Dor/Dora** este neîndoielnică: în aceste localități, Creștinismul și-a aflat intrare din vremea când Isus a pătruns în ținutul Tyrului și al Sidonului, căci se vor fi găsit destule mulțimi care să fi mers și de acolo să-L vadă și să-L audă Cuvântul); **Daria**, martiră sărbătorită de Biserica Ortodoxă la fiecare 19 Martie din an, ea a fost îngropată cu soțul ei, Hrisante, după nume, un Dac stabilit în Macedonia (Hrisant Notara, prelat macedonean, nepot al Patriarhului Dositei, Aromân după mamă, ca și Dositeiul Filitii, “călugăr grec, venit în țară ca egumen al Mănăstirii Sf. Ioan din București”, devenit mitropolit al Ungrovlahiei). Cele de mai sus dau justificare aflării celor doi episcopi din Mesopotamia în Moesia Inferior/Dobrogea.

Acum, putem reveni la locul de unde am plecat.

Martiri pe pământul Dobrogei au mai fost:

la Durostorum: veteranul Iulius, soldații Hesychius, Nicandru și Marcian, Pasicrate, Apollon, Valention/ Valentin și Sfântul Dasius, căruia i s-a tăiat capul în vinerea de 20 Noembrie, „sub domnia lui Dioclețian și Maximian” (cf. P.H. Delehay, **Saints de Thrace et de Mésie**, citat de J. Zeiller, **op. cit.**, p. 55 și n.3, p. 55; Nicandros pare să fie același cu cel martirizat la Tomis, confuzia provenind din faptul că ambele cetăți l-au onorat ca martir; atitudinea Sfântului Dasius și brutalitatea condamnării lui la moarte au dat naștere unei „literaturi abundente”, v. J. Zeiller, **op. cit.**, p. 111 și n. 1, p. 111);

la Ozobia, localitate vecină cu Durostorum: Maxim, Dada și Quintilian/Vintilă;

la Marcianopolis: Sfântul Melitene, Sfântul Maxim, Theodot și Asclepiodotes, ei au fost însă executați la Philippopolis;

la Novae: Lupus – după Ion Pachia Tatomiurescu „Lupilă”;

la Axiopolis: Cyril/ Quirilius, Quindeius/ Chindeus/ Vindei și Zenonis, cum și Dion, Acacius și Crisipo și Sfântul Hermes din Heraclea (la Axiopolis este menționat și un Dasius, probabil același cu Sfântul Dasius, cert este că la Axiopolis au fost martirizați o seamă de creștini, numărul, necunoscut, va fi fost la fel de mare cu acela de la Tomis, cf. afirmației lui J. Zeiller);

la Noviodunum: Sfântul Florian (la 25 Mai), Sfântul Philippos (la 4 Iunie), Heraclius și Paulus;

la Halmyris: Epictetos și călugărul Astion, discipolul său, ambii veniți din Asia ca să scape de persecuția lui Dioclețian de acolo, pe care însă nu au putut-o evita; Halmyris, ca și Dinogetia, unde, ca martir, este numit (de două ori) un anume Alexandru (datele după J. Zeiller, **op. cit.**, pp. 55-120).

Toți acești Sfinți și martiri al căror sânge a curs pe pământul Dobrogei, sfințindu-l, mărturisesc de o puternică pătrundere a Învățăturii Lui Isus, foarte de timpuriu și în taină, în tot acest ținut cum și în întreaga Dacie. Minunea întâmplată la Cotinum, în anul 174 p. Chr. arată că în acele locuri Creștinismul pătrunsese de mult. O tradiție spune: „În timpul campaniei lui Marc-Aurel împotriva Quazilor, în 174, armata imperială a fost într-o zi pe punctul de a pieri de sete într-o regiune pustie, în

chiar momentul în care dușmanii se pregăteau s-o atace; soldații creștini, care serveau într-un detașament al Legiunii XII Fulminata trimisă în Panonia, au căzut în genunchi și s-au rugat și imediat a izbucnit o furtună, care, aducând romanilor o apă nesperată, și răspândind panică printre barbari, salvă pe primii de la moarte și îi ajută să învingă pe ai doilea”. Aceasta se spune într-o tradiție creștină, reprezentată la origine de Apollinarius din Hierapolis, a cărui povestire o cunoaștem de la Eusebios și de la Tertullian. Iată ce spune despre această tradiție Jacques Zeiller, după care am reprodus-o, și care îi analizează critic, documentar, toate elementele conținutului ei: „Ainsi nous n'avons pas de motif d'écarter la tradition, formée presque immédiatement, d'après laquelle des chrétiens auraient été mêlés à un événement heureux pour l'armée romaine pendant une des guerres de Marc-Aurèle” (J. Zeiller, *op. cit.*, p. 42 și p. 44: „Astfel, noi n'avem motiv să îndepărtăm tradiția, formată aproape imediat, după care creștinii ar fi fost amestecați la un eveniment fericit pentru armata romană în timpul unuia din războaiele lui Marc-Aurel”). Pentru noi această tradiție/legendă este de mare importanță, ea arată că la capătul de Vest al Daciei, acolo unde locuiau Dacii-Cotini, Învățătura Lui Isus era cunoscută cu mult înainte de anul 174, lăsând la o parte, un fapt binecunoscut, că în urma unei astfel de minuni, numărul credincioșilor crește enorm și spontan. După cercetările întreprinse de J. Zeiller, de acest eveniment „s-ar lega prima mențiune a creștinismului în câmpia Dunării, care a ajuns până la noi” (*op. cit.*, p. 46; pentru interesul ei, în tema noastră, redăm integral, în traducere exactă, nota 4: „Nu este cazul să ne oprim aici la faptul, în el însuși interesant, că un vechi legat din Moesia, care a guvernat provincia sub chiar domnia lui Marc-Aurel, a murit probabil creștin. El se numea *Jallius Bassus* și se știe, dintr-o inscripție de la Troesmis (*C.I.L.*, III, 6169), că el a fost legat proprietar al Moesiei Inferioare sub al treilea consulat al lui Marc-Aurel și al doilea al lui L. Verus, adică în 161. Or, o altă inscripție gravată pe un sarcofag creștin din cimitirul de la Calliste și publicată de Rossi, în *sa Roma Soterrana*, vol. I, p. 309 și pl. XXX, fig. I, menționează o *Jallia*, fiica lui *Jallius Bassus* și *Catiei Clementina*; acest monument, ridicat de *Aelius Clemens*, fiul *Jalliei*, nedând numele soțului acesteia, fără îndoială pentru că el era păgân, și dând dimpotrivă pe cel al lui *Bassus*, s-a tras concluzia îndeptățită că acesta din urmă trebuia să fie creștin. Dar este, oricum, locul să se creadă, dacă, întradevăr, ex-legatul Moesiei a fost așa înmormântat la cimitirul din Caliste, atunci el s-a convertit la creștinism numai după ce și-a exercitat această legație. Dar nu numai el este singurul creștin din provinciile danubiene pe care îl putem numi anterior lui *Dioclețian*”; să nu fi cunoscut d-l P.Ș. Năsturel această inscripție de la Troesmis/Iglița, din județul Tulcea, când a afirmat cu toată tăria că în Dacia nu se poate vorbi de creștini decât după *Dioclețian*?, sau altele i-au fost motivele?).

Dacă am evitat în cele de până aici cuvântul Creștinism și în locul lui am spus mereu “Învățătura Lui Isus”, a fost pentru că noțiunea de „Creștinism” /gr. *Christianismos*/ a apărut, pentru prima oară, istoric, mai târziu – către finele secolului I, începutul celui de-al II-lea – în una din cele șapte scrisori ale Sfântului Ignatius din Antiochia (*Magn.*, 10, 1-3), episcop la Roma, unde (între 110 și 117) a murit în circ, ucis de leii cu care a fost silit să lupte din ordinul lui Traian, împăratul roman care, după Nero, a ordonat și urmărit orbește executarea celei mai odioase persecutări a creștinilor. – Biserica Creștină ar trebui să condamne postum la oprobriu universal pe toți împărații romani, regi și conducători de neamuri și obști, din Occident și din Orient, care au ordonat persecutarea creștinilor sau au comis crime împotriva lor în timpul primelor secole ale răspândirii Creștinismului în lume și să condamne eventualele comemorări sau glorificări, a lor interzicând-o în interiorul Bisericii creștine. – În acele scrisori ale Sfântului Ignatius din Antiochia se arată și normele generale ale credinței și a ținutei de viață a creștinilor. Din această cauză, istoria Creștinismului nu este simpla istoria Bisericii, ci istoria primirii și înțelegerii credinței ca interpretare critică. De această înțelegere și interpretare, cei mai aproape au fost, ca popor, Geto-Dacii. {Antiochia/ Antiocheia, orașul clădit la malul râului Orontes (azi Nahr el Assi) între Libanon și Antilibanon (azi Antakia în Turcia), locul de unde provine termenul „creștinism”, se putea măsura, în acele vremi, cu Alexandria, Bizanțul și Roma. De importanță istorică imediată, Antiochia a fost orașul Creștinismului. Aici a apărut prima oară – cum deja s-a spus (*supra*) – și numele de creștin. De aici s-a fost scris cuvântul Creștinism. Pentru Ammianus Marcellinus, Antiocheia era o *orientis apex pulcher* (o „coroană frumoasă a orientului), iar Geograful din Ravena o numește *Antiochia famosissima* („Antiochia cea mai renumită”). Ea a fost reședință episcopală cu aceleași drepturi ca Roma și Alexandria și primul oraș în care „s-a instalat creștinătatea, ieșind din Judaism pentru a intra în univers” (J. Lortz, *op. cit.*, p. 30).} Așa fiind, întrebării: Care este acel terminus a quo al Creștinismului? noi nu putem răspunde altfel decât H. Braun: „Buna Vestire și Paștile, reintegrare a fenomenului fundamental după catastrofa crucificării” (H. Braun, *Die Religion in Geschichte und Gegenwart*, Ed. 3, 1957), dar adăugăm că în acest terminus a quo ar trebui inclus, ca fenomen unic revoluționar religios în Istoria Universală Văzută și Auzită, timpul acelor trei zile petrecute de copilul Isus în Templul de la Ierusalem stând de vorbă cu mai-marii învățați și păzitori ai Judaismului ce se revendică de la Abraham, tatăl credincioșilor și de la Moise legislatorul lui Israel (remarcabilă perseverare, Talmudul, una din operele cele mai importante ale Judaismului, compilația

comentariilor asupra legii mosaice fixând învățătura marilor școli rabinice, a fost rediscutat între anii 150-220 p. Chr. și completat/ codificat după legi orale între secolele IV și VI). Între acest termen/fenomen **văzut și auzit** și catastrofa Crucificării urmată de Învierea Celui Crucificat, Învierea Lui Isus a fost cunoscută în Dacia Pontică, fiecare dintre părtașii ei interpretând-o după credințele sale personale. Lumina și ordinea, viața și tăria credinței în Isus au durat-o, în sufletul fiecărui credincios, Sfinții Apostoli Paul și Andrei prin propovăduirile lor, discipolii acestora și discipolii discipolilor lor. Durabilitate și nepieire a credinței în Isus au adus, prin Voia Domnului, toți Martirii și Sfinții. Acestea sunt adevăruri istorice indeniabile și ineluctabile. Căci, cum spunea Tertullian, „adevărul luptă pentru el însuși și sângele creștinilor era o adevărată sămânță” (citatul după J. Lortz, **op. cit.**, p. 33). Același Joseph Lortz, observând rapiditatea cu care s-a răspândit în lumea barbară Creștinismul, negăsind o explicație veridică, se resemnează cu o propozițiune la îndemâna oricui: „Cauzele reale ale acestei difuziuni rămân, totuși, misterioase”. Singura explicație valabilă ce se poate da acestor „cauze misterioase” este de toată simplitatea: Creștinismul s-a răspândit în lumea barbară cu rapiditatea cunoscută, exclusiv prin Voia Domnului. Dar constatarea lui Joseph Lortz: „Les chrétiens sont en réalité un nouveau peuple, une nouvelle alliance” (**op. cit.**, p. 19) sau în traducere: „Creștinii sunt, în realitate, un nou popor, o nouă alianță”, cuprinde în ea un adevăr istoric irefragabil, aplicabil, în primă ordine istorică, poporului român. Pentru noi – ca adaos, enumerativ, la tot ce s-a spus mai sus în privința pătrunderii Învierea Lui Isus pe pământul Daciei, unde, în acele vremi, s-a semnalat, comparativ cu alte popoare, cel mai mare număr de Martiri și de Sfinți din acea vreme – faptul că la Tomis a existat cel mai puternic centru episcopal din Dobrogea – după Jacques Zeiller, singurul centru atestat fără con-troverse -, „salba de episcopii” ce a luat ființă pe traseul pe care a propovăduit Sfântul Apostol Andrei sunt dovezi că în Dobrogea, în acel timp al primelor decenii ale primului secol creștin s-a plămădit, din alianța henoteismului geto-dacic cu Învierea Lui Isus, poporul român. Un *terminus a quo* pentru începutul poporului român este anul al optsprezecelea de la nașterea Lui Isus, când s-a întâmplat venirea/ întoarcerea de la Ierusalem în patria sa a „episcopului Moldovean”. Toate dovezile enumerate mai sus – existența Episcopiei de la Tomis etc. – vorbesc însă și despre o altă existență, aceea a unei organizații pe care, în lipsă de alt termen, o numim de pe acum statală, în care Episcopia de la Tomis se înscria ca organizare religioasă principală. Acest adevăr dă dreptate lui Nicolae Iorga, aceea a „Românilor populare”: adevărate formațiuni (pre)statale românești ce se dovedesc a fi fost de incipientă religioasă.

Această teorie a lui Nicolae Iorga, după care acele organizări statale, denumite de el „Români populare”, ar fi existat între secolele III și XIV în Carpați și în spațiul dunărean – amintim, cu acest prilej, că, începând cam cu secolul III p. Chr., teritoriul imperial thracic se numea curent **Romania** – se dovedește a îmbrăca o realitate istorică, mult mai devreme, începând chiar din secolul I p. Chr., spațiul de formare al acestor „Români” fiind, în Estul Daciei, ținutul Dobrogeției, în Vestul ei, cel al Banatului, adică acolo unde s-a fost întâmplat minunea de la Cotinum (**supra**): pe calea creștină, legăturile: om-familie, neam (de rudenie familială) – grup popular, comunitate populară (deci, organizare populară, celula de bază fiind comuna sătească) – stat popular (sătesc) – sunt un crescendo social firesc, la care se ajunge prin creșterea numărului de membri. „Româniile populare” la care gândea Iorga au existat, într’adevăr, și dacă ele au învins vitregia timpurilor până la – prin voia vădită de ele și prin ele – devenirea „României Mari” – primul Stat Românesc politic unitar – este că la baza lor a stat, puternică și neclintită, ascunsă în inimi și în suflete, în cătune, pe plaiuri, în văi și în munți, credința creștină într’un singur Dumnezeu, Tatăl Atotțiitorul, Făcătorul Cerului și al Pământului, Văzutele tuturor și Nevăzutele – Patria identificându-se în inima și sufletul românului creștin cu însăși credința: ea reprezenta altarul primitiv care trebuie apărat, ca și credința, până la jertfa supremă, asemănătoare martiriului – „patriae suum sanguinen”/ „a da generos patriei sângele său”, zicea Cicero, în **Tusculanae Disputationes**, I, 117, o lucrare în cinci volume dedicată lui Brutus: o etică practică, înfățișând concepția sa despre viață și despre obligațiile omului cât trăiește – un fel de mică prelucrare ciceroniană a filosofiei lui Socrates și Platon; născut la 106 a. Chr. în Arpianum, un oraș cu ziduri ciclopice ca și cultura sa, Cicero este omorât la 7 decembrie 43 a. Chr. de către zbirii sergenți ai lui Antonius (fapt regretabil pentru Istoria romanilor și a lumii, ca și omorîrea lui Iorga de către zbirii sergenți ai lui Carol al II-lea, aceia au acționat însă în slujba unora dinafara neamului, fapt la fel de regretabil pentru Istoria românilor și a lumii) – așa și Dacii, părinții românilor, încrezători prin credința lor (premergătoare creștinismului) în nemurirea sufletului se jertfeau pentru patrie cu vitejie și dăruire, știind că prin aceasta ajung în împărăția luminii a lui Zalmoxis, unicul lor zeu, și că își feresc de robie pe cei lăsați în urmă.

Opinia că la baza „Românilor populare” a stat credința în Isus are multe justificări. Întâi, privind în timp dinspre noi, ea este adevărată de faptul că în limba română episcopul ortodox este numit **Vlădică**, cuvânt care, la origine, însemna „Stăpânitor, Domn”. În „Tetravanghelul lui Coresi” – „Evangheliar în limba română”, Brașov 1551, București 1889 – este scris: „... și ’naintea vlădicilor și

împăraților duși veți fi pentru mine”, adică, cu vorbele din Evanghelia după Sfântul Matei: „...iar din cauza mea veți fi duși dinaintea guvernatorilor și regiilor...” (Matei 10, 18, în traducerea făcută de Pr. Dr. Emil Pascal pentru **Noul Testament** publicat de „Editions du Dialogue Société d'Éditions Internationales”, Paris, 1975; regretăm că pentru citatele din Biblie, date în acest articol, nu am avut traducerea Bibliei făcută de preoții Vasile Radu și Gala Galaction, căci cât ar fi sunat de frumos toate acele vorbe). **Vlădică** este un termen vechi al thracilor și al dacilor pe care strămoșii slavilor, Neurii, l-au luat de la ei în vremea când au trăit în Ardeal, unde Stăpâni și Domni erau Thracii și Dacii – se crede deci greșit că **Vlădică** este slav și că în limba română a pătruns de la Slavi. **Patria** este străvechi cuvânt thraco-dacic. Latinii l-au păstrat neschimbat: **patria**, cu sensul unic de „patrie, țara natală, sol natal”. Grecii l-au păstrat și ei neschimbat: **πατρίδα**, dar cuvântul este femininul de la **πατρίω** care înseamnă: 1. „de la părinte” (Sophocles, **Oidipus Tyrannos**, v. 1394), 2. „de la părinți, de la strămoși” (Herodot, I, 174), **πατρίς** înseamnă: 1. „descendență, neam”, în particular „din partea bărbătească” (Herodot, III, 75), 2. „neam, familie” și „trib, castă” (Herodot, I, 200) – adică toate înțelesurile strămoșești moștenite de Români.

Înainte de a privi din începuturi și de a aduce de acolo dovada incipienței creștine a „Românilor populare”, vrem să spunem aici (într-o paranteză) ce am omis a spune în altă parte.

{În cartea lui J.R.R. Tolkien, **The Book of the Last Tales** (Part 1, London, 1983; cartea a fost tradusă 16 ani mai târziu în limba germană sub titlul: **Das Buch der verschollenen Geschichten**, Stuttgart, 1999), sau în traducere **Cartea istoriilor uitate**, apar denumiri/cuvinte/locuri din vechea mitologie vest-nordică. Astfel, cuvântul/ ținutul/ țara **Arda**: „...bevor Arda noch ganz erschaffen war...”, adică „mai înainte ca Arda să fi fost în întregime creată/ desăvârșită...”. Descrierea primăverii din Arda aduce bine cu o descriere a primăverii din Ardeal: „Tiere kamen und lebten auf den grasbewachsenen Ebenen, oder in den Seen und Flüssen, oder sie liefen durch den Schatten der Wälder. Dies war der Frühling von Arda” (**op. cit.**, p. 161), adică: „Animale veneau și trăiau pe câmpiile/ platourile acoperite cu iarbă, sau în lacuri și râuri, sau alergau prin umbra pădurilor. Aceasta era primăvara la Arda”. Pe lângă cuvântul **Arda**, apare și cuvântul **Eldar**, pe care nu se poate să nu le apropiem de **Ardeal**, asemănarea fiind prea mare. Tot acolo se spune că „Soarele și luna ședeau față de Arda, mai aproape decât vechile stele” (**ibid.**, p. 284), ecouri în care regăsim Dacia hyperboreană, țara cea mai aproape de stele (Vasile Lovinescu). Sunt amintite acolo și „cântecele din fluier și nai de la țărmul țării” („Flötenspiele des Küstenlandes”). Pentru **Roma** găsim formele: **Rom** și **Rûn**; Romanii sunt numiți **Rûmboth**, Babilonul **Bablôn**, Ninive **Ninwi**, **Nineveh**, **Ninwe**, Troia **Trui** și uneori **Troja**. Un cuvânt, **Aros**, pare să definească un râu: să fie vorba de **Maros**?

Din acea străveche și frumoasă primăvară din Ardeal au devenit prin veacuri „Româniile populare” din Carpați și visul înfăptuit ca vis de scurtă durată al lui Mihai Viteazul.}

Dovada că la baza „Românilor populare” a stat credința, noi o vedem în termenul ce definește prima celulă a organizării prestatale: **comuna** care nu poate fi desprinsă de sensul de **comunitate creștină** de care s'a alipit organic, adică de ansamblul creștinilor, care, aparținând nu numai unei legături de credință, erau, ipso facto, geografic, supuși unei delimitări teritoriale, căutate: **comuna creștină**, mai apoi, prin generalizare: **comuna** ca teritoriu organizat de sine stătător (despre originea thraco-dacică a vocabulului, un cuvânt s-a spus la începutul acestui articol, având în vedere importanța particulară ce îi acordăm).

Azi știm că, încă dinainte de retragerea armatei și administrației romane de pe teritoriul Daciei, intrat sub stăpânirea Romei, au luat ființă în Dobrogea comunități creștine având propriile lor lăcașuri de închinăciune -bisericele paleocreștine- puse sub jurisdicția Episcopiei din Tomis. Din documentele vremii rezultă că această Episcopie era bine cunoscută, temeinic încheșată, o adevărată cetate de apărare și răspândire a Învățăturii Lui Isus, de acolo, Cuvântul Domnului pornind către toate obștiile dintre Dunăre și Mare, până dincolo de gurile Dunării: ea a funcționat între anii 290, poate și mai devreme, și 530, „întinzându-și jurisdicția asupra Dobrogei și asupra părții de Sud a Moldovei” dintre Carpați și Nistru, deci și asupra sudului Basarabiei actuale (Gh. Adamescu). Adevăruri întru această răspândire a creștinismului pătruns în Dobrogea sunt acele trei opaițe din ceramică încrustate cu simboluri creștine, vasele din lut purtând inscripții cu caracter creștin și cruciulițele descoperite la Barboși, în județul Covurlui, toate aparținând secolelor II și III p. Chr. și fiind de proveniență locală.

Din ansamblul comunităților creștine, respectiv a **comunelor creștine ale acestei Episcopii** se vor forma, în Dobrogea, primele „Români populare”. Unul din conducătorii uneia din aceste/acele „Români populare”, va fi fost, probabil, și acel Vitalianus, un get creștin din Dobrogea – istoricul Adolf Lippold din Regensburg îl consideră „goth?”, însă cu semnul întrebării (în **Der. Kl. Pauly**, Bd. 5, col. 1303) – dușmanul Monofiziștilor (doctrină declarată eretică de conciliul din Calcedonia din 451, întrucât nu recunoștea decât o singură natură, natura divină în Isus Christos), conducătorul acelei răscoale țărănești (513-520) începute în ținutul dintre Dunăre și Mare, îndreptată oarecum împotriva Bizanțului din motive politico-creștine, răscoală potolită temporar de împăratul Athanasios printr-o

stratagemă: el ridică pe Vitalian, în anul 514, la rangul de comandant militar al Thraciei/*magister militaris per Thracias*, nemulțumit însă de măsurile luate de împărat împotriva monofiziștilor, se răscoală, în anul următor, din nou; ca să înăbușească răscoala, Iustinus I îi acordă titlul de *mag. mil. praesentalis* și în vara lui 520 îl face consul, dar Vitalianus, continuând să-și arate nemulțumirea, este omorât în același an de susținătorii lui Iustinus I. Faptul că Vitalianus era creștin confirmă ideea noastră că la baza „Românilor populare” au stat comunitățile creștine. Un alt guvernator al unei „Români populare” din Dobrogea va fi fost și acel „Jupan Dimitrie”, al cărui nume îl cunoaștem dintr-o inscripție datând din 943, scrisă în limba slavonă. Tot așa și acei principii din răsăritul Munteniei, al căror teritoriu se întindea și peste Dunăre, spre Mare, în Dobrogea (sau viceversa, din Dobrogea peste Dunăre, în Vestul Munteniei), menționați de Ana Comnena: Tatos, numit și Chalis, Sesthlay și Satza.

La capătul de Vest al Daciei, în Banatul dacic, la Singidunum (azi, Belgrad), știm că aprox. între 335 și 370 – deci după nici 30 de ani scurși de la moartea lui Dioclețian – a existat o Episcopie în care a slujit episcopul Ursacius/ Ursan/ Ursul, căruia i-a urmat episcopul Secundianus, având sub mână Episcopia între 370 și 381. La Viminacium, nu departe de Dunăre, lângă gura de vărsare a râului Malva, la Costolac, locul de unde a pornit Traian, trecând prin Banat, în prima sa expediție contra dacilor, a existat de asemenea o Episcopie, în scaunul său, cunoaștem pe un anume Cyriacus/Țiriac către anul 343 și un altul, înainte sau după el, numit Amantius. Puțin mai departe, la Sirmium, situat la vărsarea în Sava a râului Bacuntius, a existat reședința unei puternice și importante Episcopii, unde cel mai însemnat episcop a fost Sfântul Ireneu, martir în 304, și unde, până în anul 417, cunoaștem că au funcționat 7 episcopi: Domnus/Domnul către 325-355, Eutherius/ Elefterie către 347, Photinus/Fotin către 345/351, Germinius/Ghermani? către 351-357, Anemius (A lui Nemias?) către 376-392, Cornelius/Corneliu către 392-404, Laurentius/Laurențiu între 401 și 417 (cf. Jacques Zeiller, *op. cit.*, p. 598). Din comunele creștine ale acestor Episcopii se va fi format acel Stat al lui Ahtum, a cărui origine nu se cunoaște (numele sună illyric), ajuns, nu se știe cum, Domnitor -Dux, Duce, Ban- în Banatul Timișoarei în secolul al X-lea; grăitor este faptul că, pentru a se putea menține în domnie, el a trebuit să se boteze, ba, mai mult, să ridice în Statul său, în Banat, biserica numită „a lui Ahtum”; a luptat împotriva regelui ungar, Ștefan cel Sfânt, însă fără succes; fiind înfrânt, și-a pierdut tronul; stăpânirea lui se întindea la Nord până la râul Criș, la Sud și spre Răsărit până la Vidin și Calafat (Gh. Adamescu, după N. Iorga, *op. cit.*, p. 1482; Petre Ș. Năsturel, *op. cit.*, *loc. cit.*, p. 243). Dacă ne-ar fi îngăduit să vedem în Ahtum o altă formă a numelui Ohtum, cu care este aproape identic, atunci enigmele semnalate de istorici asupra sa s-ar lămurii, pentru că un Ohtum, care apare în Cronica Anonymului Notar, intitulată **Gesta Hungarorum**, este din neamul „ducelui Glad”, care, dinainte vreme, avea în stăpânirea sa exact partea din Vestul Daciei peste care ni se spune că domnea Ahtum; Glad se înțelege că era unul din „Blachii”/ „Valahii”/ din partea locului, urmași ai Dacilor apuseni; așadar, Ahtum nu este un necunoscut, el este din neam „valah” voievodal, venit la domnie prin drepturi vechi voievodale (puțin, despre Glad și **Gesta Hungarorum**, se va vorbi mai departe).

Să continuăm. Este de toată evidența că, pentru ca o Episcopie să se poată forma, implică existența prealabilă a unui număr substanțial de creștini. Documente istorice arată că aceste Episcopii și episcopii respectivi au funcționat încă din timpul lui L. Domitius Aurelianus Augustus (născut la 9 septembrie 214, în Dacia Ripensis sau în Sirmium, moare ucis în 275, în urma unui complot urzit de secretarul său, Eros, pe când se afla în drum spre Byzanț, de unde voia să pornească împotriva perșilor) și chiar mai dinainte, după cum logic reiese din existența Episcopiei din Tomis în al cărei scaun a stat din anul 275 și până în aprox. 295, când a fost martirizat, Episcopul Evangelicus, sau a Episcopiei din Sirmium, localitate importantă din Panonia a II-a, unde, la 304, a fost martirizat Sfântul Ireneu, ca să nu mai amintim de Episcopia ce va fi existat la Durostorum (scriptic, necert atestată) sau de aceea de la Aque, unde, către 343, cunoaștem un episcop, Vitalis, sau de acelea de la Oescus (azi, Gigen în Nord-Vestul Bulgariei, la răsărit de gura râului cu același nume, azi Iskăr, vizavi de orașul portuar, de la Dunăre, Corabia, din Oltenia), unde, tot către 343, este menționat un anume episcop Valens și de la Castra-Martis, unde, de asemenea, către 343, cunoaștem numele unui episcop, Calvus/ Calu (nume de familie întâlnit și azi la Români). Se știe că ambii episcopi, Valens și Calvus, au semnat actele conciliului de la Serdica, ținut în anul 344, unde, probabil, exista o mitropolie: *Valens a Dacia Ripensi, de Isco și Calvo a Dacia Ripensi de Castramarte*; împreună cu aceștia doi, la acest conciliu, a luat parte și episcopul de la Aquae, Vitalis. Serdica, azi Sofia, capitala Bulgariei, se găsea în plin ținut thracic, locuit de tribul thrac, numit Serdoi; în Evul Mediu, această localitate se numea Sredetz, după fonica slavo-bulgară a numelui inițial. Cu acest prilej – elemente de susținere în ideea „Românilor populare” (țărănești) – vrem să aducem unele clarificări în trei probleme importante de „istorie a Daciei traiane”, rămase încă neclare: 1. Dacă zona dintre Oltul superior și Carpați n-a fost cucerită în 106, ci mai târziu – aceasta în legătură cu grănițuirea și administrarea Daciei Apulensis; 2. Dacă partea vestică a Banatului a fost inclusă în „provincia traiană”; 3. Dacă

Dacia Malvensis, cu centrul de apărare, „colonia Malva” identificată de unii istorici cu comuna bănăţeană Denta, de alţii cu comuna Reşca din judeţul Romanaţi, şi, în acest caz, întrebarea se pune dacă Dacia Malvensis cuprindea tot teritoriul Olteniei sau numai o parte a lui, cea de la Sud şi răsărit de Malva/Reşca, rămânând neocupată multă vreme.

Jacques Zeiller, de la care am împrumutat aceste informaţii, trece Aquae în Dacia Ripensis şi o identifică, cu semnul întrebării: „Prçs de Negotin?” („aproape de Negotin?”). Se ştie însă că Aquae a fost identificat cu comuna rurală Calan/Călan, o staţiune balneară în judeţul Hunedoara, pe valea Streiului, unde se găsesc ape termale cu săruri. Este adevărat că o localitate Aquae figurează în **Itinerarium Antoninii** pe drumul care ducea de la Viminacium la Nicomedia, dar nu despre aceasta poate fi vorba, importanţa acesteia fiind minoră – în **Tabula Peutingeriana**, VII, 5, este trecută numai aceea din Dacia transdanubiană, pentru care apare notaţiunea: „ad Aquas”, ceea ce ar putea sugera că „Aquae” din **Itinerarium Antonini** este mai puţin o localitate, de sine stătătoare, ca oricare alta, ci numai un loc de unde se indica direcţia către „ad Aquas”. Afirmarea lui Jacques Zeiller, că Vitalis a păstorit ca episcop în cea de-a doua Aquae – cea „cisdanubiană”, din Dacia Ripensis -, se bazează pe un fapt foarte important în tema clarificărilor de mai sus; cităm: „Une question se pose f ce sujet. Deux villes d'Aquae ont existé en Dacie: l'une dans la Dacie transdanubienne, l'autre dans la Dacie ripuaire; f supposer que cette Dacie ripuaire se fût étendue sur la rive gauche du Danube, où une bande de terrain de l'ancienne Dacie Trajane serait restée f l'Empire, Vitalis ne pouvait être évêque de la première de ces villes. **Or, de ce maintien de la souveraineté romain sur une bande de territoire transdanubienne, on n'a aucun indice**” (sublinierea ne aparţine şi se înţelege de ce). „Procop parle d'Aque, que Justinian releva en partie; la *Notice* d'Hiérocles met Aquae dans la dépendance administrative de Ratiaria; si elle eût été située au delà du Danube, il semble que ces deux auteurs n'eussent pas manqué d'en donner avis. C'est donc bien de l'Aquae cisdanubienne, sise entre Viminacium et Ratiaria, que Vitalis fût évêque” (Jacques Zeiller, **op. cit.**, pp. 154-155; n. „1. *De aedificiis*, IV, 6”; n. „2. *Synecdemus*, n. 655”). Dăm traducerea textului francez: „O întrebare se pune la acest subiect. Două oraşe de Aquae au existat în Dacia: unul în Dacia transdanubiană, altul în Dacia riverană; în cazul în care s-ar presupune că această Dacie riverană s-ar fi întins pe malul stâng al Dunării, unde o bandă de teren al vechii Dacii Traiane va fi rămas Imperiului, Vitalis nu putea să fie episcopul primului dintre aceste oraşe. **Or, despre această existenţă a suveranităţii romane asupra unei fâşii din teritoriul transdanubian, nu se are nici un indiciu.** Procopiu vorbeşte de Aquae, pe care Justinian a reclădit-o în parte; *Însemnarea* lui Hierocles aşează Aquae în dependenţa Administrativă a Ratiariei; dacă ea ar fi fost situată dincolo de Dunăre, se pare că aceşti doi autori n'ar fi neglijat să o înştiinţeze. Aşadar, la Aquae cisdanubiană, situată între Viminacium şi Ratiaria a fost Vitalis episcop”. Câteva observaţii la acest text trebuie făcute. 1. Hierocles trăieşte în secolul VI p. Chr. Acea *Synecdemus*/ lat. *Synecdemus*/ menţionată de J. Zeiller (în limba greacă **sunékdhmow** = „cine călătoreşte în străinătate cu” – cf. Plutarchos, **Othon**, 5- şi „însoţitor de călătorie”, cf. **N.T., Faptele Apostolilor** 19, 29) este un **însemnar**, un **catalog**, **exclusiv** al „oraşelor şi provinciilor Imperiului roman”, în speţă o „statistică strict politică a Imperiului la începutul domniei lui Justinianus (64 Provincii, 935 de oraşe)” (Hans Gärtner, **op. cit.**, col. 1133-1134). Aşa fiind Hierocles **nu trebuia** să facă nici o menţiune a celei de-a doua Aquae, pentru simplul fapt că aceasta nu era cuprinsă în imperiul roman. Regretăm – de fapt ne mirăm – că acest fapt important a scăpat atenţiei unui istoric ca Jacques Zeiller; o altă eroare a acestuia este afirmaţia că, o dată cu refacerea localităţii Aquae, s-a restabilit şi episcopia care funcţiona acolo, fapt inexact, deoarece, după anul 535 (data când ni se spune că s'a reconstruit Aquae) nu se cunoaşte nici un episcop care să fi păstorit acolo. Faptul că „Procopius vorbeşte de Aquae, pe care Justinian a reconstituit-o în parte”, nu schimbă cu nimic aspectul problemei, ca istoric el se referă la reconstituirea parţială a cetăţii Aquae, nu la restabilirea episcopiei, care nu putea fi deloc „în Parte”. De altfel, şi faptul că Vitalis, Calvus şi Valens au participat la conciliul de la Serdica, oraş al thracilor, în mediul thrac, arată că şi aceşti episcopi erau tot de neam thrac. Fapt important însă este că din cele ce s'au spus cu acest prilej, atât de Jacques Zeiller, cât şi de noi, rezultă că partea Daciei dintre Malva/Reşca şi Dunăre, inclusiv cea dinspre Olt, nu fusese ocupată de Traian. Funcţionarea respectivelor episcopii, din secolul al II-lea de când vor fi luat fiinţă şi până în 343 (în secolul II nu se semnaleză în aceste părţi danubiene nici un martir creştin, deşi Traian, cum ştim, a fost un aprig persecutor al creştinilor – pentru a fi cât mai bine informat asupra acestora şi locurilor unde se află, acest sânger şi tactic împărat a cerut să i se facă referate amănunţite asupra lor, printre care şi marelui istoric roman Plinius), arată că regiunea dintre Oltul superior şi Carpaţi, cum şi partea de Vest a Banatului, nu erau supuse organizării romane. O dovadă târzie o avem în „Ţara Oltului, numire veche a regiunii din Transilvania (Ardeal) dintre Olt şi Munţii Carpaţi, corespunzând în mare parte cu jud. *Făgăraş*. Puţini streini infiltraţi aici. Locuitorii, prin tradiţie, se socotesc oarecum necuprinşi în Ardeal, care, zic ei, se întinde în dreapta Oltului” (Gh. Adamescu, **op. cit.**, p. 1917), dar „Ţara Făgăraşului” sau „Ţara Românilor” (secolele IX-X) se întindea pe ambele maluri ale Oltului.

Despre necuprinderea părții Banatului de Vest în „Dacia Traiană”, o dovadă tot târzie aduce Anonymus Notarius în *Gesta Hungarorum*, acolo unde vorbește de lupta cu armatele lui Arpad a „ducelui Glad, care își avea domnia de la fluviul Mureș până la fortăreața Horom”, și care, în acea luptă, a primit și ajutorul „Valahilor”, pe care, cu acest prilej – notează G. Popa Lisseanu – „Anonymul îi constată pentru a doua oară în Banat” (Anonymus Notarius, *Gesta Ungarorum*, Traducere, prefață, introducere și note de G. Popa-Lisseanu, București, 2001, p. 120; G. Popa-Lisseanu notează că, „Horom, ung. Haram, era o fortăreață lângă Dunăre, în Banat” și adaugă imediat: „Cuvântul este de origine slavă cf. Moór, *op. cit.*, p. 442”, dar și el, și istoricul maghiar, Moór, se înșeală, Horom/Haram este – v. *supra* – cuvânt de origine thracă; Glad este „un principe, ai cărui soldați erau Cumani, Bulgari și Români”, notează G. Popa-Lisseanu, în *op. cit.*, n. 2, p. 91, deci, un dinast din neamul și din Țara Blachilor „de dincolo de păduri, unde domnia o avea un oarecare Blac Gelou” – *Gesta Hungarorum*, p. 102; menționăm, ca fapt remarcabil, că Anonymus a cunoscut *Iliada Frigiană* a lui „Darethis Frigii”, Dares Frigianul, pe care a utilizat-o în lucrările sale).

În Banatul de Vest (*supra*) în săpăturile arheologice efectuate la Jupa (Tibiscum) în Caransebeș, s'a dat peste ruinele „unui edificiu în plan simplu dreptunghiular” cu dimensiunile „10,9×7,40 m”, căruia, după părerea arheologilor, „i s'a adăugat, ulterior, pe latura de Nord-Est a lui, o absidă „cu o înălțime de 2,80 m”. „Aceste lucruri” – spun arheologii – „datează din secolele III-IV”. Ele au servit ca lăcașuri de cult creștin”. Tot acolo -la Jupa, în Caransebeș- au fost descoperite: **un opaiț**, din ceramică fină, cărămizie, pe care se distinge „o suită de triunghiuri în care sunt incizate cruci” și o decorație cu „motive florale” (executată înainte de ardere) și „o fibulă cu cap de delfin, a cărui coadă se termină printr-o cruce”. Aceste obiecte „sigur creștine” au fost datate ca existând „din secolele II-III” (D. Benea, *Dacia sud-vestică, în sec. III-IV*, vol. 2, Timișoara, 1999, p. 72; pentru Basilica creștină – v. tot acolo, p. 115). Este fapt bine cunoscut -exemple sunt multiple- că datările arheologice -în special cele referitoare la obiecte singulare- au un caracter aproximativ, fie că ele fac apel la metode, așa-numite „științifice”, fie că se sprijină pe asemănări, adică pe presupuneri. Or, în cazul obiectelor „sigur creștine”, arheologic descoperite, lipsite de o prealabilă mențiune scrisă, ce obiecte -sau clădiri- ar putea fi considerate un **etalon** de primă vechime? Nici unul – nici una. În cazurile de mai sus, fiind vorba de simple presupuneri, înlăturând pru dențele (sau interesele obscure), nimic nu împiedică situarea obiectelor „sigur creștine” în secolele I-II (se observă că triunghiul cu care este figurat ochiul lui Dumnezeu are vechimea primului secol creștin!), iar a basilicei de la Jupa -și acea descoperită la Gornea, despre care se afirmă că a funcționat până în secolul al IV-lea- în secolele II-III. Și cum se știe, cât timp trece, chiar și în zilele noastre, până când o comunitate creștină -mai ales sătească- să reușească a ridica o Biserică – cine s-ar mai putea îndoi, văzând asemenea mărturii, că, în Dacia, creștinismul a pătruns din chiar secolul I al nașterii poporului cel nou?

În ordinea de idei ce urmărim, menționăm că, de curând, publicistul Dumitru Manolache, citind „numeroasele legende dobrogene (culese cu micală și talent de Titus Cergău și Emanoil Papazissu într-un volum publicat în 1946 la Editura Sindicatului Învățămintului din Municipiul și județul Constanța)” și sintetizând realitățile istorice care le-au dat naștere, afirmă – și nu se înșeală – că ele „demonstrează cu prisosință faptul că încă din primul secol al erei creștine... Dobrogea începe să primească învățătura creștină”, și scoate din acestea o concluzie veridică: „La finele secolului al III-lea d. Hr., în vremea lui Dioclețian (285-305), cetățile de pe malul drept al Dunării erau complementate creștine. Dovadă stau martirii din Scythia Minoră (Dobrogea de astăzi) menționați de «Acta Sanctorum»; Evagrius, Benignus Christus, Sive Gresto, Arestus, Sinidia... La finele acestui secol, viața creștină de la Dunăre era în plină dezvoltare” (Dumitru Manolache, **DERVENT, o poartă a creștinismului românesc**, Editura Macarie, Târgoviște, 1995, p. 19). Iată, deci, condiții destule, realități desprinse din istorie și din legende, pentru înfiriparea, în fapt înfăptuirea/ existența acelor „Românii populare”, cărora, cu un termen pe care ni-l sugerează titlul unui articol al lui Nae Ionescu, **Biserica țărănilor**, le-am putea numi „Românii țărănești”. Acestea toate explică un fenomen istoric – altfel inexplicabil prin tot ceea ce istoric se cunoaște despre evoluția unui popor -, anume că: „Odată cu înfrângerea lui Decebal de către împăratul roman Traian (98-117), statul dac dispărea pentru totdeauna din istorie” (Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Basarabia*, 1993, p. 22), acel „stat dac” nemairefăcându-se, cu vechile lui credințe, niciodată. Dispariția Statului Dac este semnul cel mai bun, dovada certă că, în taină, „Româniile țărănești” prindeau viață trainică pe tot cuprinsul administrativ al Daciei încă din acel timp. O remarcă a istoricului român Gh. Adamescu, cu care încheie, în **Dicționarul Enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”** referirea la Aurelian, nu poate fi ignorată: „Aurelian... neputând apăra Dacia lui Traian, o părăsi, retrăgând legiunile și lăsând ca poporul cel nou – Românii – să se dezvolte fără legătură cu imperiul” (*op. cit.*, p. 1507). Aceste pagini de istorie a „poporului cel nou – Românii –”, nou cât numai Dacii și-au șters din credința lor păgânismului henoteist și și-au luminat sufletul prin Cuvântul Lui Isus, sunt încă nescrise. Sprijinirea noastră, în cele de mai sus, și pe **legende**, se datorează faptului că, ori de câte ori le-am invocat, ele și-au aflat corespondențe evidente în istorie și

În arheologie, nici un istoric deci nu le-ar fi putut – și nu le poate – ignora: „l'accord souvent évident des légendes et de l'archéologie prouve que les hypercritiques n'ont pas le droit d'écarter de leur histoire la période légendaire”, adică: „acordul (în mod) frecvent evident al legendelor și al arheologiei dovedește că hipercriticile n-au dreptul să îndepărteze din istoria lor perioada legendară” (André Piganiol, *Essai sur les origines de Rome*, Paris 1917, p. 5).

„În substanțiala sa lucrare, INTRODUCERE ÎN STUDIUL LITERATURII VECHI, o carte rară, plină de sugestii și deschizătoare de vaste perspective, prof. Alexe Procopovici de la Cernăuți stabilește că întinderea creștinismului în Dacia a coincis oarecum cu însăși formarea noastră ca popor. Faptul este de cea mai mare însemnătate. Căci, natural că în asemenea împrejurări – în care viața publică, în plină prefacere, nu putea să aibă nici un fel de cadre exterioare fixe – creștinismul să nu se fi împământenit la noi prin activitatea precisă a unei ierarhii bisericești constituite, ci prin lucrarea stăruitoare, anonimă și individuală a unor misionari desprinși materialmente de baza lor canonică, sau în orice caz nereprezentând-o în chip expres și eficace” (Nae Ionescu, *Biserica țaranilor*, în *Roza Vânturilor*, Chișinău, 1993, p. 39; Alexie Procopovici s-a născut la 26 martie 1884, în 1919 a fost ales membru corespondent al Academiei Române, din 1922 devine profesor de Limba și literatura română la Universitatea din Cernăuți și în 1927 întemeiază *Revista filologică*). Gândirea lui Nae Ionescu exprimă o realitate istorică, însă de scurtă durată: o realitate ce s-a desfășurat între anul al optsprezecelea – anul când „episcopul Moldovean” s'a „desprins materialmente de baza lui canonică” și a venit în Moldova – și anii propovăduirilor Sfântului Apostol Andrei și a discipolilor lui, când Învățătura Lui Isus a prins temeinic și definitiv în Dobrogea, unde s'a făcut auzită Vestea cea Bună; după acel timp, „prin lucrarea stăruitoare, anonimă și individuală” a **prozeiților Daci**, prin contactele permanente întreținute de aceștia cu „bazele canonice”, puternic creștine, aflate în locurile unde existau frați de-ai lor, Thraco-Geto-Daci convertiți la creștinism – cele dintâi contacte vor fi fost cu cei din Decapolia (Scythopolis, Pella ș.a.), cele de mai apoi cu cei din Macedonia etc., locuri pe unde a trecut Sfântul Apostol Paul și discipolii lui – Creștinismul s'a statornicit definitiv în Dacia: deci, prin Daci și de la Daci, fapt pe care l-am subliniat deja. Dacă nu ar fi fost așa, multe întrebări, de loc subiective, din trecutul răspândirii Creștinismului, ar fi rămas fără răspuns logic. Iată una din aceste întrebări. Barnabas, misionar thrac din Antiochia, cel care a stat aproape de Sfântul Paul; Hermas, unul din „Părinții Apostolici”, și fratele episcopului din Roma, Pius (cca. 142-155) erau de origine thracă (Hermas ajunge la Roma vândut ca sclav și după puțină vreme este eliberat; ca *libertus* /sclav eliberat/ reușește să facă o avere frumoasă pe care însă o pierde în diverse întreprinderi nereușite, se resemnează și, sub imboldul credinței sale creștine, se consacră scrisului și dă la iveală un „Ghid spiritual”, în sens religios creștin, numit „Păstorul” – gr. *Poim*®_n-, cunoscut din anul cca. 130 ca **Hermae pastor**, „o apocaliptică predică de pocăință”); Polycarpus, consacrat de Ignatius din Antiocheia (mort în anul 110) episcop de Smyrna, era thrac din Smyrna, oraș înființat de Thracii Ionieni, colonizat de prin secolul III a. Chr. cu Grecii aiolieni. Întrebarea: toate aceste personalități creștine, purtând în inimă dorința vie de a răspândi Cuvântul Lui Isus – Polycarpus îndură moarte de martir (probabil în 167/168 p. Chr.) la o vârstă trecută de 80 de ani (**Mart. Polyc.**, 9, 3) -, puteau ei ocoli neamul thraco-dacilor din care proveneau, dacă nu ar fi știut, prin legăturile ce le vor fi avut, că acolo pătrunsese deja Vestea cea Bună? Puteau ei sta nepăsători față de neamurile lor, și respectiv față de Daci, când misiunea lor era să răspândească Învățătura Lui Isus în acele prime timpuri de luptă cu păgânismul? Nu știa Barnabas că la Lystra, oraș unde locuiau thraci păgâni, el a fost luat drept Hermes, iar Paulus, drept Zeus? Nu ar fi vrut ei să îndrepte toate acele păgâne credințe și la neamurile thrace, măcar la cele locuitoare puțin mai la Nord de Lystra, peste Hellespont, în Dacia Pontului stâng? Știm din **Faptele Apostolilor** că, într-o anume împrejurare, „Barnaba” a plecat „spre Tars, în căutarea lui Saul, și când îl află, îl aduse la Antiochia” unde „Un an întreg l-au petrecut împreună în această Biserică, și au învățat o mare mulțime, astfel că la Antiochia li se dădu discipolilor pentru întâia oară numele de creștini” (**op. cit.**, 11, 25-26). Nu putea Barnaba să-l ducă și în „Pontul scytic”, dacă nu ar fi știut de la „Saul” că acolo va merge „Andrei”? Logica răspândirii creștinismului ne spune că **nu**.

Această credință așa de vie și de susținută, în același timp și puternică, ne-a unit și ne-a menținut ca neam. În vremurile de furtună și de groază aduse de năvălirile barbare, firea noastră și credința în Dumnezeu ne-a ținut pe loc și nu ne-am risipit părăsind patria și nu ne-am amestecat cu nici un neam păgân. Dimpotrivă. Noi am transmis credința noastră acelor barbari năvălitori cu care am fost siliți să avem contacte de mai lungă sau de mai scurtă durată: Goții veniți în ținutul Buzăului, Slavii, în Dobrogea, Cumanii în Sudul Moldovei, Gepizii ajunși o vreme la Dunăre în drumul lor spre Apus, Maghiarii, în câmpia Tisei, și-au însușit de la noi un creștinism de factură populară, înainte de a fi convertiți oficial. Aceasta este o temă nouă, neatinsă până acum, ea nu cade nici sub incidența tezei noastre și nici în adiacența preocupărilor noastre prezente. Am menționat-o numai pentru a atrage atenția asupra influenței civilizatoare avută de poporul român asupra barbarilor acelor vremuri,

influență neremarcată, rămasă înecată în neștirea și în tăcerea timpului trecut. Când și când, un eveniment – „Dacul Ulfila” traduce Biblia în limba goților (prof. Paul Gălășeanu) -, o întâmplare și o notiță – Cronica abatelui Jean de Biclar semnaleză un anume Trasaricus, episcop al Gepizilor stabiliți în Panonia, în a doua jumătate a secolului VI (*Gepidarum gens inhumana, Gepidarum inhumani ritus*), iar Jacques Zeiller, comentând acest fapt alături de o știre despre Vandali, spune în treacăt: „la contribution de l'élément danubien à leur conversion au christianisme arien se laisse deviner après coup...” (op. cit, p. 539) – un cuvânt legat de biserică și de credință – „altar” și „Maria”, Numele Fecioarei, Mama Lui Isus sunt cuvinte în limba cumană pe care Cumanii le-au luat de la Români – duce cu gândul la această tăcută, neștiută, niciunde pomenită, dar însemnată contribuție a poporului român la întărirea și răspândirea Creștinismului.

De apărarea acestei credințe a noastre și a Altarului ei, Patria, avea să profite întregul Apus al Europei. Căci, cu drept, doi istorici francezi, privind către acele vremuri și altele la fel de groaznice venite după, au spus: „Si la civilisation occidentale échappa à la mort ou au moins à l'éclipse dont le menaçait la Croissant, elle en fut redevable... notamment aux Roumains” (Lavisie et Rambaud, *Histoire générale*, Vol. 3, page 852); „Dacă civilizația occidentală a scăpat de la moarte sau cel puțin de la eclipsa la care o amenința Semiluna, aceasta se datorează... îndeosebi Românilor”. Ștefan cel Mare și Sfânt, întruparea de peste veacuri a dârzeniei cu care s-a înrădăcinat la Români Creștinismul – o dovedesc mănăstirile și bisericile zidite de el și luptele duse cu păgânii – a fost salutat de Papa Sixtus VI (1471-1484) cu numele de *Atlet al lui Christ*, iar Senatul din Veneția i-a trimis ambasade speciale spre a-l felicita pentru victoriile sale împotriva turcilor.

Concluzia la întreaga bucată de mai sus sună: **ÎNVĂȚĂTURĂ LUI ISUS – CREȘTINISMUL – A PĂTRUNS ÎN DACIA PRIN DISCIPOLII THRACO-DACI DIN „DECAPOLI” ÎN TIMPUL LUI ISUS. URMARE ACESTUI FAPT, POPORUL DAC A ÎNCEPUT SĂ DEVINĂ POPOR ROMÂN DIN CHIAR TIMPUL LUI ISUS.**

Credința țăranelor române în Dumnezeu a fost mare. Din comunele creștine țărănești ea a trecut în cetăți și orașe. Cu o aceeași putere. Bisericile paleocreștine descoperite în Dobrogea sau aiurea pe pământul țării, vechile resturi de ziduri durate din argilă arsă și piatră, identificate ca a proveni de la lăcașuri de închinăciune –biserică sau mănăstiri ce au fost– ne fac să bănuim că nu va fi fost „vlădică” sau șef de „Români țărănești” care să nu fi pus să se înalțe o biserică sau să se zidească o mănăstire lângă care să nu fi existat o încăpere, un loc de primire a creștinilor, un așezământ oricât de modest, în scopuri milostive, adică cu cuvântul cel vechi, o „xenodocheia”; după cum, tot așa, mai târziu, de când ne cunoaștem mai bine voievodatele, nu a fost domnitor să fi stat în scaunul domnesc mai mult de un an și să nu fi clădit o biserică, o mănăstire, un așezământ în scopuri creștinești (o „xenodochia”) și, de asemenea, nici un boier avut care să nu fi ridicat o biserică unde să-și lase numele. Căci, am putea socoti acesta un obicei ce vine din începuturile primitive ale creștinismului. Denumiri ca „crucea satului” și „crucea mesei”, crucea ce se pune pe lângă fântâni, troița ce străjuiește marginea de drum sunt tot atâtea mărturii de nevoia de un loc de rugăciune, de un altar, de o biserică resimțită de românul creștin, de comunitatea română creștină.

La Români, crucea, troița, biserica, mănăstirea, xenodocheia (așezământul de milostenie) sunt materializări specifice cerute de duhul creștinismului lor. Ele pot atinge sublimul ca frumusețe și simplitate, dar se feresc de luxul pompos și țipător, de grandoare și de măreție, acestea fiind îmbrăcăminți ale Occidentului: acolo, biserica a fost influențată de Roma, centrul imperiului roman unde se revărsa toată tărcătura imperiului care a dus la palatele de un lux rafinat ce ofensa umilul, la amfiteatre, la teatre, la terme de răsfăț, la arce de triumf, la templele de care Roma era plină, dar care slujeau exclusiv de locuință zeilor, căci acolo nu se putea ruga; în întreaga măreață Roma nu exista nici o clădire pentru spital, nici o casă de primire, de întâmpinare cu căldură a vreunui străin care s-ar fi întâmplat să se găsească la Roma și să fie obligat să zăbovească pentru îngrijire. Din acest sentiment de grandomanie, de înfumurare, Roma numea **România** „țările supuse romanilor”, aceasta o spune Chirius Fortunatianus (trăiește, probabil, în secolul IV p. Chr.) autorul unei *ars retorica*, în trei volume, scrise în formă de întrebări și răspunsuri (6, 4, 7) – dar nu de acolo are țara noastră numele de România. Aici ne oprim puțin pentru o parte de istorie.

Este neîndoielnic că în Dobrogea primelor timpuri creștine vor fi existat xenodochei, nu cunoaștem, ca atâtea multe altele, data de când au apărut și de cine au fost înființate. Știm însă că la episcopia din „Sebaste in Pontos Polemoniacos” (azi, Sivas, în Turcia) a deținut scaunul episcopal timp de douăzeci și doi de ani (între 355 și 377) acel Eustathius (*supra*), care, ca admirator și încurajator al vieții călugărești –el însuși poate fost călugăr–, a pus să se zidească mănăstiri și xenodochei; de bună seamă, Dobrogea aflându-se nu departe de Sebaste și acolo locuind Thraci (v. *Infra*) mănăstirile construite în Dobrogea vor fi avut și ele xenodochei, cel mai târziu de prin a doua jumătate a secolului IV. Trebuie spus că numele acelei părți a Pontului, în care era orașul Sebaste, îi vine de la Polemon I, fost rege al Pontului (între 37 și 8 a. Chr.) și de la un alt Polemon, al II-lea, acesta fost rege al Pontului

și al Bosforului (între anii 38 și 63 p. Chr.), despre care știm că era fiul regelui thrac, Cotys, de aici deducem că și Polemon I era tot Thrac, întreg acel ținut fiind, pe atunci, al thracilor (observăm în treacăt că orașul Tars, în care s-a născut Sfântul Apostol Paul și și-a petrecut o parte din copilăria și tinerețea sa – el a fost decapitat în anul 67 pe Via/ Calea Ostia ce ducea de la Roma la portul cu același nume, de la gura Tibrului – s'a găsit sub stăpânirea lui Polemon II, acesta devenind și rege al Ciliciei din anii 41-48). Că acel Eustathios va fi fost thrac sau nu, nu putem ști, după cum nu putem ști dacă Sfântul Eusthatius, prăznuit de Biserica Ortodoxă la 20 septembrie, a fost sau nu de origine thracă (a trăit la Roma pe timpul împăratului Adrian și a suferit moarte de martir în anul 130, împreună cu soția și copiii săi „din pricină că a îmbrățișat creștinismul”), ceea ce putem spune fără dezmințire este că la Români există din vechime numele de familie Eurtathius/Eustațiu (personal, am cunoscut un amiral Eustațiu, i se zicea „Lupul de mare”); că acele „xenodocheia” nu erau primele lăcașuri înființate cu scopuri milostive creștinești, că la Sebaste locuind Thraci pontici, Episcopia de Tomis va fi întreținut/găzduit administrativ cu Episcopia de la Sebaste, deci și că în Dobrogea tomitană au existat/funcționat pe lângă bisericile sau mănăstirile paleocreștine asemenea xenodochei, dacă nu și mai dinainte de anii 355, acestea ne sunt permise a le presupune și a le socoti ca realități neatestate. O dovadă s'ar putea vedea din faptul că, începând de prin secolele XII/XIII de când ne parvin (*supra*) unele informații scrise și în legătură cu Istoria Bisericii la Români – sunt tradiții care spun că unele mănăstiri au fost zidite de călugări – care dau seama și despre anume așezăminte de milostenie creștină înființate de Domni, de Doamne și Domnițe – căci toate au în urma lor începuturi și tradiții.

Istoria Românilor naște din legendă. Ea începe cu „anul al optsprezecelea din timpul lui Isus”, când s-a întors în țara lui acel „episcop Moldovean”. Acesta a fost primul Geto-Dac devenit prin convertire un om sufletește nou, un Român: Primul Geto-Dac Român, creștin. Din această continuitate istorică: devenirea poporului geto-dac, prin lepădarea de vechile credințe pentru a primi în sinea-i sufletească pe Isus, popor român, au rezultat unitatea de limbă și omenia poporului român, caracteristici unice în lume, referitoare la popoare. În acel an 18 moare Herodes Arhelaos, etnarh în Iudea, Samaria și Idumea (Matei 2, 22) până prin anul 6 p. Chr., când e rechemat la Roma și exilat în Galia, la Vienna, unde și moare; el era fiul cel mai crud al lui Herodes cel Mare (rege al iudeilor între 40 a. Chr. și 4. p. Chr.), care a ordonat „tăierea celor 40.000 de prunci cu prilejul nașterii lui Christos”. Între anii 4 a. Chr. și 39 p. Chr., vine ca tetrarh în Galilea și Perea, Herodes Antipas. „Isus a murit probabil la 14 Nisan 783 de la fundarea Romei, deci, la 7 aprilie 30 era noastră. Din cauza unei erori cronologice comisă de călugărul Dionysius Exiguus (mort în 566), anul nașterii Lui Isus cade cu trei până la cinci ani mai devreme decât începutul erei noastre” (J. Lortz, *op. cit.*, p. 24). Așa se explică de ce datele istorice de mai sus, raportate la anul ZERO „al erei noastre” nu coincid.

Creștinismul la Români este înțeleș ca religia manifestării lui Dumnezeu. Astfel, biserica este și trebuie să rămână sfântă cum inițial și esențial a fost stabilită de Isus. Cei doisprezece Apostoli erau oameni simpli, pescari. „Paul din Tars, în Cilicia (Asia Minoră)”, om învățat și cultivat, „om al Legii” își câștiga pâinea cea de toate zilele lucrând cu mâinile: „făcea corturi”. Lui Dumnezeu nu-l place înfumurarea. Bisericile românești, mănăstirile, xenodocheile de pe lângă ele arată, în primul rând, dragoste, iubirea de aproapele de care vorbea Isus, smerenie: „căci Dumnezeu, pe cel ce vrea să-l înalțe, îl smerește” (Ioan Pop-Reteganul, **Pilde și sfaturi pentru popor**, Gherla, 1900) și „cela ce se va înălța smeri-să-va, iară acela ce se va smeri înălța-să-va” (Varlaam Mitropolit al Moldovei din anul 1632 până în 1655, **Cazanie/Carte românească de învățătură**, tip. la Iași în 1643). „Cine dar se află în Christos este o făptură nouă. Ce era vechi a trecut, ceva nou a luat acum ființă” spune Sfântul Apostol Paul în a doua scrisoare către Corintieni (**II. Cor. 5, 17-18**). Așa au renunțat Geții și Dacii la henoteismul lor și au devenit, de atunci, ceea ce sunt și azi, Români: „o făptură nouă”.

Puternica credință creștină a țăranului Român a îmbrăcat cu fire dumnezeiască orice element al naturii lui înconjurătoare ce i s'a părut că ar putea exprima o legătură aparte între el și Dumnezeu. Iată unul din cele mai copleșitoare exemple: există la Români o „mică plantă foarte curioasă care crește prin pusturile nisipoase ale Syriei și ale Arabiei, de unde a fost adusă în părțile noastre de către călugări; după căderea frunzelor și a fructelor, ramurile plantei, uscându-se, se ghemuiesc unele peste altele, formând o masă rotundă; pusă în apă, planta își reia forma primitivă” (I.-A. Candrea); această mică plantă este denumită **Mâna-Maicii-Domnului**; florile ei, cu cinci petale subțiri și alungite, purtând pe dinafară culoare albă ca lumina și în mijloc galbenul soarelui, sunt de o gingășie heruvică; în limba latină, ea se numește *Anastatica hierochuntica*, adică „(re)învietoarea din Jericho”. Nicăiri în lume acestei plante nu i se spune atât de frumos și atât de evlavios ca în limba română. Nicăiri în lume n'a încolțit în sufletul cuiva minunea ce arată această plantă, cum în sufletul aceluia țăran român, cel dintâi care i-a spus numele – căci floarea ei albă pe dinafară, galbenă înlăuntru, poartă un dumnezeiesc simbol: Lumina Maicii Domnului ține în Mâna Ei Soarele vieții! Și dacă numele a rămas, e că sufletul poporului român este profund creștin. Îți vine să crezi că acel călugăr care a adus această plantă la noi a fost „episcopul Moldovean” sau unul dintre aceia veniți după el. De ce din Jericho? – „Isus își

Începe propovăduirea în Galilea, pătrunde în treacă în ținutul Tirului și Sidonului și al confederației Decapoli, revine în Galilea, iar de aici, trecând prin Perea și Ieriho, se duce la Ierusalim, unde avea să pătimească” (N.T., **Introducere**, p. 39). Pentru că pe la Jericho a trecut Isus și pentru că Maica Domnului, așa cum ne închipuim toți, își însoțea Fiul pretutindeni cu Sufletul Iubitor de Mamă Sfântă, cu Gândul Sfânt și cu Mâna Sfântă...

Repetăm concluzia noastră, căreia vrem să-i dăm, în final, glasul de clopot al Istoriei Românilor: **Din acel moment al primirii Cuvântului Lui Isus în spiritul și în inima poporului Dac, din acel moment al anulării vechilor lui credințe barbare, din chiar timpul Lui Isus începe Neamul Românesc.**

“Ista veritas, etiam si jucunda non est, mihi tamen gratia est” (Cicero, *Epistulae ad Atticum*, III, 24, 2).

Acest adevăr, chiar dacă nu este atrăgător (unora), mie nu încetează să-mi fie prețios.

Cașin Popescu